

Aikaisemmin hankitun osaamisen tunnustaminen koulutusjärjestelmässä

Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2004:27

Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä.

Undervisningsministeriets arbetsgruppspromemorior och utredningar.

Aikaisemmin hankitun osaamisen tunnustaminen koulutusjärjestelmässä

Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2004:27

OPETUSMINISTERIÖ

Undervisningsministeriet

MINISTRY OF EDUCATION

Ministère de l'Éducation

Opetusministeriö / Undervisningsministeriet

Koulutus- ja tiedepolitiikan osasto / Utbildnings- och forskningspolitiska avdelningen

Meritullinkatu / Sjötullsgatan 10

PL / PB 29, 00023 Valtioneuvosto / Statsrådet

<http://www.minedu.fi/julkaisut/index.html>

Yliopistopaino / Universitetstryckeriet, 2004

ISBN 952-442-805-9 (nid./htf)

ISBN 952-442-806-7 (PDF)

ISSN 1458-8102

Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä /

Undervisningsministeriets arbetsgruppsmemorior och utredningar 2004:27

Kuvailulehti

Julkaisija
Opetusministeriö

Julkaisun päivämäärä
27.8.2004

Tekijät (toimielimestä: toimielimen nimi, puheenjohtaja, sihteeri) Aikaisemmin hankitun osaamisen tunnustamista koulutusjärjestelmässä käsittelevä työryhmä	Julkaisun laji Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä	
	Toimeksiantaja Opetusministeriö	
Puheenjohtaja: Timo Lankinen	Toimielimen asettamispvm 18.12.2002	Dnro 69/043/2002

Julkaisun nimi (myös ruotsinkielinen)
Aikaisemmin hankitun osaamisen tunnustaminen koulutusjärjestelmässä
(Erkännande av tidigare inhämtade kunskaper i utbildningssystemet)

Julkaisun osat Muistio ja liite

Tiivistelmä

Työryhmän tehtävänä on ollut laatia lukioissa ja ammatillisessa koulutuksessa suoritettavien opintojen, aiempien opintojen tai muutoin hankitun osaamisen hyväksilukemisen periaatteet, selvittää miten muualla suoritettavat opinnot tai hankittu osaaminen, joka on tavoitteiltaan ja keskeisiltä sisällöiltään suoritettavan koulutuksen mukaista, voidaan hyväksilukea, selvittää, miten toisen asteen opintojen hyväksilukeminen jatko-opinnoissa saadaan toimimaan nykyistä paremmin sekä tehdä ehdotus siitä, miten hyväksilukemista voidaan seurata.

Oppimista on aina tapahtunut muutoinkin kuin pelkästään virallisen koulutusjärjestelmän puitteissa. Oppimista tapahtuu koulussa opitun lisäksi työelämässä, harrastusten yhteydessä, ylipäätään elämisen arjessa. Keskeisiksi koulutuspoliittisiksi tavoitteiksi on noussut viime vuosina niin Suomessa kuin muuallakin koulutuksen talouden, tehokkuuden ja joustavuuden parantaminen. Tämä on nostanut koulun ulkopuolella opitun tunnustamisen yhdeksi tärkeäksi koulutuksen kehittämisen alueeksi. EU:n toimintapolitiikoissa korostetaan epävirallisen oppimisen ja arkioppimisen tunnustamisen merkitystä ja kehoitetaan jäsenmaita toimenpiteisiin yksilön eri oppimisympäristöissä hankkiman osaamisen aikaisempaa laajempaan selvittämiseen ja muodolliseen tunnustamiseen sekä menetelmien kehittämiseen.

Työryhmä on tarkastellut aikaisemmin hankitun osaamisen tunnustamisen ja hyväksilukemisen kokonaisuutta kolmesta näkökulmasta: koulutukseen hakeutumiseen liittyvät osaamisen tunnustamisen menettelyt, aikaisempien opintojen ja muun osaamisen hyväksilukeminen sekä näyttötutkintotyyppiset menettelyt. Lainsäädäntö antaa jo nykyisin mahdollisuudet aikaisemmin hankitun osaamisen tunnustamiseen. Perusopetuksen jälkeisten koulutusmuotojen kesken on kuitenkin käytännössä merkittäviä eroja. Eniten aikaisemmin hankitun osaamisen tunnustamista tapahtuu aikuiskoulutukseen kuuluvissa ammatillisissa näyttötutkinnoissa. Työssä opitun ja aikaisempien opintojen muodossa tapahtuva tunnustaminen on vakiinnuttanut asemansa myös nuorille ja aikuisille suunnatussa ammatillisessa peruskoulutuksessa, jossa osaamisen tunnustaminen on tapahtunut hyväksilukemisenä. Korkeakoulutuksessa taas on painotettu enemmän aikaisempien opintojen hyväksilukemista kuin muutoin hankitun osaamisen tunnustamista. Kaikkia perusopetuksen jälkeisen koulutuksen muotoja yhdessä tarkasteltuna aikaisemman osaamisen tunnustamista on käytetty melko vähän.

Työryhmä ehdottaa, että aikaisemmin hankitun osaamisen selvittämiseksi, arvioimiseksi ja tunnustamiseksi on luotava järjestelmä ja menettelytavat, jotka tarjoavat yksilöille mahdollisuuden aikaisemmin hankitun osaamisen tunnustamiseen riippumatta siitä, miten, milloin tai missä osaaminen on hankittu. Osaaminen on tunnustettava kaikissa perusopetuksen jälkeisissä koulutusmuodoissa ja tutkinnoissa. Aikaisemmin hankitun osaamisen selvittäminen, arviointi ja dokumentointi on kehitettävä osaksi työhallinnon palveluja ja järjestelyjä työelämässä edistettävä. Koulutusta koskevassa lainsäädännössä on säädettävä opiskelijalle oikeus aikaisemmin hankitun osaamiseen arviointiin ja tunnustamiseen. Osaamisen tunnustamisen lähtökohtana on samanarvoisuus: osaamista verrataan koulutusjärjestelmän asettamiin tavoitteisiin ja vaatimuksiin. Aikaisemmin hankitun osaamisen tavoitteet ja prosessin vaiheet on määriteltävä selkeästi ja tunnustamisen valtakunnalliset hyvän käytännön periaatteet on vahvistettava valtakunnallisina suosituksina. Osaamisen tunnustamista hakevalle on annettava todistus osaamisesta suoritettujen arvioinnin päätteeksi. Aikaisemman osaamisen selvittäminen ja tunnustaminen on järjestettävä kullekin koulutusmuodolle sopivalla tavalla. Osaamisen tunnustamista voidaan edistää laatimalla kaikille opiskelijoille henkilökohtainen opiskelusuunnitelma.

Työryhmä selvitti myös koulutusjärjestelmää koskevaa tiedonkeruuta ja tilastotuotantoa osaamisen tunnustamisen näkökulmasta. Työryhmä esittää, että kaikkia koulutusasteita koskevaan tilastotuotantoon tehdään tarvittavat tarkistukset siten, että osaamisen tunnustamisen kannalta keskeisimmät asiat saadaan tilastoitua kaikilta koulutusasteilta vertailukelpoisesti.

Avainsanat

formaalikoulutus, non-formaalikoulutus, informaalioppiminen, aikaisemmin hankittu osaaminen, hyväksilukeminen

Muut tiedot

Sarjan nimi ja numero Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2004:27	ISSN 1458-8102	ISBN 952-442-805-9 (nid.) 952-442-806-7 (PDF)	
Kokonaissivumäärä 60 + liite	Kieli suomi	Hinta	Luottamuksellisuus julkinen
Jakaja Yliopistopaino	Kustantaja Opetusministeriö		

Presentationsblad

Utgivare
Undervisningsministeriet

Utgivningsdatum
27.8.2004

Författare (uppgifter om organets namn, ordförande, sekreterare) Arbetsgruppen för erkännande av tidigare inhämtade kunskaper i utbildningssystemet Ordförande: Timo Lankinen	Typ av publication Undervisningsministeriets arbetsgruppspromemorior och utredningar		
	Uppdragsgivare Undervisningsministeriet		
	Datum för tillsättande av organet 18.12.2002	Dnr 69/043/2002	
Publikation (även den finska titeln) Erkännande av tidigare inhämtade kunskaper i utbildningssystemet (Aikaisemmin hankitut osaamisen tunnustaminen koulutusjärjestelmässä)			
Publikationens delar Promemoria			
Sammandrag <p>Arbetsgruppen hade i uppgift att utarbeta principer för hur studier som genomförs i gymnasier och yrkesutbildning och tidigare studier eller kunskaper som inhämtats på annat sätt skall räknas till godo, utreda på vilket sätt studier som genomförs eller kunskaper som inhämtats på annat håll, för vilka målen och det centrala innehållet överensstämmer med den aktuella utbildningen, skall kunna räknas till godo, utreda hur tillgodoräkandet av studier på andra stadiet vid fortsatta studier skall fås att fungera bättre samt lägga fram ett förslag till sätt att följa upp tillgodoräkandet.</p> <p>Lärande har alltid skett även på annat sätt än enbart inom ramen för det officiella utbildningssystemet. Lärande sker förutom i skolan även i arbetslivet, i samband med fritidssysselsättningar, överhuvudtaget i vardagen. Det har under de senaste åren såväl i Finland som på andra håll blivit ett centralt utbildningspolitiskt mål att förbättra utbildningens ekonomi, effektivitet och flexibilitet. Detta har lett till att erkännande av kunskaper som inhämtats utanför skolan har lyfts fram som ett viktigt utvecklingsområde inom utbildningen. I EU:s policy betonas betydelsen av att erkänna icke-formellt och informellt lärande och medlemsländerna uppmanas vidta åtgärder för att i större omfattning utreda de kunskaper individen inhämtar i olika inlärningsmiljöer, formellt erkänna denna kunskap samt utveckla metoderna.</p> <p>Arbetsgruppen har granskat den helhet som bildas av erkännande och tillgodoräkande av tidigare inhämtade kunskaper ur tre synvinklar: förfaranden för erkännande av kunskaper i samband med ansökan till utbildning, tillgodoräkande av tidigare studier och andra kunskaper samt förfaranden av typen fristående examina. Lagstiftningen ger redan nu möjligheter att erkänna tidigare inhämtade kunskaper. Mellan de utbildningsformer som följer efter grundskolan förekommer dock betydande skillnader i praktiken. Mest förekommer erkännande av tidigare inhämtade kunskaper i de fristående examina som hör till vuxenutbildningen. Erkännande av kunskaper som inhämtats i arbetet och tidigare studier har etablerat sin ställning också i den grundläggande yrkesutbildningen för unga och vuxna, där erkännande av kunskaper har skett i form av tillgodoräkande. I den högre utbildningen har man mer gått in för att tillgodoräkna tidigare studier än att erkänna kunskaper som inhämtats på annat sätt. Om man ser till alla utbildningsformer efter den grundläggande utbildningen som helhet har erkännande av tidigare kunskaper utnyttjats i rätt liten utsträckning.</p> <p>Arbetsgruppen föreslår att man i syfte att kunna utreda, bedöma och erkänna tidigare inhämtade kunskaper och kunnande skall skapa ett system och olika tillvägagångssätt som erbjuder individerna en möjlighet att få tidigare inhämtade kunskaper erkända oberoende av hur, när eller var de inhämtat dem. Kunskaper skall erkännas i alla utbildningsformer och examina efter den grundläggande utbildningen. Utredning, bedömning och dokumentering av tidigare inhämtade kunskaper skall utvecklas till en del av arbetsförvaltningens tjänster och olika arrangemang i arbetslivet skall främjas. I utbildningslagstiftningen skall ingå bestämmelser om den studerandes rätt att få tidigare inhämtade kunskaper bedömda och erkända. Utgångspunkterna för erkännandet är likvärdighet: kunskaperna jämförs med de mål och krav som utbildningssystemet ställer. Målen för och de olika faserna i processen när det gäller tidigare inhämtade kunskaper skall definieras tydligt och riksomfattande principer för god praxis vid erkännande skall fastställas i form av riksomfattande rekommendationer. Den som ansöker om erkännande av kunskaper skall ges ett intyg över kunskaperna efter slutförd bedömning. Utredning och erkännande av tidigare kunskaper skall ordnas på det sätt som är lämpligt för respektive utbildningsform. Erkännande av kunskaper kan främjas genom att man utarbetar en personlig studieplan för alla studerande.</p> <p>Arbetsgruppen utredde också den informationsinsamling och statistikproduktion som gäller utbildningssystemet med utgångspunkt i erkännande av kunskaper. Arbetsgruppen föreslår att behövliga justeringar i den statistikproduktion som gäller alla utbildningsstadiet görs så, att de viktigaste frågorna med tanke på erkännande blir statistikförda på ett jämförbart sätt på alla utbildningsstadiet.</p>			
Nyckelord formell utbildning, icke-formell utbildning, informellt lärande, tidigare inhämtade kunskaper, tillgodoräkande			
Övriga uppgifter			
Seriens namn och nummer Undervisningsministeriets arbetsgruppspromemorior och utredningar 2004:27	ISSN 1458-8102	ISBN 952-442-805-9 (htf) 952-442-806-7 (PDF)	
Sidoantal 60 + bilaga	Språk finska	Pris	Sekretessgrad offentlig
Distribution Universitetstrycket		Förlag Undervisningsministeriet	

Description

Publisher Ministry of Education		Date of publication 27.8.2004	
Authors (If a committee: name of organ, chair, secretary) Committee on recognition of prior learning in the educational system Chair: Timo Lankinen	Type of publication Reports of the Ministry of Education, Finland		
	Contracted by Ministry of Education		
	Committee appointed on 18.12.2002	Dno 69/043/2002	
Name of publication Recognition of prior learning in the educational system (Aikaisemmin hankitun osaamisen tunnustaminen koulutusjärjestelmässä)			
Parts Report			
Abstract The committee was appointed to define the principles for recognition of general and vocational upper secondary studies, prior studies and other prior learning; to explore ways to give credits for studies or for other prior learning essentially applicable to a programme; to explore ways to create more efficient recognition of prior leaning when students move from secondary to higher education; and to propose ways of monitoring recognition of prior learning. Learning has always also taken place outside the official education system. People learn in working life, in hobbies, in everyday life. One key policy aim both in Finland and elsewhere has been to improve the cost-effectiveness, performance and flexibility of education and training. This has focused attention on recognition of learning outside school as a major development area in education. EU policies stress the importance of recognising non-formal and informal learning and call upon member states to explore ways to ensure the formal recognition of prior learning and to develop tools to this end. The committee scrutinised recognition and accreditation of prior learning from three different perspectives: procedures for accreditation of prior learning in application to education, recognition and accreditation of prior studies and other learning during studies; and recognition procedures used in competence-based and similar qualifications. Educational legislation already provides for the recognition of prior learning. There are, however, large differences between different forms of post-secondary education. Recognition is most widely used in competence-based examinations. The recognition of prior learning has also become an established practice in initial vocational training for young people and adults, where it takes the form of accreditation of studies and other competencies. In higher education, the emphasis has been more on accreditation of previous studies than any other form of recognition. On the whole, recognition of prior learning has been used fairly little in post-compulsory education and training. The committee proposes that a system and procedures be devised for identifying, assessing and recognising prior learning which would enable learning to be acknowledged irrespective of how, when or where the knowledge and skills have been acquired. Learning should be recognised in all post-compulsory forms of education and training and study programmes. The identification, assessment and documentation of learning must be made a part of the labour administration services and arrangements. Educational legislation should provide for the student's right to have his/her prior learning assessed and recognised. The principle governing recognition is equity: knowledge and skills must be compared with the aims and requirements set in the education system. The aims and procedures of the recognition of prior learning must be clearly defined and national good practice in recognition should be established in the form of national recommendations. A student applying for recognition of prior learning should receive documentation of the assessment of prior learning. The examination and recognition should be arranged in a way best suited for each form of education and training. The recognition of prior learning is facilitated by individual study plans devised for each student. The committee also looked into the collection of data and statistics relating to the education system and proposes that the compilation of statistics on all levels of education be revised to enable elements crucial for recognition to be collected from all levels in a comparable form.			
Other information			
Name and number of series Reports of the Ministry of Education, Finland 2004:27		ISSN 1458-8102	ISBN 952-442-805-9 (pbk) 952-442-806-7 (PDF)
Number of pages 60 + annex	Language Finnish	Price	Degree of confidentiality public
Distributed by Helsinki University Press		Published by Ministry of Education	

Opetusministeriölle

Opetusministeriö asetti 18.12.2002 työryhmän, jonka tehtäväksi annettiin:

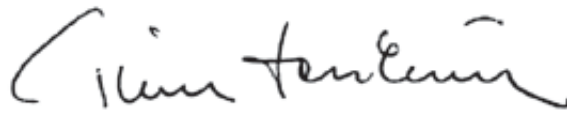
1. laatia lukiossa ja ammatillisessa koulutuksessa suoritettavien opintojen, aiempien opintojen tai muutoin hankitun osaamisen hyväksilukemisen periaatteet;
2. selvittää, miten muualla suoritettavat opinnot tai hankittu osaaminen, joka on tavoitteiltaan ja keskeisiltä sisällöiltään suoritettavan koulutuksen mukaista, voidaan lukea hyväksi;
3. selvittää, miten toisen asteen opintojen hyväksilukeminen jatko-opinnoissa saadaan toimimaan nykyistä paremmin;
4. tehdä ehdotus siitä, miten hyväksilukemista voidaan seurata.

Ryhmän tuli ottaa työssään huomioon opetusministeri Maija Raskin 1.10.2002 hyväksymä Opitun tunnistamisen kehittämistä koskeva muistio sekä lukion ja ammatillisen koulutuksen alalla suoritettu työ hyväksilukemisen edistämiseksi.

Työryhmän puheenjohtajana toimi hallitusneuvos Timo Lankinen opetusministeriöstä. Työryhmän jäseninä olivat opetusneuvos Jorma Kauppinen, opetusneuvos Sirkka-Liisa Kärki, opetusneuvos Pirkko Laurila ja projektipäällikkö Aino Rikkinen Opetushallituksesta sekä opetusneuvos Anja Arstila-Paasilinna, opetusneuvos Raija Meriläinen, hallitusneuvos Ulla Taskinen, vanhempi hallitussihteeri Kaija Suorsa-Aarnio, ylitarkastaja Laura Hansen ja opetusneuvos Heikki Blom opetusministeriöstä.

Saatuana muistionsa valmiiksi työryhmä jättää sen kunnioittavasti opetusministeriölle.

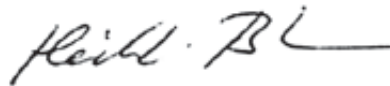
Helsingissä 7.6.2004

Timo Lankinen

Anja Arstila-Paasilinna

Heikki Blom

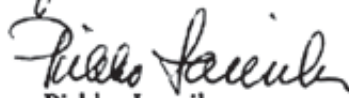
Laura Hansen

Jorma Kauppinen

Sirkka-Liisa Kärki

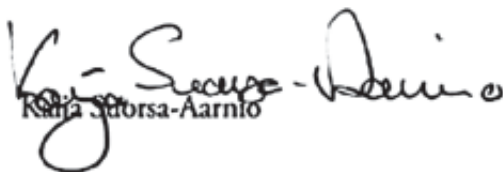
Pirkko Laurila

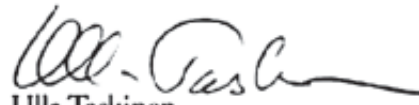
Raija Meriläinen

Aino Rikkinen

Raija Suorsa-Aarnio

Ulla Taskinen

Sisältö

1	Työryhmän asettamisen tausta ja työhön vaikuttaneet koulutuspoliittiset linjaukset ja periaatteet	10
2	Miksi (aikaisemmin) hankittu osaaminen tulee tunnustaa?	16
3	Koulutuksen järjestäminen eri koulutusasteilla	19
3.1	Tutkintojen asema koulutusjärjestelmässä	19
3.2	Lukiokoulutus	20
3.3	Ammatilliset tutkinnot ja niihin johtavan koulutuksen järjestäminen	21
3.4	Ammattikorkeakouluopinnot	23
3.5	Yliopistokoulutus	24
3.6	Vapaa sivistystyö	25
4	Osaamisen tunnustaminen suomalaisessa koulutusjärjestelmässä	27
4.1	Osaamisen tunnustaminen koulutukseen hakeutumisen yhteydessä	27
4.2	Näyttötutkintotyyppiset osaamisen tunnustamismenettelyt	29
4.3	Hyväksilukeminen	32
4.3.1	Lukiokoulutus	32
	Hyväksilukeminen lainsäädännössä	32
	Hyväksilukeminen lukion opetussuunnitelman perusteissa	32
	Hyväksilukemisen käytäntöjä lukiokoulutuksessa	34
4.3.2	Ammatillinen peruskoulutus	34
	Hyväksilukeminen ammatillista koulutusta koskevassa lainsäädännössä	35
	Hyväksilukeminen ammatillisten perustutkintojen opetussuunnitelmien perusteissa	35
	Hyväksilukeminen käytännössä	35
	Ammatilliseen perustutkintoon liitettävät ammattiosaamisen näytöt ja hyväksilukeminen	37
4.3.3	Ammattikorkeakouluopinnot	37
	Hyväksilukeminen lainsäädännössä	37
	Hyväksilukemista koskevat suositukset	38
	Hyväksilukemisen käytännöistä	38
4.3.4	Yliopistokoulutus	39
	Hyväksilukeminen lainsäädännössä	39
	Hyväksilukemisen käytännöt	40
	Nykytilan arviointia	41

5	<u>Henkilökohtaiset opiskelusuunnitelmat osaamisen tunnustamisen edistäjinä</u>	42
	<i>Henkilökohtaiset opiskelusuunnitelmat lukiokoulutusta ja ammatillista koulutusta koskevissa säännöksissä ja määräyksissä sekä käytännössä</i>	42
	<i>Ammattikorkeakoulut ja yliopistot</i>	44
	<i>Henkilökohtaiset opiskelusuunnitelmat osaamisen tunnustamisessa</i>	44
6	<u>Työryhmän ehdotukset aikaisemmin hankitun osaamisen tunnustamiseksi</u>	45
	Aikaisemmin hankitun osaamisen selvittämiseksi, arvioimiseksi ja tunnustamiseksi on luotava järjestelmä ja menettelytavat	45
	Aikaisemmin hankittu osaaminen on tunnustettava kaikissa peruskoulun jälkeisissä koulutusmuodoissa ja tutkinnoissa	46
	Aikaisemmin hankitun osaamisen selvittäminen, arviointi ja dokumentointi on kehitettävä osaksi työhallinnon palveluja	47
	Aikaisemmin hankitun osaamisen selvittämisen järjestelyjä tarpeen edistää myös työelämässä	47
	Koulutusta koskevassa lainsäädännössä on säädettävä opiskelijalle oikeus aikaisemmin hankitun osaamisen arviointiin ja tunnistamiseen	47
	Aikaisemmin hankitun osaamisen tunnustamisen valtakunnalliset hyvän käytännön periaatteet on vahvistettava suosituksina	48
	Aikaisemmin hankitun osaamisen tunnustamisprosessin tavoitteet ja menettelyn vaiheet on määriteltävä selkeästi	49
	Aikaisemmin hankitun osaamisen tunnustamisen lähtökohtana samanarvoisuus: osaamista verrataan koulutusjärjestelmän asettamiin tavoitteisiin ja vaatimuksiin	50
	Aikaisemmin hankitun osaamisen selvittäminen ja tunnustaminen on järjestettävä kullekin koulutusmuodolle ja koulutuksen järjestäjälle ominaisella tavalla	52
	Hakijalle on annettava todistus osaamisesta suoritetun aikaisemmin hankitun osaamisen arvioinnin päätteeksi	54
	Osaamisen arvioinnin menetelmien kehittäminen	54
	Kaikille opiskelijoille tulisi laatia henkilökohtainen opiskelusuunnitelma	54
7	<u>Työryhmän ehdotukset aikaisemmin hankitun osaamisen tilastoinnin kehittämiseksi</u>	56
	Koulutusjärjestelmää koskeva tiedonkeruu ja tilastotuotanto osaamisen tunnustamisen näkökulmasta	56
	<i>Lukiokoulutus</i>	56
	<i>Ammatillinen koulutus</i>	56
	<i>Ammattikorkeakoulut</i>	57
	<i>Yliopistot</i>	57
	Työryhmän esitykset osaamisen tunnustamista kuvaavien tilastotietojen saatavuuden ja käytettävyyden parantamiseksi	58
Liite.	EU:n neuvoston ja neuvostossa kokoontuneiden jäsenvaltioiden hallitusten edustajien päätelmät epävirallisen oppimisen ja arkioppimisen yhteisistä eurooppalaisista tunnistamis- ja tunnustamisperiaatteista	61

1 Työryhmän asettamisen tausta ja työhön vaikuttaneet koulutuspoliittiset linjaukset ja periaatteet

Oppimista on aina tapahtunut muutoinkin kuin pelkästään virallisen koulutusjärjestelmän puitteissa. Oppimista tapahtuu koulussa opitun lisäksi työelämässä, harrastusten yhteydessä, ylipäätään elämisen arjessa. Keskeisiksi koulutuspoliittisiksi tavoitteiksi on noussut viime vuosina niin Suomessa kuin muuallakin koulutuksen talouden, tehokkuuden ja joustavuuden parantaminen. Tämä on nostanut koulun ulkopuolella opitun tunnustamisen yhdeksi tärkeäksi koulutuksen kehittämisen alueeksi.

Elinikäisen oppimisen periaatteen toteuttamiseksi on tärkeää tehdä jokaisen kansalaisen tiedot, taidot ja muu osaaminen näkyväksi ja antaa osaamiselle täysi arvo – riippumatta missä, milloin ja miten osaaminen on hankittu. Jokaisen kansalaisen epävirallisessa koulutuksessa, työssä tai muun arkioppimisen keinoin hankkimien tietojen, taitojen ja muun osaamisen selvittäminen ja tunnustaminen voi tapahtua koulutusjärjestelmän piirissä tai sen ulkopuolella, työpaikoilla ja kansalaisyhteiskunnassa.

Muualla kuin koulussa opitun tunnustaminen on kytketty 1990-luvulla elinikäisen oppimisen strategiaan. Elinikäisen oppimisen ja aiemmin opitun tunnustamisen merkitystä ovat korostaneet erityisesti OECD ja Euroopan unioni toimintapoliittisissa linjauksissaan ja selvityksissään. Työryhmän työn pohjana on toiminut opetusministeriön hyväksymä opitun tunnustamisen kehittämistä koskeva muistio 1.10.2002.

Valtioneuvosto on hyväksynyt 4.12.2003 Koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelman vuosille 2003–2008. Suunnitelman mukaan kaikille koulutusasteille luodaan perusteet sille, miten muualla opittu tunnustetaan. Suunnitelmassa todetaan lisäksi, että tutkintojen ja opintosuoritusten hyväksilukemisen käytäntöjä yhdenmukaistetaan alakohtaisesti opetusministeriön, ammattikorkeakoulujen ja yliopistojen välisenä yhteistyönä. Lisätään opiskelijoiden mahdollisuuksia yksilöllisiin ratkaisuihin opetussisältöjen suhteen ja opiskelijoille vahvistetaan henkilökohtaiset opintosuunnitelmat.

Euroopan Unionissa nostettiin vuonna 2000 koulutus, ammattiopetus ja työllistyvyys

Lissabonin Eurooppa-neuvostossa keskeiseen asemaan Euroopan talous- ja sosiaalipolitiikassa, jotta Euroopasta voitaisiin kehittää maailman dynaamisin tietoon perustuva talous vuoteen 2010 mennessä. Tämä synnytti Unionin sisälle kaksi prosessia: toisaalta opetusministerit päättivät konkreettisista Euroopan koulutus- ja ammattiopetuksen järjestelmien kehittämisen tavoitteista ja sen seurantaprosessista ja toisaalta Koulutusalan poliittista yhteistyö Euroopan Unionin piirissä on tiivistynyt etenkin Lissabonin Eurooppa-neuvoston jälkeen. Lissabonissa maaliskuussa 2000 kokoontunut Eurooppa-neuvosto totesi, että "Euroopan unionilla on vastassaan mittava muutos, joka on seurausta globalistumisesta ja uuden tietoon perustuvan talouden asettamista haasteista", ja se asetti uuden strategisen päämäärän, jonka mukaan unionista on vuoteen 2010 mennessä tultava "maailman kilpailukykyisin ja dynaamisin tietoon perustuva talous, joka kykenee ylläpitämään kestäväää talouskasvua, luomaan uusia ja parempia työpaikkoja ja lisäämään sosiaalista yhteenkuuluvuutta". Eurooppa-neuvosto korosti, että muutokset edellyttävät "Euroopan talouden perinpohjaista uudistamista" ja sen lisäksi haastavaa ohjelmaa "hyvinvointi- ja koulutusjärjestelmien nykyaikaistamiseksi". Eurooppa-neuvosto ei ollut koskaan aiemmin tunnustanut näin voimakkaasti koulutusjärjestelmien asemaa talous- ja sosiaalipoliittisen strategian ja unionin tulevaisuuden kannalta. Eurooppa-neuvosto vahvisti maaliskuussa 2001 kolme strategista päämäärää (ja 13 niihin liittyvää konkreettista tavoitetta), jotka olisi saavutettava vuoteen 2010 mennessä: koulutusjärjestelmissä olisi yhdistyttävä laatu, koulutukseen pääsy ja koulutusjärjestelmien lähentäminen ympäröivään maailmaan. Vuotta myöhemmin se hyväksyi yleissivistävää ja ammatillista koulutusta käsittelevän yksityiskohtaisen työohjelman ("Koulutus 2010") näiden päämäärien panemiseksi täytäntöön ja kehotti opetusministereitä tekemään Euroopan koulutusjärjestelmistä maailmanlaajuisen esimerkin vuoteen 2010 mennessä.

Koulutus 2010 -prosessin tarkoituksena on koota kaikki unionitasoiset toimet yhteen seurantaprosessiin, mukaan lukien ammatillisen koulutuksen ns. Kööpenhamina-prosessi (Neuvoston päätöslauselma ammatillisen koulutuksen tehostetun yhteistyön edistämisestä Euroopassa ja Kööpenhamina-julistus 30.11.2002) ja korkeakoulutuksen ns. Bologna-prosessi (hallitusten välinen prosessi yhteisen eurooppalaisen korkeakoulutusalueen synnyttämisestä, joka sai alkunsa Bolognan julistuksesta kesäkuussa 1999). Molemmat prosessit tavoittelevat Lissabonin tavoitteiden täyttämistä.

Kaikissa mainituissa EU:n toimintapolitiikoissa korostetaan epävirallisen oppimisen ja arkioppimisen tunnustamisen merkitystä ja kehoitetaan jäsenmaita ja komissiota toimenpiteisiin yksilön eri oppimisympäristöissä hankkiman osaamisen aikaisempaa laajempaan selvittämiseen ja muodolliseen tunnustamiseen sekä menetelmien kehittämiseen.

Ammatillisen koulutuksen yhteistyön tiivistäminen Euroopassa on johtanut ns. Kööpenhamina prosessin käynnistymiseen. Prosessin tavoitteena on ammatillisen koulutuksen laadun ja vetovoiman parantaminen sekä ammatillisessa koulutuksessa olevien ja tutkinnon suorittaneiden liikkuvuuden parantaminen. Kööpenhaminan julistuksessa marraskuussa 2002 opetusministerit 31 Euroopan maasta ilmaisivat tarpeen käynnistää yhteisten periaatteiden laatiminen epävirallisen oppimisen ja arkioppimisen tunnustamisesta, jotta voidaan varmistaa eri valtioissa ja eri tasoilla käytössä olevien lähestymistapojen parempi vertailtavuus.

EU:n opetusministerit vahvistivat opetusneuvostossa 27.5.2004 epävirallisen oppimisen ja arkioppimisen yhteiset eurooppalaiset tunnustamis- ja tunnustamisperiaatteet (ks. liite). Päätös asettaa eurooppalaiset yhteiset periaatteet epävirallisen oppimisen ja arkioppimisen selvittämiseksi ja tunnustamiseksi. Periaatteet on suunnattu jäsenmaille, komissiolle ja toimintaan osallistuville sidosryhmille. Periaatteet eivät sido osapuolia, vaan ne voidaan vapaaehtoisesti ottaa niin haluttaessa käyttöön.

Eurooppalainen koulutusyhteistyö on tällä vuosikymmenellä vahvistunut, laajentunut ja

syventynyt. Erityisesti eri maiden koulutusjärjestelmien ja rakenteiden ymmärtäminen ja vertaaminen ovat osoittautuneet tärkeiksi kehitettäessä yhteistyötä ja keskinäisiä vaihtojärjestelmiä.

Yksilön aikaisemmin hankkiman osaamisen tunnustamiseen liittyy läheisesti myös pyrkimykseen edistää kansalaisten liikkuvuutta Euroopassa ja muutoin kansainvälisesti. Viime vuosina liikkuvuuden edistämiseksi on Euroopan Unionin ja muiden kansainvälisten toimijoiden toimesta luotu monia mekanismeja, joista monet liittyvät yksilön aikaisemman osaamisen selvittämiseen, siirtämiseen ja tunnustamiseen uudessa maassa. Toimenpiteet liittyvät mm. tutkinto- ja koulutusjärjestelmien läpinäkyvyyden lisäämiseen, tutkintotodistusten kansainväliseen käyttöön tarkoitettujen liitteiden käyttöön ottoon, opintojen mitoitus- ja siirtojärjestelmien kehittämiseen, Europassi-järjestelmän laajentamiseen, laadunarvioinnin kehittämiseen.

Henkilöiden liikkuvuuden lisääntyessä tutkinnoilla ja niiden tunnustamisella on lisääntyvä merkitys etenkin Euroopan Unionin ja ETA-maiden kesken. EU:n direktiiveillä ei sinänsä tunnusteta tutkintoja, vaan säännellään erilaisten koulutuksesta saatujen todistusten ja työkokemuksen tuottaman ammattipätevyyden tunnustamista. Lähtökohtana on, että unionin kansalaisen pääosin jossakin toisessa unionin jäsenvaltiossa saavuttama ammattipätevyys tunnustetaan kaikissa EU-maissa.

Tutkintojen tunnustamisella tarkoitetaan sitä, että toisessa maassa tutkinnon suorittanut saa virallisen päätöksen siitä, että hänen suorittamansa tutkinto kelpaa toisessa maassa johon määrättyyn tarkoitukseen. Toimivaltaisen viranomaisen päätöksellä voidaan antaa oikeus jatko-opintoihin, työskentelyyn tai ammatin harjoittamiseen tai oikeus käyttää tiettyä tutkintonimikettä.

Tutkintojen tunnustaminen jaetaan yleisimmin kahteen eri ryhmään: tutkintojen ammatilliseen tunnustamiseen ja tutkintojen akateemiseen tunnustamiseen. Opintosuoritusten tai tutkintojen akateemisella tunnustamisella tarkoitetaan yleensä ulkomailla suoritettujen tutkintojen tai opintojen hyväksilukemista Suomessa suoritettavaan tutkintoon tai jatko-opinto-oikeuden saamista ulkomaisen tutkinnon perusteella. Akateemisessa tunnustamisessa toimivaltainen viranomainen on asianomainen yliopisto tai ammattikorkeakoulu. Tutkintojen ammatillista tunnustamista säädellään EU:ssa direktiiveillä: tunnustamista tehtäessä tarkastellaan ensisijaisesti, mitä ammattitoimintaa muuttaja on oikeutettu harjoittamaan kotimaassaan.

Euroopan Unionin opetusministereiden ja komission ponnistukset korkeakoulutuksen eurooppalaisen alueen kehittämiseksi on kirjattu tärkeinä julistuksina muun muassa Lissabonissa 2000, Barcelonassa 2002 ja Berliinissä 2003. Yhdenmukaistumisen paineet ovat kohdistuneet varsinkin korkeakoulujen tutkintorakenteisiin, joista Bologna prosessissa on kirjattu selkeitä määrävuosiin sidottuja tavoitteita. Tämän vuoksi myös kaikki suomalaiset yliopistot suunnittelevat kaksipuolisen tutkintojärjestelmän käyttöönottoa vuoteen 2005 mennessä. Pääsääntöisesti on tarkoituksena rakentaa alempi korkeakoulututkinto kolmivuotiseksi ja ylempi kaksivuotiseksi.

Ammattikorkeakoulujen tutkintorakenteet ovat muodostuneet eri tavoin kuin yliopistojen. Niissä painotetaan ammatillisia oppimisprosesseja, joissa opiskeluaikat tutkintoon tähtäävissä opinnoissa vaihtelevat kolmivuotisesta neljän ja puolen vuoden suoritusaikoihin. Ylemmän korkeakoulututkinnon määrittelyä on pyritty toteuttamaan ns. jatkotutkintokokeilussa. Tähän ylemmän eli toisen syklin opiskeluprosessiin kuuluu sekä vuoden että puolentoista vuoden koulutusohjelmia. Toistaiseksi ammattikorkeakoulujen tutkintojen tasot ja kokonaisuajoitus ovat vielä valmisteluvaiheessa.

Monessa Euroopan maassa myös ammattikorkeakouluja vastaava koulutus on kuitenkin

juuri Bolognan prosessin myötä uudelleen arvioitu ja muunnettu vastaamaan kolme- ja kaksivuotisia porrastuksia. Rakenteiden yhdenmukaistaminen on nähty tärkeäksi sillaksi sekä opiskelijoiden vaihtojärjestelmien kehittämiseksi että opettajien ja korkeakoulujen vuorovaihtusmahdollisuuksien lisäämiselle.

Pohdittaessa koulutus- ja oppimisprosessien kansainvälistä pätevyyttä tulee koulusuoritus-ten rinnalle kehittää entistä tehokkaampia arviointitapoja opiskelijan todellisen osaamisen, tietojen ja taitojen tunnistamiseksi maasta riippumatta. Näytöt, näyttökokeet ja aiemmin suoritettun tai opitun hyväksilukeminen sekä yleensä osaamisen tunnistaminen ovat keskeisiä toimintamuotoja rakennettaessa tehokkaita asteelta toiselle eteneviä oppimisväyliä Suomessa.

Suomi on hyväksynyt lokakuussa 2002 korkea-asteen koulutusta koskevien tutkintojen tunnustamisesta Euroopan alueella koskevan yleissopimuksen (ns. Lissabonin sopimus), joka on tullut Suomen osalta voimaan 1 päivänä maaliskuuta 2004. Yleissopimuksella pyritään edistämään akateemista liikkuvuutta Euroopan alueella sekä helpottamaan sopimuspuolten oppilaitosten opiskelijoita pääsemään osallisiksi muiden sopimuspuolten koulutusresursseista, erityisesti helpottamalla heidän pyrkimyksiään jatkaa opintojaan tai suorittaa opintojakso toisten sopimuspuolten korkea-kouluissa. Sopimuksen mukaan sopimuspuolten on tunnustettava toisen sopimuspuolen korkea-asteen koulutusohjelmassa suoritettut opintojaksot tai vaihtoehtoisesti annettava toisen sopimuspuolen korkea-asteen koulutusohjelmassa opintojakson suorittaneelle mahdollisuus saada pyynnöstä arviointi tästä opintojaksosta. Sopimuksen nojalla Suomi ei siten ole velvollinen suoraan lukemaan hyväksi toisessa Euroopan maassa suoritettuja korkeakouluopintoja, vaan sopimuksen velvoitteet tulevat täytetyiksi myös siten, että opintosuorituksen hyväksilukemista hakenut opiskelija saa pyynnöstä opintojaksoa koskevan arvioinnin. Tällaisena arviointina voidaan pitää opintojakson osittaista hyväksilukemista tai perusteltua kielteistä päätöstä.

Käsite tutkintojen rinnastaminen tarkoittaa käytännössä samaa asiaa kuin tutkintojen tunnustaminen. Tutkintojen rinnastamisesta säädetään laissa ulkomailla suoritettujen korkeakouluopintojen tuottamasta virkakelpoisuudesta (531/1986) ja sitä sovelletaan, kun todetaan EU:n ja ETA-alueen ulkopuolella suoritettu korkeakoulututkinto todetaan tiettyä virkaa haattaessa samanarvoiseksi kuin Suomessa suoritettu tutkinto – rinnastaminen tapahtuu ensisijaisesti tiettyyn tutkinnon tasoon.

Tutkintojen tunnustamista säätelevien direktiivien perusteella henkilöllä on oikeus saada tutkintonsa tunnustetuksi vain silloin, kun kyseessä on ns. säännelty ammatti. Säännellyllä ammattitoiminnalla tarkoitetaan ammattitoimintaa, johon ryhtymiseksi, jonka harjoittamiseksi, tai jonka jotakin harjoittamisen muotoa varten jäsenvaltiossa edellytetään suoraan tai välillisesti lakien, asetusten tai hallinnollisten määräysten mukaisesti koulutuksesta annettua asiakirjaa tai pätevyystodistusta. Direktiivien tavoitteena on siten henkilöiden liikkuvuudelle lainsäädännössä asetettujen esteiden vähentäminen – tutkinnon tunnustamisen tarvetta ei tästä näkökulmasta tarkasteltuna ole, jos kansallisessa lainsäädännössä ei ole kelpoisuusvaatimuksia tai muita ammattiin pääsyä rajoittavia määräyksiä. Tutkinnon tunnustamista haluavan kohtelu on väistämättä erilainen sen mukaan, miten lähtömaa ja vastaanottava maa kyseistä ammattitoimintaa sääntelevät. Tutkintotodistusten tunnustamisdirektiiveissä tunnustamiselle on asetettu seuraavat kriteerit: tutkintotodistuksen tulee olla toimivaltaisen viranomaisen maan voimassa olevien sääntöjen mukaan myöntämä, tutkintotodistuksen haltijan on täytynyt suorittaa tietyn mittainen koulutus tai pätevyystutkinto ja henkilön täytyy täyttää kaikki muut vaatimukset, joita määrätyn säännellyn ammatin harjoittamiseen vaaditaan.

Työryhmä on tarkastellut aikaisemmin hankitun osaamisen tunnustamisen ja hyväksilukemisen kokonaisuutta kolmesta näkökulmasta:

- koulutukseen hakeutumiseen liittyvät osaamisen tunnustamisen menettelyt (virallisen koulutusjärjestelmän piirissä suoritettavaan koulutukseen on mahdollista hakeutua, vaikka henkilö ei ole suorittanut yleisenä vaatimuksena olevaa aikaisempaa koulutusta),
- aikaisempien opintojen ja muun osaamisen hyväksilukeminen (opiskelija voi aikaisemmin suoritetuilla opinnoilla, harjoittelulla, työkokemuksella tai muutoin hankitulla osaamisella korvata suorittamaansa tutkintoon kuuluvia opintoja)
- näyttötutkintotyyppiset osaamisen tunnustamisen menettelyt (osaamisen arviointia näyttöin ja sen perusteella osaamisen tunnustamista ja tutkintotodistuksen saamista riippumatta osaamisen hankintatastavasta).

Aiemmin hankitun osaamisen tunnustamisen ohjaava periaate on yksilökohtaisuus. Aiemmin opitun tunnustamisella ja tunnustamisella pyritään opiskelijan tai tutkinnon suorittajan kanalta mahdollisimman tarkoituksenmukaisiin koulutus- ja tutkintoprosesseihin.

Lainsäädäntö antaa jo nykyisin mahdollisuudet aikaisemmin hankitun osaamisen tunnustamiseen. Peruskoulun jälkeisten koulutusmuotojen kesken on kuitenkin käytännössä merkittäviä eroja - eniten aikaisemmin hankitun osaamisen tunnustamista tapahtuu aikuiskoulutukseen kuuluvissa ammatillisissa näyttötutkinnoissa. Työssäopitun ja aikaisempien opintojen muodossa tapahtuva tunnustaminen on vakiinnuttanut asemansa myös nuorille ja aikuisille suunnatussa ammatillisessa peruskoulutuksessa, jossa osaamisen tunnustaminen on tapahtunut hyväksilukemisena. Korkeakoulutuksessa on taas painotettu enemmän aikaisempien opintojen hyväksilukemista kuin muutoin hankitun osaamisen tunnustamista. Kaikkia peruskoulun jälkeisen koulutuksen muotoja yhdessä tarkasteluna aikaisemmin hankitun osaamisen tunnustamista käytetään melko vähän.

Työskentelynsä pohjaksi työryhmä selvitti opiskelijoiden liikkumista eri koulutusasteiden välillä sekä osaamisen tunnustamisen ja hyväksilukemisen käytäntöjä selvitysten sekä seuranta- ja arviointiraporttien perusteella. Selvitykset osoittavat, että liikkumista ja hyväksilukemista tapahtuu, mutta hyväksilukeminen ei välttämättä vaikuta opiskeluaikaan. Hyväksilukemisen käytännöt vaihtelevat eri koulutusasteilla, koulutuksen järjestäjillä ja aloilla. Hyväksilukemisesta ja sen vaikutuksesta opiskeluaikaan ei ole kerätty yhdenmukaisin periaattein valtakunnallisia tilastotietoja.

Vapaan sivistystyön osalta opitun tunnustamisesta valmistui selvitys vuonna 2003 (Määttä, J. 2003, Opittu ja tunnustettu). Sen mukaan hyväksilukeminen kosketti selvimmin kansanopistoja ja kansalaisopistoja. Yhteistyö toisen asteen oppilaitosten kanssa on lisännyt hyväksilukemista, silloin kun on sovittu yhteisistä pelinsäännöistä. Kuitenkin vastaanottajaoppilaitosten asenteet vapaan sivistystyön koulutuksen laatua kohtaan koettiin ongelmana.

Koulutusjärjestelmän piirissä eri asteilla tapahtuva osaamisen tunnustaminen on siten tapahtunut pääasiassa hyväksilukemisen periaatteen kautta. Hyväksilukemisen periaatteita on ohjattu lainsäädäntöä alemman asteisena norminantona esimerkiksi opetussuunnitelman perusteissa. Näyttötutkintojärjestelmässä hyväksilukemista ei ole käytetty käsitteenä, koska järjestelmä lähtökohtaisesti perustuu ammattitaidon hankkimistavasta riippumattomiin tutkintoihin, eikä niihin valmentavaa koulutusta ole säädelty. Näyttötutkintojärjestelmässä hyväksilukemisen korvaa ammattitaidon hankkimisen ja näyttöjärjestelyjen henkilökohtaistaminen.

Työryhmä on tarkastellut osaamisen tunnustamista ja sen periaatteita laveammasta kuin hyväksilukemisen näkökulmasta. Aikaisemman osaamisen tunnustaminen on uusi käsite, joka kiinnittää huomiota siihen hyvin tunnettuun, mutta usein väistettyyn tosiasiaan, että opimme ja hankimme tietoja, taitoja ja valmiuksia koulutusjärjestelmässä, mutta myös työelämäs-

sä, järjestötoiminnassa, harrastuksissa ja vapaa-aikana. Nämä tiedot, taidot ja muu osaaminen voivat kattaa ammatillista, yleissivistävää tai muuta osaamista esim. sosiaalista osaamista, joka tulee voida yksilön osalta selvittää (tunnistaa), arvioida, dokumentoida ja tunnustaa sekä koulutusjärjestelmän piirissä että työmarkkinoilla.

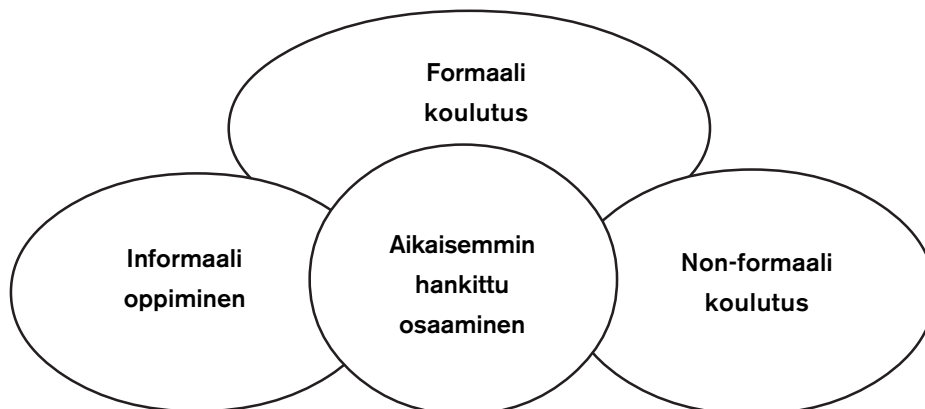
Osaamisen tunnustamiseksi on luotava järjestelmä ja menettelytavat, jotka tarjoavat yksilöille mahdollisuuden aikaisemmin hankitun osaamisen tunnustamiseen riippumatta siitä, miten, milloin tai missä osaaminen on hankittu. Osaaminen tulee tällöin selvittää ja arvioida riippumatta siitä, onko

- oppiminen tapahtunut kotimaassa tai ulkomailla
- aikaisemmissa tai muualla koulutusjärjestelmän piirissä suorituilla opinnoilla ja tutkinnoilla,
- vapaan sivistystyön piirissä suoritetuilla opinnoilla
- järjestö- ja harrastustoiminnassa tai muussa järjestelmällisessä ja ohjatussa oppimisessa
- työelämässä henkilöstökoulutuksena tai työssä tapahtuneena oppimisena
- vapaa-aikana tai muutoin yksityiselämässä.

2 Miksi (aikaisemmin) hankittu osaaminen tulee tunnustaa?

Oppiminen tapahtuu monissa ympäristöissä: koulutusjärjestelmässä, elinkeino- ja muussa työelämässä, yksityiselämässä ja vapaa-ajalla. Pääsääntöisesti saamme todistuksia osaamisesta vain koulutusjärjestelmän piirissä tapahtuneesta opetuksesta ja osaamisesta.

Koulutusjärjestelmän ulkopuolella tapahtuvan oppimisen merkitys on korostunut nopeassa tahdissa viime vuosina. Virallisen koulutusjärjestelmän ulkopuolella tapahtuva oppiminen jaetaan usein lisäksi kahteen osaan epäviralliseen (non-formaaliin) oppimiseen ja arkioppimiseen (informaaliin) oppimiseen. Epävirallinen oppiminen määritellään järjestelmälliseksi ja ohjatuksi oppimisen muodoksi, josta voi saada myös todistuksen, mutta koulutus ei kuulu koulutusjärjestelmän piiriin. Arkioppiminen taas tapahtuu työssä, järjestöissä tai harrastusten ja vapaa-ajan toiminnoissa.

Koulutusjärjestelmässä aikaisemmin joko koulutusjärjestelmän piirissä tai sen ulkopuolella hankittu osaaminen tunnustetaan nykyisin lähinnä kolmen tyyppisissä menettelyissä: 1) ha-keuduttaessa koulutukseen, joka on virallisen koulutusjärjestelmän piirissä (esim. työko-ke- muksen kautta syntynyt osaaminen tai aikaisemmat opinnot), 2) aikaisempien opintojen ja osaamisen hyväksilukemisella ja 3) näyttötutkintotyyppisissä osaamisen arviointimenettelyissä (esim. ammatilliset näyttötutkinnot, kielitutkinnot).

Aikaisemmin hankitun osaamisen tunnustaminen on keskeinen osa elinikäisen oppimisen strategiaa. Suomea ja Euroopan Unionia kehitetään tietoon ja osaamiseen perustuvina yhteiskuntina ja talouksina. Tiedon hallinnasta ja osaamisesta yhdistettyinä motivaatioon ja taitoihin on tulossa avaintekijä kilpailukyvyn vahvistamisessa ja työvoiman hyödyntämisessä. Suomalaisien tulee voida toimia aikaisempaa globaalimmassa toimintaympäristössä. Tämä asettaa vaatimuksia yksilöiden ja elinkeino- ja muun työelämän toimijoiden osaamiselle, jotta voimme osallistua kilpailuun ja edistää kansantalouden kasvua ja kansalaisten hyvinvointia. Kaikkien tietoja, taitoja ja osaamista on tämän vuoksi jatkuvasti kehitettävä – tavoitteena on laaja ja syvä osaamisen kirjo.

Aikaisemmin hankitun osaamisen tunnustamisella tavoitellaan sitä, että yksilö voisi saada osaamisensa tunnustettua riippumatta siitä, missä oppimisympäristössä tai missä elämän vaiheessa oppiminen on tapahtunut. Osaamisen selvittäminen (tunnistaminen) ja osaamisen tunnustaminen ovat keskeisiä välineitä, joiden avulla tehdään mahdolliseksi kaikkien erilaisissa ympäristöissä saavutettujen opintosaavutusten siirtäminen ja hyväksyminen. Osaamisen selvittämisen (tunnistamisen) avulla yksilön opintosaavutukset tallennetaan ja tehdään näkyviksi. Selvittäminen ei johda virallisen todistuksen tai tutkintotodistuksen antamiseen, mutta se voi olla virallisen tunnustamisen perustana. Tunnustaminen perustuu yksilön osaamisen ja opintosaavutusten arviointiin ja voi johtaa todistuksen tai tutkintotodistuksen antamiseen.

Yksilöillä on hallussaan tietoja, taitoja ja muuta osaamista sekä erilaisia taipumuksia, jotka on hankittu erilaisissa ympäristöissä. Jos yksilöiden osaaminen tehdään läpinäkyväksi ja osaamisen selvittäminen järjestelmälliseksi, voidaan osaamista käyttää hyväksi nykyistä laajemmin ja tarkoituksenmukaisemmin yksilön, elinkeino- ja työelämän sekä yhteiskunnan hyväksi.

Aikaisemman osaamisen selvittäminen ja tunnustaminen palvelee yksittäisen oppijan tarpeita. Osaamisen selvittäminen ja tunnustaminen tukee sosiaalista integroitumista työelämään ja yhteiskuntaan, yksilön työllistyvyyttä sekä yleensä inhimillisten voimavarojen kehittämistä ja käyttöä kansalaisyhteiskuntaan liittyvissä, sosiaalisissa ja taloudellisissa kysymyksissä. Menettelytapojen kehittämisellä voidaan vastata myös niiden yksilöiden tarpeisiin, jotka pyrkivät joko ensimmäistä kertaa tai uudelleen koulutukseen, työmarkkinoille ja yhteiskuntaan.

Suomalainen elinkeino- ja työelämä on suuren muutoksen keskellä. Työvoiman osaamiselle asetetaan uusia tai osaamisen syventämistä koskevia vaatimuksia, kun tuotannosta ja palveluprosesseista tulee aikaisempaa enemmän tietoon ja osaamiseen perustuvia. Kehitys asettaa myös jatkuvia haasteita henkilöstön osaamisen kehittämiseksi, jotta työvoima voi huolehtia aikaisempaa monimutkaisemmista tai laadullisesti korkeatasoisemmista työtehtävistä.

Kansantalouden kasvu edellyttää, että työelämässä toimivilla on hyvät mahdollisuudet käyttää hyväkseen sekä hankkia ja omaksua relevantteja kvalifikaatioita ja osaamista mahdollisimman joustavasti. Peruskoulutuksesta valmistuvat nuoret tulisi saada riittävän nopeasti siirtymään työmarkkinoille laadullisesti korkeatasoisen ammattikoulutuksen tai korkeakoulutuksen saaneina.

Monilla työvoimatoimenpiteiden piirissä olevilla ja maahanmuuttajilla on liian heikko kytkentä työmarkkinoihin. Aikaisemman osaamisen tunnustaminen voi antaa myös näille ryhmille paremmat edellytykset kiinnittyä joko koulutukseen tai suoraan työmarkkinoille, jos heidän aiemmin hankkimansa osaamisen tunnustetaan, vaikka sitä ei olekaan hankittu koulutusjärjestelmän piirissä.

Aikaisemman osaamisen tunnustamisella voidaan yksilön osaaminen dokumentoida ja tehdä läpinäkyviksi, kun huomiota kiinnitetään etenkin siihen mitä yksilö osaa eikä vain siihen, mitä opintosuorituksia yksilöllä on oppilaitosten tai muiden antamien todistusten mukaan. Yksilön, etenkin aikuisopiskelijan kannalta tarkasteltuna, aikaisemman osaamisen tunnustaminen parantaa opiskelumotivaatiota.

Aikaisemmin hankitun osaamisen arvioinnissa selvitetään, mitä osaamista yksilöllä todellisuudessa on, ja mitä tietoja ja osaamista on tarvetta kehittää, joko koulutusjärjestelmän piirissä tai työpaikalla tapahtuvana osaamisen kehittämisenä tai näiden yhdistelmänä. Aikaisemmin hankitun osaamisen arvioinnilla voidaan siten vaikuttaa tarkoituksenmukaisen koulutuksen suunnitteluun ja toteuttamiseen. Toisaalta toteutettu aikaisemman osaamisen arviointi ja siitä annettava dokumentaatio antavat yksilölle paremman mahdollisuuden selviytyä tieto- ja osaamisyhteiskunnassa hänen siirtyessään työmarkkinoille tai hänen liikkuaan työmarkkinoilla. Lisäksi aikaisemmin hankitun osaamisen arviointi voi lyhentää yksilön koulutusaikaa ja vähentää yksilölle aiheutuvia taloudellisia kustannuksia.

Elinkeino- ja työelämälle osaamisen aikaisempaa parempi dokumentointi antaa mahdollisuuden henkilöstön osaamisen parempaan hyödyntämiseen – piilossa ollut osaaminen tehdään näkyväksi, jotta voidaan paremmin kehittää yrityksen kilpailukykyä ja henkilöstön osaamista yrityksen strategisten päämäärien mukaisesti. Aikaisemmin hankitun osaamisen tunnustamisen käytännöt voivat lisätä työpaikalla tapahtuvan käytännön oppimisen ja koulutusjärjestelmän välistä yhteistyötä ja antaa paremman pohjan työelämässä toimivien osaamisen kehittämiseksi.

Yhteiskunnan kannalta aikaisemman osaamisen tunnustaminen avaa uusia mahdollisuuksia ja merkitsee koulutusjärjestelmälle lisääntyvää joustavuuden haastetta. Aikaisemman osaamisen tunnustamisen liittäminen keskeiseksi osaksi yhteiskunnan tarjoamia koulutus- ja työvoimapaalveluita sekä työelämän itsensä toteuttaman osaamisen arvioinnin synnyttäminen, merkitsevät alkuvaiheessa kustannuksia lisäävää investointia. Aikaisemmin hankitun osaamisen nykyistä laajempi tunnustaminen parantaa kuitenkin yhteiskunnan voimavarojen käyttöä pidemmällä aikavälillä ja synnyttää paremmin osaavaa työvoimaa. Sen avulla voidaan parantaa koulutukseen ja henkilöstön kehittämiseen suunnattujen investointien tuottoa. Se voi myös merkitä merkittävää panosta, kun vastataan tulevaisuuden osaamistarpeisiin.

Koulutusjärjestelmän ulkopuolella hankitun osaamisen tunnustamisella on keskeinen ja merkittävä rooli eurooppalaisessa koulutuksen kehittämisessä varsinkin, kun pyritään toteuttamaan visio eurooppalaisista työmarkkinoista, joilla työvoima liikkuu maasta toiseen huomattavasti laajemmin kuin nykyisin. Paremmat mahdollisuudet yksilöiden aikaisemmin hankkiman osaamisen dokumentointiin ja tunnustamiseen tukevat liikkuvuuden edistämistä eurooppalaisilla työmarkkinoilla ja edistävät eurooppalaista yhteistyötä korkeakoulutuksen Bologna-prosessin ja ammatillisen koulutuksen Kööpenhamina-prosessin hengessä.

3 Koulutuksen järjestäminen eri koulutusasteilla

3.1 Tutkintojen asema koulutusjärjestelmässä

Tutkintotodistuksella tarkoitetaan tutkinnon suorittamisesta myönnettävää dokumenttia. Tutkintoja ja niistä myönnettäviä dokumentteja (tutkintotodistuksia) säädellään lainsäädännöllä. Ammatillisista perustutkinnoista on säädetty ammatillisesta koulutuksesta annetun lain 12 §:n nojalla ja ammatillisesta aikuiskoulutuksesta annetun lain 13 §:n nojalla opetusministeriön asetuksessa ammatillisista perustutkinnoista (216/2001). Ammatillisena lisäkoulutuksena suoritettavista ammattitutkinnoista ja erikoisammattitutkinnoista on vastaavasti säädetty opetusministeriön asetuksessa ammatillisesta aikuiskoulutuksesta annetussa laissa tarkoitettua tutkintorakenteesta (849/2002). Yliopistoissa ja ammattikorkeakouluissa suoritettavista korkeakoulututkinnoista on säädetty asetuksessa korkeakoulututkintojen järjestelmästä (464/1998).

Perusopetuksessa ja lukiossa tutkintojen sijasta suoritetaan perusopetuksen tai lukion oppimäärä. Lukiokoulutuksen päätteeksi järjestetään valtakunnallinen ylioppilastutkinto. Ylioppilastutkinnon kehittäminen hajautetuksi ja yhä enemmän omaksutun tiedon käyttämistä, integrointia ja ymmärtämistä mittaavaksi tutkinnoksi on ollut lukion kehityssuunnan mukaista.

Ammatillisessa koulutuksessa tutkinnot ja niiden kehittäminen ovat keskeisessä asemassa. Keskeisimmin tutkinnot liittyvät työmarkkinoihin. Toisaalta ne määrittävät jatko-opintokelpoisuutta. Työmarkkinoilla toimivat työnantajat ja työntekijät sekä elinkeino- ja työelämän eri osapuolet tarvitsevat tietoa yksilön ammatillisesta osaamisesta. Tutkintojen avulla koulutuksen aikana saavutettua osaamista ja pätevyksiä voidaan rekisteröidä, sertifioida. Tutkinnot toimivat koulutuksen sisältöjen ja laadun varmistajina. Tutkintojen vaatimukset lähtevät työelämästä ja ne heijastavat koulutuksen ja työelämän vuorovaikutusta. Tutkinnot ohjaavat koulutusta ja parhaimmillaan motivoivat ihmistä oppimiseen ja ammatilliseen kehittymiseen. Tutkinnot toimivat työmarkkinoilla myös yksilön työmarkkina-asemaan vaikuttavina tekijöinä.

Ammatillisiin tutkintoihin kuuluvat ammatilliset perustutkinnot, ammattitutkinnot ja erikoisammattitutkinnot. Ammatilliset perustutkinnot ovat joko ammatillisena peruskoulutuksena suoritettavia tutkintoja tai ammattitaidon hankkimistavasta riippumattomia näyttötutkintoja. Ammattitutkinnot ja erikoisammattitutkinnot ovat ammattitaidon hankkimistavasta riippumattomia jo työssäoleville tarkoitettuja tutkintoja. Nämä ammatillisen lisäkou-

lutuksen tutkinnot voidaan suorittaa vain näyttötutkintoina.

Ammatillisiin tutkintoihin voidaan lukea osa korkeakoulututkinnoista, etenkin ammattikorkeakoulututkinnot sekä osa yliopistoissa suoritettavista korkeakoulututkinnoista. Korkeakoulututkintojen järjestelmästä säädetään valtioneuvoston asetuksella. Ammattikorkeakoulututkinnoista, tutkintotavoitteista ja opintojen rakenteesta sekä muista opintojen perusteista säädetään valtioneuvoston asetuksella ja määrätään sen nojalla ammattikorkeakoulun tutkintosäännössä. Ammattikorkeakoulussa suoritettuun ammattikorkeakoulututkintoon liitetään asianomaisen koulutusalan nimi sekä tutkintonimike ja tarvittaessa lyhenne AMK. Tutkinnoista säädetään tarkemmin valtioneuvoston asetuksella.

Opistoasteen ja ammatillisen korkea-asteen tutkinnot ovat poistuneet tutkintorakenteesta siten, että koulutusta ei enää ole voitu aloittaa 1.1.1999 lukien. Aiemmin aloitettu koulutus saatetaan päätökseen ja siten opistotutkintoja suoritetaan siirtymäkauden ajan. Pääosa opistoasteen koulutuksesta on siirtynyt osaksi ammattikorkeakouluopintoja. Osa opistoasteen koulutuksesta on siirtynyt ammatilliseksi koulutukseksi toisella asteella, kun viimeksi mainitussa koulutuksessa suoritettavat ammatilliset perustutkinnot on uudistettu vuosina 1999–2001 laajuudeltaan kolmivuotisiksi.

Tutkintorakennetta kuvaa myös tutkintojen lukumäärää koskeva tieto. Ammatillisia perustutkintoja on 52 ammatillista tutkintoa, 113 koulutusohjelmaa ja 105 tutkintonimikettä. Ammattitutkintoja on 175 ja erikoisammattitutkintoja 117. Ammattikorkeakoulututkintoja on 17, ja niihin koulutusohjelman mukaan liitettäviä tutkintonimikkeitä noin 70. Ammattikorkeakouluissa on kaikkiaan noin 350 koulutusohjelmaa.

Osa tutkinnoista perustuu ammatinharjoittamisoikeuteen tai muuhun auktorisointiin. Näissä tapauksissa on erillisen valvontaviranomaisen toimesta asetettu vaatimuksia koulutukselle ja harjoittelulle tai muulle työpaikalla tapahtuvalle oppimiselle (työssäoppimiselle). Tällaisia tutkintoja ovat ammatillisten perustutkintojen osalta esimerkiksi sosiaali- ja terveystieteiden perustutkinto (lähihoitaja), merenkulkualan tutkinnot sekä lentokoneasentajan tutkinto.

Ammatillisesta koulutuksesta annetun asetuksen 13 §:ssä säädetään erilaisista todistusten tyypeistä: tutkintotodistuksesta, erotodistuksesta ja todistuksesta suoritetuista opinnoista. Kun opiskelija on suorittanut hyväksytysti tutkintoon kuuluvat opinnot, hänelle annetaan tutkintotodistus suoritetusta tutkinnosta. Tutkintotodistukset näyttötutkintoina suoritetuista tutkinnoista antaa ammatillisesta aikuiskoulutuksesta annetun asetuksen 6 §:n nojalla tutkintotoimikunta. Tutkintotodistus annetaan näyttötutkinnosta, kun henkilö on suorittanut kaikki osat, joista tutkinto muodostuu.

3.2 Lukiokoulutus

Lukion oppimäärä on laajuudeltaan kolmivuotinen. Lukiolain (629/1998) 24 §:n mukaan oppimäärä tulee suorittaa enintään neljässä vuodessa, jollei opiskelijalle perustellusta syystä myönnetä suoritusajan pidennystä.

Lukiokoulutuksen yleisistä valtakunnallisista tavoitteista ja tuntijaosta on säädetty valtioneuvoston asetuksella (955/2002). Opetushallitus on 27.8.2003 hyväksynyt nuorten lukio-koulutuksen opetussuunnitelman perusteet ja 27.2.2004 aikuisten perusopetuksen ja lukio-koulutuksen opetussuunnitelman perusteet. Päätösten mukaiset opetussuunnitelmat otetaan käyttöön opetuksessa viimeistään 1 päivänä elokuuta 2005.

Oppiaineen oppimäärä muodostuu opiskelijan henkilökohtaisen opiskelusuunnitelman mukaisesti opiskelemista pakollisista ja syventävistä kursseista sekä soveltavista kursseista. Soveltavien kurssien kuulumisesta eri aineiden oppimääriin päätetään opetussuunnitelmassa.

Eri opiskelijoilla voi olla eri laajuiset oppimäärät. Opiskelijan opiskelusuunnitelma tarkentuu lukio-opintojen aikana. Sen laatiminen ja seuranta ohjaavat opiskelijaa tavoitteellisiin kurssi- valintoihin.

Lukion oppimäärään voi sisältyä myös ammatillisia opintoja ja muita lukion tehtävään soveltuvia opintoja sen mukaan kuin opetussuunnitelmassa määrätään. Nämä opinnot ovat osittain tai kokonaan vapaaehtoisia tai valinnaisia.

Lukion oppimäärä sisältää nuorille tarkoitettussa koulutuksessa vähintään 75 kurssia ja aikuisille tarkoitettussa koulutuksessa vähintään 44 kurssia. Nuorille tarkoitettussa koulutuksessa kurssin kesto on keskimäärin 38 tuntia ja aikuisille tarkoitettussa koulutuksessa keskimäärin 28 tuntia. Aikuisille tarkoitettuun opetukseen osallistuvalla alle 18-vuotiaan opintonsa aloittaneen opiskelijan tulee osallistua liikunnan ja terveystiedon sekä taito- ja taideaineiden opetukseen.

Lukion opetussuunnitelman perusteet on laadittu erikseen sekä nuorille että aikuisille. Aikuisten on mahdollista suorittaa sekä perusopetuksen että lukion oppimäärät tai ainoastaan aineopiskelijana yksittäisten oppiaineiden opintoja.

Aikuisille tarkoitettua lukiokoulutusta järjestetään lähinnä aikuislukioissa, mutta aikuinen voi hakeutua myös nuorille tarkoitettuun lukiokoulutukseen. Alle 18-vuotias hakija voidaan ottaa aikuisille tarkoitettuun lukiokoulutukseen ainoastaan hakijaan liittyvästä erityisestä syystä.

Oppimäärä tai osa siitä voidaan suorittaa oppimäärään kuuluvien tietojen ja taitojen hankkimistavasta riippumatta kokeissa, joiden toimeenpanosta ja arvostelusta huolehtii koulutuksen järjestäjä. Kokeisiin osallistuvan tulee osoittaa, että hänen tietonsa ja taitonsa vastaavat eri oppiaineissa aikuisille tarkoitettun opetuksen oppimäärien mukaisia tietoja ja taitoja. Kokeet hyväksytysti suorittaneelle annetaan todistus lukion oppimäärän suorittamisesta kokonaan tai osittain.

Lukiolain (629/1998) 18 §:n mukaan lukiokoulutuksen päätteeksi toimeenpannaan ylioppilastutkinto. Tutkinnon tarkoitus on saada selville, ovatko opiskelijat omaksuneet lukion opetussuunnitelman mukaiset tiedot ja taidot sekä saavuttaneet lukiokoulutuksen tavoitteiden mukaisen riittävän kypsyyden. Ylioppilastutkinnon suorittaminen tuottaa yleisen jatko-opintokelpoisuuden korkeakouluihin.

3.3 Ammatilliset tutkinnot ja niihin johtavan koulutuksen järjestäminen

Ammatillisiin tutkintoihin kuuluvat ammatilliset perustutkinnot, ammattitutkinnot ja erikoisammattitutkinnot. Ammatilliset perustutkinnot ovat joko ammatillisena peruskoulutuksena suoritettavia tutkintoja tai ammattitaidon hankkimistavasta riippumattomia näyttötutkintoja. Näyttötutkinnoista ja niihin valmistavasta koulutuksesta sekä muusta ammatillisesta lisäkoulutuksesta säädetään ammatillisesta aikuiskoulutuksesta annetussa laissa (631/1998) ja asetuksessa (812/1998)). Laissa tarkoitettuun koulutukseen sovelletaan lakiin sisältyvien viittaussäännösten perusteella useita ammatillisen koulutuksen säännöksiä. Ammattitutkinnot ja erikoisammattitutkinnot ovat yleensä ammatillisen peruskoulutuksen saaneille jo työelämässä oleville tarkoitettuja tutkintoja. Nämä ammatillisen lisäkoulutuksen tutkinnot voidaan suorittaa vain näyttötutkintoina.

Näyttötutkintojen järjestämisestä ja valvomisesta vastaavat opetushallituksen asettamat, työelämän eri osapuolista koottavat tutkintotoimikunnat. Tutkintotoimikunnat sopivat tutkintojen järjestämisestä koulutuksen järjestäjien sekä tarvittaessa muiden yhteisöjen tai

säätiöiden kanssa.

Ammatilliset perustutkinnot ovat ammatillisesta koulutuksesta annetun lain 12 §:n mukaisesti laajuudeltaan vähintään kaksivuotisia (80 opintoviikkoa). Valtioneuvoston päätöksessä tutkintojen rakenteesta ja yhteisistä opinnoista ammatillisessa peruskoulutuksessa (213/1999) kaikki ammatillisen perustutkinnot ovat kuitenkin nykyisin nimellislaajuudeltaan 120 opintoviikon laajuisia.

Valtioneuvosto päättää koulutuksen yleisistä valtakunnallisista tavoitteista sekä yhteisistä opinnoista ja niiden laajuudesta (ammatillisesta koulutuksesta annetun lain 13 §:n 1 momentti.) Opetusministeriö päättää ammatillisena peruskoulutuksena suoritettavista tutkinnoista ja niiden laajuudesta (ammatillisesta koulutuksesta annetun lain 12 §:n 1 momentti) sekä tutkinnoista, jotka voidaan suorittaa näyttötutkintoina (ammatillisesta aikuiskoulutuksesta annetun lain 13 §:n 1 momentti). Opetushallitus päättää opetussuunnitelman perusteista, kodin ja oppilaitoksen yhteistyön ja opiskelijahuollon keskeisistä periaatteista sekä opetustoimeen kuuluvan opiskelijahuollon tavoitteista (ammatillisesta koulutuksesta annetun lain 13 §:n 2 momentti). Opetushallitus päättää myös näyttötutkintojen perusteista (ammatillisesta aikuiskoulutuksesta annetun lain 13 §:n 2 momentti).

Ammatillisten perustutkintojen kehittämistä annetun opetusministeriön päätöksen (OPM 212/430/1998) mukaisesti opetushallituksen vahvistamat tutkintojen opetussuunnitelman ja näyttötutkintojen perusteet on laadittu yhdeksi asiakirjaksi. Ammatillisten opintojen tavoitteet ja osoitettava ammattitaito ammatillisena peruskoulutuksena suoritettavissa ammatillisissa perustutkinnoissa ja näyttötutkintona suoritettavissa ammatillisissa perustutkinnoissa on määritelty samoiksi. Tutkintojen pakolliset ja valinnaiset osat on myös määritelty yhtäläisiksi. Ammatillisesta aikuiskoulutuksesta annetun lain 8 ja 9 §:n mukaan koulutuksen järjestäjä päättää näyttötutkintoihin (näyttötutkintona suoritettava ammatillinen perustutkinto, ammattitutkinto ja erikoisammattitutkinto) valmistavan koulutuksen kestosta ja sisällöstä. Valmistavan koulutuksen kesto (0–120 opintoviikkoa) määräytyy opiskelijan henkilökohtaisten tarpeiden mukaan.

Opetushallituksen vahvistamissa opetussuunnitelman ja näyttötutkinnon perusteissa on määritelty kunkin ammatillisen perustutkinnon ammattitaitovaatimukset ja arvioinnin perusteet. Näyttötutkintona suoritettavalla ammatillisella perustutkinnolla ja opetussuunnitelman perusteisiin pohjautuvalla ammatillisella perustutkinnolla ei ole eroja ammatillisten tavoitteiden ja vaadittavan ammattitaidon osalta. Opetussuunnitelmaperusteiseen ammatilliseen koulutukseen kuuluvia yhteisiä opintoja ei sisälly erillisinä vaatimuksina näyttötutkinnon perusteisiin, mutta näyttötutkintoon valmistavaan koulutukseen niitä pyritään sisällyttämään siltä osin kuin ne ovat ammatissa toimimisen kannalta oleellisia. Ammatti- ja erikoisammattitutkintojen perusteet on vahvistanut opetushallitus.

Edellä mainitun valtioneuvoston päätöksen mukaan ammatilliseen perustutkintoon kuuluu 90 opintoviikkoa ammatillisia opintoja ja niitä tukevaa työssäoppimista. Työssäoppimisen laajuus on vähintään 20 opintoviikkoa. Tutkinto sisältää lisäksi ammattitaidon saavuttamiseksi tarpeellisia ja ammattitaitoa täydentäviä yhteisiä opintoja 20 opintoviikkoa (pakollisia opintoja 16 opintoviikkoa ja valinnaisia opintoja 4 opintoviikkoa) ja vapaasti valittavia opintoja 10 opintoviikkoa. Opetussuunnitelman perusteissa ammatillisista opinnoista voidaan osoittaa enintään 10 opintoviikkoa valinnaisopintoihin, jotka voivat olla ammatillisia opintoja syventäviä tai laajentavia opintoja tai lukio-opintoja. Opintoihin sisältyy vähintään 1,5 opintoviikkoa opinto-ohjausta.

Ammatillisesta koulutuksesta annetun asetuksen 2 §:n mukaan ammatillisen perustutkinnon laajuus määritellään opintoviikkoina. Opintoviikolla tarkoitetaan arvioitua opiskelijan keskimääräistä 40 tunnin työpanosta opintojen tavoitteiden saavuttamiseksi. Yksi opintovuosi

sisältää 40 opintoviikkoa.

Ammatillisesta koulutuksesta annetun lain 15 §:n mukaan ammatillista koulutusta voidaan järjestää lähi-, etä- ja monimuoto-opetuksena, oppisopimuskoulutuksena tai muuten työpaikalla käytännön työtehtävien yhteydessä. Oppisopimuskoulutuksena voidaan suorittaa ammatillisia perustutkintoja sekä lisäkoulutuksena suoritettavia ammattitutkintoja ja erikoisammattitutkintoja. Oppisopimuksena voidaan lisäksi suorittaa muuta ei-tutkintotavoitteista ammatillista lisäkoulutusta.

3.4 Ammattikorkeakouluopinnot

Ammattikorkeakouluista säädetään ammatikorkeakoululaissa (351/2003). Ammattikorkeakoulujen tehtävänä on antaa työelämän ja sen kehittämisen vaatimuksiin sekä tutkimukseen ja taiteellisiin lähtökohtiin perustuvaa korkeakouluopetusta ammatillisiin asiantuntijatehtäviin, tukea yksilön ammatillista kasvua ja harjoittaa ammatikorkeakouluopetusta palvelevaa sekä työelämää ja aluekehitystä tukevaa ja alueen elinkeinorakenteen huomioon ottavaa soveltavaa tutkimus- ja kehitystyötä. Ammattikorkeakoulut antavat ja kehittävät aikuiskoulutusta työelämäosaamisen ylläpitämiseksi ja vahvistamiseksi.

Ammattikorkeakoulussa on laissa tarkoitettuja tehtäviä suoritettaessa opetuksen ja tutkimuksen vapaus. Ammattikorkeakoulussa annetaan opetusministeriön sille määräämän koulutustehtävän rajoissa korkeakoulututkintoon johtavaa opetusta, ammatillisia erikoistumisopintoja ja muuta aikuiskoulutusta sekä avointa ammatikorkeakouluopetusta. Osa tutkintotavoitteisesta opetuksesta voidaan järjestää työpaikoilla. Ammattikorkeakoulujen jatkotutkinto on kokeiltavana 24 ammatikorkeakoulussa.

Ammattikorkeakoulujen koulutusohjelmien ja niiden opetussuunnitelmien tulee olla laajuudeltaan vähintään kolmen vuoden ja enintään neljän vuoden lukuvuoden päätoimisten opintojen mittaisia. Erityisestä syystä tutkinto voi olla neljääkin vuotta laajempi.

Ammattikorkeakouluista annetun asetuksen (352/2003) 4 §:n mukaan ammatikorkeakoulututkintoon johtaviin opintoihin kuuluu perus- ja ammattiopintoja, vapaasti valittavia opintoja, ammattitaitoa edistävää harjoittelua sekä opinnäytetyö.

Ammattikorkeakoulututkintoon johtavat opinnot järjestetään koulutusohjelmoina. Koulutusohjelmat ovat ammatikorkeakoulun suunnitteleimia ja järjestämiä opintokokonaisuuksia, jotka suuntautuvat johonkin työelämän ammatillista asiantuntemusta edellyttämään tehtäväalueeseen ja sen kehittämiseen. Koulutusohjelmassa voi olla suuntautumisvaihtoehtoja. Opetusministeriö päättää koulutusohjelmista siten, että päätöksestä käy ilmi koulutusohjelman nimi, tarvittaessa suuntautumisvaihtoehdot, koulutusala, tutkinto ja tutkintonimike, koulutusohjelman laajuus opintoviikkoina sekä harjoittelun laajuus. Koulutusohjelmat voidaan päättää myös määrääjäksi.

Opinnot ja niihin kuuluva opetus järjestetään opintojaksoina. Opintojaksot ovat pakollisia, vaihtoehtoisia tai vapaasti valittavia. Koulutusohjelman opetussuunnitelmassa määrätään ainakin kunkin opintojakson tavoitteet, käsiteltävä asiakokonaisuus, laajuus opintoviikkoina, opetuksen ja harjoittelun määrä sekä vaadittavat suoritukset.

Ammattikorkeakoulujen erikoistumisopinnot ovat ammatillisiin jatkotutkintoihin johtavia tai muita, tutkintojärjestelmää täydentäviä, ammatillista kehittymistä edistäviä, laajoja täydennyskoulutusohjelmia (vähintään 20 opintoviikkoa). Niihin voi hakeutua korkeakoulututkinnon taikka ammatillisen opistoasteen tai ammatillisen korkea-asteen tutkinnon suorittaneet ja muut riittävät opiskeluvälmiudet omaavat henkilöt. Erikoistumisopinnot palvelevat jatkotutkintojen rinnalla muita työelämän kannalta merkittäviä, mutta lyhyempiä

täydennyskoulutustarpeita. Erikoistumisopintoja on luettu hyväksi osaksi jatkotutkintokokeilun opintoja ammattikorkeakoulujen tutkintosäännössään määrittelemällä tavalla.

3.5 Yliopistokoulutus

Yliopistoista säädetään yliopistolaissa (645/1997). Lain mukaan yliopistoilla on itsehallinto. Perustuslain turvaamaan yliopistojen itsehallintoon kuulu myös yliopistojen oikeus päättää yliopistoissa järjestettävän koulutuksen ja tutkimuksen sisällöstä.

Yliopistolain mukaan yliopistoissa voidaan suorittaa alempia ja ylempiä korkeakoulututkintoja sekä tieteellisiä, taiteellisia ja ammatillisia jatkotutkintoja. Yliopistot voivat järjestää myös täydennyskoulutusta ja avointa yliopisto-opetusta. Yliopistojen tutkinnoista säädetään 19 alakohtaisessa asetuksessa (ns. tutkintoasetukset). Näissä asetuksissa säädetään yliopistojen koulutusvastuista eli siitä, missä yliopistoissa kunkin alan koulutusta järjestetään, sekä tutkinnojen rakenteesta, laajuudesta ja tavoitteista.

Kaikilla aloilla voidaan suorittaa ylempi korkeakoulututkinto ja lähes kaikilla aloilla myös alempi korkeakoulututkinto. Alemmat korkeakoulututkinnot ovat laajuudeltaan yleensä 120 opintoviikkoa ja yliopiston on järjestettävä tutkintoon johtava koulutus siten, että kokopäiväopiskelija voi suorittaa tutkinnon yleensä kolmessa lukuvuodessa. Ylemmät korkeakoulututkinnot ovat yleensä laajuudeltaan 160–180 opintoviikkoa ja yliopiston on järjestettävä tutkintoon johtava koulutus siten, että kokopäiväopiskelija voi suorittaa tutkinnon yleensä viidessä lukuvuodessa. Joillakin aloilla tutkinnojen laajuutta ei määritellä opintoviikkoina vaan tutkinnoilla on pelkästään tavoitteelliset suoritusajat.

Yliopistot voivat järjestää tutkintoon johtavan koulutuksen joko oppiainepohjaisesti (pää- ja sivuaineet) taikka koulutusohjelmina. Tutkintoihin johtaviin opintoihin voi kuulua eri oppiaineiden perus-, aine- ja syventäviä opintoja, kieli- ja viestintäopintoja, monitieteisiä opintokokonaisuuksia, muita opintoja sekä harjoittelua.

Useimmilla aloilla opiskelijat saavat opiskeluoikeuden suoraan ylempään tutkintoon, johon voidaan edetä alemman korkeakoulututkinnon kautta. Alemman korkeakoulututkinnon suorittamisen jälkeen ei tällöin ole erillistä valintaa. Yliopistot voivat järjestää ylempään korkeakoulututkintoon johtavia koulutusohjelmia (ns. maisteriohjelmia), jotka on suunnattu vähintään alemman korkeakoulututkinnon tasoiset opinnot suorittaneille. Näihin opintoihin on erillinen valinta.

Tutkijakoulujärjestelmän myötä tohtorin tutkinto on varsinainen tieteellisenä jatkokoulutuksena suoritettava jatkotutkinto. Tutkintoasetusten nojalla voidaan kuitenkin suorittaa edelleen lisenssiaatin tutkinto, joka on muuttumassa luonteeltaan ammatillisesti painottuneeksi ja liittyy useilla aloilla erikoistumiskoulutukseen.

Yliopistojen määrällinen koulutustarjonta perustuu valtioneuvoston päättämässä kehittämissuunnitelmassa koulutuslohkoittain hyväksytyihin opiskelijamäärä- tai tutkintotavoitteisiin. Näitä tavoitteita täsmennetään opetusministeriön ja yliopistojen välisissä tulosneuvotteluissa tehtävissä tulossopimuksissa.

Yliopistojen tutkintorakenne uudistuu lähes kaikilla koulutusaloilla 1.8.2005 alkaen, jolloin otetaan käyttöön ns. kaksiportainen tutkintorakenne. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että opiskelijan on suoritettava ensin alempi korkeakoulututkinto ja sen jälkeen halutessaan ylempi korkeakoulututkinto. Alempi korkeakoulututkinto (useimmiten nimeltään kandidaatin tutkinto) on kolmivuotinen ja sitä seuraava ylempi korkeakoulututkinto (useimmiten nimeltään maisteritutkinto) pääsääntöisesti kaksivuotinen. Samassa yhteydessä uudistetaan yliopistotutkinnojen mitoitus. Uudessa mitoituksessa yhden vuoden täysipäiväiset opinnot tuot-

tavat 60 opintopistettä. Näin ollen alemman korkeakoulututkinnon laajuus on pääsääntöisesti 180 opintopistettä ja ylemmän korkeakoulututkinnon 120 opintopistettä. Tutkintojen laajuus vaihtelee aloittain.

3.6 Vapaa sivistystyö

Vapaa sivistystyö on osa koulutusjärjestelmää, mutta kuitenkin erilainen osa sitä. Vapaalle sivistystyölle on ominaista se, että siinä koulutuksen tavoitteita ja sisältöjä eivät aseta viranomaiset eikä niistä säädetä lailla, vaan vapaan sivistystyön toimijat (oppilaitokset) asettavat tavoitteet ja sisällöt itse. Perinteiseen vapaaseen sivistystyöhön kuuluvat kansanopistot, kansalaisopistot ja opintokeskukset (sivistysjärjestöjen koulutustoiminta). Vapaata sivistystyötä koskevassa lainsäädännössä myös kesäyliopistot ja liikunnan koulutuskeskukset (urheiluopistot) kuuluvat vapaan sivistystyön piiriin.

Vapauteen kuuluu myös mahdollisuus asettaa toiminnan ja koulutuksen tavoitteet oppilaitoksen tai sen taustayhteisön omasta arvomaailmasta, uskonnollisesta, yhteiskunnallisesta tai muusta maailmankatsomuksesta käsin. Runsas 40 maan 90 kansanopistosta kuuluu ns. kristillisiin opistoihin, joiden taustayhteisöt edustavat uskonnollisia herätysliikkeitä tai niillä on yleiskirkkolliselta pohjalta toimiva taustayhteisö. Noin 10 kansanopiston taustayhteisönä toimivat poliittiset liikkeet, ammattiyhdistysliike tai muut kansalaisjärjestöt. Opintokeskuksista (11) puolella taustayhteisönään on poliittinen liike järjestöineen. Kansalaisopistot toimivat pääosin kunnallisina oppilaitoksina. Runsaan kahdenkymmenen yksityisen kansalaisopiston suurimpana taustayhteisönä on setlementtiliike. Urheiluopistojen taustayhteisöinä on liikunnan alan kansalaisjärjestöjä.

Vapaan sivistystyön lainsäädäntö asettaa toiminnalle yleiset ja yhteiset puitteet hyvin pitkälle samalla tavalla kuin muissakin koulutusmuodoissa. Tämä koskee etenkin valtionosuutta, henkilöstön kelpoisuusvaatimuksia ja koulutuksen arviointia. Näiden yhteisten puitteiden sisällä lainsäätäjä on jättänyt toimijoille autonomisen alueen nimenomaan koulutuksen suuntaamisen ja sisältöjen suhteen. Käytännössä vapaan sivistystyön oppilaitosten koulutustoiminnassa erilaisista taustayhteisöistä johtuvat erot ovat kuitenkin pienempiä kuin taustojen kirjo näyttää.

Laki edellyttää oppilaitosten tekemän toimintasuunnitelman. Tämä sisältää yleensä vuosittaisen toiminnan yleisen suunnitelman. Suunnitelmien laajuus ja tarkkuus vaihtelee. Käytännössä esimerkiksi kansalaisopistojen toimintasuunnitelma on useimmiten sama kuin se opintotarjonnan kokonaisuus, joka julkaistaan tai jaetaan opinto-ohjelman seuraavalle kaudelle. Yksittäisten koulutusten (linjojen, kurssien) osalta tehdään opetus- tai kurssisuunnitelmat, joiden laajuus ja tarkkuus vaihtelee aiheen ja koulutuksen keston mukaan.

Opintojen hyväksilukemisen ja opitun tunnustamisen kannalta merkitystä on koulutuksen järjestämistavoilla. Kansanopistot tarjoavat eniten pitkäkestoista opintolinjakoulutusta. Tyypillinen opintolinja on syksystä kevääseen kestävä noin 30–36 viikon mittainen linja, esimerkiksi kielilinja. Opetusta tulee olla vähintään 5 tuntia päivää kohden, käytännössä sitä on selvästi enemmän. Linjan kokonaistuntimäärä voi näin nousta varsin suureksi. Opintolinjalle on yleensä laadittu jonkin aihealueen ympärille rakentuva opetussuunnitelma aineineen tai opintokokonaisuuksineen ja opiskelija opiskelee tämän suunnitelman mukaisesti. Joillakin linjoilla opiskelija voi rakentaa opinto-ohjelmansa vapaammin opiston opetustarjonnasta. Kurssien tulee kestää vähintään 15 tuntia. Suurin osa kurssitoiminnasta sijoittuu kesään tai viikonvaihteisiin. Kansalaisopistojen tyypillisin toimintamuoto ovat viikoittain muutaman tunnin verran kokoontuvat opintoryhmät/kurssit, joiden kokonaiskesto on 20–60 tuntia.

Erilaiset intensiivikurssit ovat valtaamassa alaa. Opintokeskusten tyypillisiä toimintamuotoja ovat lyhytkurssit ja opintokerhot, kesäyliopistoissa eripituiset kurssit. Liikunnan koulutuskeskusten toimintatapa on lähellä kansanopistoja pitkin koulutuksineen ja kursseineen.

Vapaan sivistystyön koulutustarjonta on laajaa. Muiden oppilaitosten ainevalikoiman suhteen opiskeltavat kokonaisuudet voivat olla selvästi lyhyempiä ja eriytyneempiä tai toisessa päässä paljon laajempia ja pitemmälle meneviä kuin esim. jokin lukion aine. Oppilaitoksissa järjestetään laajasti avoimia yliopisto-opintoja, joiden hyväksilukemisen periaatteet kuuluvat korkeakoulujen piiriin. Koska opiskelijoille ei aseteta pohjakoulutusvaatimuksia, koulutuksen taso suhteessa koulutusasteiden mukaan järjestettyyn koulutukseen vaihtelee tavattoman paljon. On oppiaineen alkeista lähtevää koulutusta, mutta myös pitkälle erikoistunutta tai laajaa osaamista vaativia opintoja. Viime kädessä opiskelija itse asettaa tavoitetasonsa. Osa haluaa opiskella harrastus-luonteisesti, suuri osa haluaa käyttää opittua työssään tai kansalaistoiminnassa, osa toivoo opinnoilta apua jatko-opinnoissa. Laajaa koulutustarjontaa vapaan sivistystyön oppilaitoksilla on kielissä (runsas 20 kieltä), käden taitojen aineissa, kaikissa taideaineissa, tietotekniikassa sekä erilaisissa yhteiskunnallisissa aineissa.

Opitun tunnustamisen ja hyväksilukemisen kannalta keskeistä on se, että vapaan sivistystyön oppilaitokset kuvaisivat opetus- tai kurssisuunnitelmassa mahdollisimman hyvin opetetavan aineen/aiheen sisällön ja koulutuksen laajuuden ja mahdollisuuksien mukaan myös tason (alkeiskurssi, jatkokurssi, 5. vuoden kurssi jne.). Käytännöt vaihtelevat suuresti: osa antaa vain osallistumistodistuksen varsin yleisin sisältökuvauksin, osa hyvinkin yksilöidyn ja tarkkan todistuksen, jossa myös osaaminen on arvosteltu.

Kielten ja tietotekniikan osalta yleiset kielitutkinnot ja tietokoneen ajokortti -järjestelmä muodostavat laajasti käytetyn "opitun mittaamisen menetelmän". Avoimet yliopisto-opinnot ovat oma kokonaisuutensa. Laajan lyhytkurssikoulutuksen käyttö muiden koulutusmuotojen sisällä voi vaihdella suuresti. Suuri osa tällaisista opinnoista voisi muodostaa muun koulutuksen moduuleja tai muita osioita. Lähinnä kansanopistojen ja liikunnan koulutuskeskusten pitkäkestoiset opinnot ovat laajuudeltaan usein sellaisia, että ne vastaavat esim. ammatillisen tai lukiokoulutuksen kurssien/ oppiaineiden/opintokokonaisuuksien laajuutta. Myös aihealueet voivat olla lähellä näitä tai toisaalta erikoistuneina olla samantyyppisiä kuin esim. lukion valinnaiset kurssit.

4 Osaamisen tunnustaminen suomalaisessa koulutusjärjestelmässä

4.1 Osaamisen tunnustaminen koulutukseen hakeutumisen yhteydessä

Koulutukseen hakeutumiseen liittyvät aikaisemman osaamisen tunnustamisen menettelyt tarkoittavat yleisesti määriteltyjä toimenpiteitä ja kriteerejä tulla valituksi koulutukseen ilman suoritettua yleisvaatimuksena olevaa aikaisempaa koulutusta.

Lukioon sekä ammatilliseen perustutkintoon johtavaan koulutukseen voidaan ottaa opiskelijaksi henkilö, joka on suorittanut perusopetuksen oppimäärän tai sitä vastaavan aikaisemman oppimäärän. Opiskelijaksi voidaan ottaa myös muu henkilö, jolla koulutuksen järjestäjä katsoo olevan riittävät edellytykset koulutuksesta suoriutumiseen (lukiolain 20 §, ammatillisesta koulutuksesta annetun lain 27 §).

Lukion osalta säännöstä on sovellettu lähinnä maahanmuuttajiin ja ulkomailla opiskelleisiin.

Otettaessa opiskelijoita lukiokoulutukseen, jossa noudatetaan opetussuunnitelmaa, jossa painotetaan yhtä tai useampaa oppiainetta, koulutuksen järjestäjä voi ottaa huomioon myös hakijan muun koulutuksen, harrastukset tai muita lisänäyttöjä (Opetusministeriön päätös lukion opiskelijaksi ottamisen perusteista 1202/1998).

Ylioppilastutkintoasetuksen (1000/1994) 7 §:n mukaan tutkintoon kuuluvaan kokeeseen voi rehtorin päätöksellä osallistua opiskelija, joka ei ole opiskellut vaadittavia oppimääriä, mutta jolla muutoin voidaan katsoa olevan riittävät edellytykset kokeesta suoriutumiseen.

Ammatillisessa koulutuksessa koulutuksen järjestäjä voi opiskelijaksi pyrkivän henkilöön liittyvän erityisen syyn perusteella ottaa enintään 30 prosenttia kuhunkin valintayksikköön otettavista opiskelijoista valintapistemäärästä riippumatta. Tällaisia opiskelijan henkilöön liittyviä erityisiä syitä voivat olla esimerkiksi ammatillisen peruskoulutuksen puuttuminen, koulutodistusten vertailuvaikkeudet, harrastustoimintaan liittyvät syyt ja oppimisvaikeudet. Vuonna 2002 tällaisten joustavien valintojen osuus oli noin 4 % koulutukseen valituista.

Kelpoisuudesta ammattikorkeakouluopintoihin säädetään ammattikorkeakoululain (351/2003) 20 §:ssä. Ammattikorkeakoulujen yleisenä kelpoisuusvaatimuksena on lukion oppimäärä tai ylioppilastutkinto, ammatillinen perustutkinto tai sitä vastaavat aikaisemmat opinnot sen mukaan kuin opetusministeriön asetuksella tarkemmin säädetään, tai edellä mainittuja tutkintoja vastaavat ulkomaiset opinnot. Ammatillisesta koulutuksesta annetussa laissa tarkoitettu ammatillisessa peruskoulutuksessa suoritettu laajuudeltaan vähintään kolmivuotinen ammatillinen perustutkinto tai vastaava aikaisempi tutkinto tuottavat yleisen kelpoisuu-

den ammattikorkeakouluopintoihin ja laajuudeltaan tätä suppeampi perustutkinto tai vastaava aikaisempi tutkinto kelpoisuuden vastaavan alan ammattikorkeakouluopintoihin.

Ammatillisessa aikuiskoulutuksessa annetussa laissa tarkoitettu ammatillinen perustutkinto antaa laajuudestaan riippuen kelpoisuuden ammattikorkeakouluopintoihin kuin vastaava ammatillista koulutusta annetuissa laissa tarkoitettu ammatillinen perustutkinto. Ammattitutkinto antaa kelpoisuuden vastaavan alan ammattikorkeakouluopintoihin. Henkilö, jolla on kelpoisuus vastaavan alan ammattikorkeakouluopintoihin, voi laajentaa tämän yleiseksi kelpoisuudeksi ammattikorkeakouluopintoihin suorittamalla lisäksi laajuudeltaan sellaiset yleissivistävät tai ammatilliset lisäopinnot, jotka laajentavat perusopetuksen jälkeiset opinnot kolmeen vuoteen, tahti jatkotutkintona suoritetun ammattitutkinnon tai erikoisammattitutkinnon taikka hankkimalla vähintään kolmen vuoden työkokemuksen tutkinnon suorittamisen jälkeen sitä vastaavalla alalla.

Ammattikorkeakouluun voidaan ottaa opiskelijaksi myös muu henkilö, jolla ammattikorkeakoulu katsoo olevan riittävät tiedot ja taidot ammattikorkeakouluopintoja varten. Näitä poikkeuksellisella tavalla tehtyjä opiskelijavalintoja kutsutaan erikoistapauserävalinnoiksi. Vuonna 2002 heidän osuutensa oli alle prosentti kaikista valituksi tulleista.

Kelpoisuudesta yliopisto-opintoihin säädetään yliopistoasetuksessa (115/1998). Kelpoinen opiskelijaksi korkeakoulututkintoon johtaviin opintoihin on henkilö, joka on suorittanut ylioppilastutkintoasetuksessa (1000/1994) tarkoitetun tutkinnon. Opiskelijaksi kelpoinen on myös henkilö, joka on suorittanut ammattikorkeakoulun, ammatillisen korkeasteen, ammatillisen opistoasteen tai vähintään kolmivuotisen ammatillisen tutkinnon taikka saanut ulkomaisen koulutuksen, joka asianomaisessa maassa antaa kelpoisuuden vastaaviin korkeakouluopintoihin, sekä henkilö, joka on suorittanut yliopiston edellyttämät avoimen yliopisto-opetuksen opinnot tai jolla yliopisto toteaa muutoin olevan opintoja varten riittävät tiedot ja taidot (yliopistoasetus 12 § 1–2 momentti).

Säännöksen mukaan yliopistojen yleisenä pääsyvaatimuksena on ylioppilastutkinto tai vastaava ulkomailta korkeakoulukelpoisuuden tuottava tutkinto taikka vähintään kolmivuotinen ammatillinen tutkinto. Tästä yleissäännöstä poiketen yliopistoon voidaan hyväksyä opiskelijaksi myös henkilö, joka ei ole suorittanut yleisvaatimuksena olevaa koulutusta, mutta jolla yliopisto muuten toteaa olevan opintoja varten riittävät tiedot ja valmiudet. Säännöksen soveltamiskäytännöistä ei ole kattavaa tietoa. Poikkeussäännöstä hyödyntäviä hakijoita on vähän ja heidän taustansa voivat olla hyvinkin erilaisia.

Yliopistoihin haki lukuvuonna 2002–2003 yhteensä 335 henkilöä (0,5 % kaikista hakijoista) erivapauden perusteella. Kyse on henkilöistä, jotka eivät ole suorittaneet ylioppilastutkintoa vaan ovat muulla tavoin hankkineet yliopisto-opiskelun edellyttämät tiedot, joille on myönnetty oikeus osallistua valintakokeisiin taikka joilla yliopisto on muutoin todennut olevan riittävät edellytykset opintoja varten. Näistä hyväksyttiin yhteensä 76 (0,3 % kaikista hyväksytyistä).

Yliopisto voi valita opiskelijoita myös ns. päävalintojen ulkopuolella. Erillisvalintoihin kuuluvat muun muassa avoimen yliopiston väylän kautta valitut sekä maisteriohjelmiin ja muuntokoulutuksiin valitut. Näistä muuntokoulutuksiin valitut ovat aikaisemmin hankitun osaamisen tunnustamisen kannalta tärkeä ryhmä, koska heidän valinnoissaan on mahdollisesti otettu huomioon työkokemus. Lukuvuonna 2001–2002 heidän osuutensa kaikista valituista oli noin 7 %.

Erivapauden saaneet hakijat ovat henkilöitä, jotka eivät täytä yleisiä pääsyvaatimuksia, mutta joille on myönnetty oikeus osallistua valinta-kokeisiin tai yliopisto on muutoin todennut hakijalla olevan riittävät edellytykset opintoja varten. Lukuvuonna 2001–2002 erivapauden kautta valittuja oli 0,2 % kaikista valituista.

4.2 Näyttötutkintotyypiset osaamisen tunnustamismenettelyt

Näyttötutkintotyyppisiä aikaisemman osaamisen tunnustamismenettelyjä sovelletaan Suomessa erityisesti aikuiskoulutuksessa.

Peruskoulun ja lukion oppimäärä tai sen osa voidaan suorittaa erityisessä tutkinnossa (perusopetuslaki 38 §, perusopetusasetus 23 §, lukiolaki 12 §, lukioasetus 17 §).

Samoin ammatillinen perustutkinto tai sen osa voidaan suorittaa ns. yksityisopiskelijana, jossa opiskelija suorittaa tutkinnon työ- ja muiden kokeiden avulla (laki ammatillisesta koulutuksesta 27 § 4 momentti).

Perusopetuslain 38 §:n mukaan perusopetuksen oppimäärä tai sen osa voidaan suorittaa erityisessä tutkinnossa. Erityisen tutkinnon voi järjestää se, jolla on lupa järjestää perusopetusta. Perusopetusasetuksen 23 §:n mukaan erityiseen tutkintoon osallistuvan tulee osoittaa, että hänen tietonsa ja taitonsa vastaavat eri oppiaineissa perusopetuksen oppimäärän mukaisia tietoja ja taitoja. Perusopetuksen koko oppimäärän suorittamiseksi tulee oppivelvollisen osallistua tutkintoon kaikissa perusopetuslain 11 §:n 1 momentissa mainituissa aineissa ja muun kuin oppivelvollisen äidinkielessä ja kirjallisuudessa, toisessa kotimaisessa kielessä, vieraassa kielessä, historiassa, yhteiskuntaopissa, matematiikassa, fysiikassa, kemiassa, biologiassa ja maantiedossa. Erityisen tutkinnon hyväksytysti suorittaneelle annetaan todistus perusopetuksen oppimäärän suorittamisesta kokonaan tai osittain.

Lukiolain 12 §:n mukaan lukion oppimäärä tai osa siitä voidaan suorittaa oppimäärään kuuluvien tietojen ja taitojen hankkimistavasta riippumatta kokeessa, joiden toimeenpanosta ja arvostelusta huolehtii koulutuksen järjestäjä. Lukioasetuksen 4 §:n mukaan opiskelijalle voidaan myöntää hakemuksesta lupa suorittaa opintoja opetukseen osallistumatta. Kokeisiin osallistuvan tulee osoittaa, että hänen tietonsa ja taitonsa vastaavat eri oppiaineisiin aikuisille tarkoitetun opetuksen oppimäärien mukaisia tietoja ja taitoja. Kokeet hyväksyttävästi suorittaneelle annetaan todistus lukion oppimäärän suorittamisesta kokonaan tai osittain (lukioasetuksen 17 §).

Osallistuminen ylioppilastutkintoon edellyttää, että opiskelija on opiskellut ennen kokeeseen osallistumista vähintään lukion tuntijakopäätöksessä määrätyt asianomaisen oppiaineen pakolliset kurssit tai jos kysymys on reaalikokeesta, opiskellut vähintään kahden kokeeseen sisältyvän oppiaineen vastaavan oppimäärän. Kokeeseen voi rehtorin päätöksellä osallistua myös opiskelija, joka ei ole opiskellut mainittuja vähimmäismääräksi säädettyjä kursseja, mutta jolla muutoin voidaan katsoa olevan riittävät edellytykset kokeesta suoriutumiseen (ylioppilastutkintoasetuksen 7 §).

Yleiset kielitutkinnot ovat aikuisille suunnattuja kielitaitotutkintoja. Kielitutkintoihin voi osallistua riippumatta siitä, miten tai missä kielitaitonsa on hankkinut. Tutkinnot mittaavat kielen osaamista puhumisen, kuullun ymmärtämisen, kirjoittamisen ja tekstin ymmärtämisen osa-alueilla. Testeissä käytetään Euroopan Neuvoston suositusten mukaista 6-portaista kielitaidon tasoasteikkoa. Yleisistä kielitutkinnoista on säädetty lailla (668/1994). Hallitus on antanut eduskunnalle esityksen, jolla yleisistä kielitutkinnoista ehdotetaan annettavaksi nykyisen lain korvaava uusi laki (HE 86/2004). Keskeisimmät muutokset koskevat kielitutkinnon määrittelyä, tutkinnon arvioinnin perusteena käytettävää taitotasoasteikkoa ja tutkintorekisteriä koskevien säännösten sisällyttämistä lakiin. Ehdotetussa laissa kielitutkintojärjestelmä ja sen hallinto säilyisivät kuitenkin periaatteiltaan nykyisellään. Laki on tarkoitettu tulemaan voimaan 1.1.2005.

Ammatilliset näyttötutkinnot ovat ammattitaidon hankkimistavasta riippumattomia tutkintoja. Arviointi näyttötutkinnoissa, kuten muussakin ammatillisessa koulutuksessa, perus-

tuu kriteeriperusteiseen ammattitaidon arviointiin. Ammattitaidon arvioinnin luotettavuutta varmistetaan laajalla kolmikantayhteistyöllä.

Näyttötutkintojärjestelmä otettiin käyttöön vuonna 1994 säädetyllä ammattitutkintolailla (306/1994). Koulutuslainsäädännön kokonaisuudistuksen yhteydessä ammattitutkintolaki kumottiin ja osaamisen hankkimistavasta riippumattomista tutkinnoista säädetään laissa ja asetuksessa ammatillisesta aikuiskoulutuksesta, jotka tulivat voimaan 1999 alussa. Näyttötutkintona suorittavasta ammatillisesta perustutkinnosta säädetään ammatillisesta aikuiskoulutuksesta annetun lain 12 §:ssä. Ammatillisiin tutkintoihin kuuluvat ammatilliset perustutkinnot, ammattitutkinnot ja erikoisammattitutkinnot. Ammatilliset perustutkinnot voidaan suorittaa joko opetussuunnitelmaperusteisena koulutuksena tai ammattitaidon hankkimistavasta riippumattomasti näyttötutkintona. Ammattitutkinnot ja erikoisammattitutkinnot ovat jo työssä oleville tarkoitettuja tutkintoja, jotka voidaan suorittaa vain näyttötutkintoina.

Vuonna 2003 tutkintosuorituksia oli 24 485 ja tutkinnon osasuorituksia oli 9 960.

Vaikka näyttötutkinnot ovat osaamisen hankkimistavasta riippumattomia tutkintoja, muutamaan tutkintoon sisältyy pakollisia opintoja (esim. sosiaali- ja terveysalan ammatillinen perustutkinto, lähihoitaja). Näyttötutkintona suoritettavassa ammatillisessa perustutkinnossa tutkinnon suorittajan osaamisen arviointi poikkeaa osittain opetussuunnitelmaan perustavasta koulutuksesta. Näyttötutkinnon suorittamiseksi ei vaadita lähtökohtaisesti koulutusta. Tutkinnon perusteissa määritelty osaaminen varmistetaan näytöissä.

Näyttötutkinnot suoritetaan yleensä osana näyttötutkintoon valmistavaa koulutusta. Käytännössä lähes kaikki osallistuvat henkilökohtaisen opiskeluohjelmansa mukaisesti näyttötutkintoon valmistavaan koulutukseen, josta säädetään ammatillisesta aikuiskoulutuksesta annetun lain 8 §:ssä. Näyttötutkinnon suorittaminen pelkän työkokemuksen tai muutoin hankitun osaamisen varassa on ollut vähäistä, vain alle kymmenen prosenttia suorituksista. Näyttötutkinnot suoritetaan tutkinnon osittain, kuten myös opetussuunnitelman perusteisiin pohjautuvat ammatilliset perustutkinnot, sillä tutkinnot on rakennettu modulaarisesti työelämän tehtävä- ja toimintakokonaisuuksia noudattaen.

Näyttötutkintotoiminnan hallinnossa opetushallituksen asettamat valtakunnalliset, ala- tai aluekohtaiset tutkintotoimikunnat ovat keskeisessä asemassa. Ne solmivat tutkintojen järjestämissopimukset, arvioivat tutkintojen järjestämisedellytykset, määrittävät kriteerit tutkintojen arvioijille, allekirjoittavat yhdessä tutkinnon järjestäjän kanssa tutkintotodistukset ja lisäksi tekevät aloitteita näyttötutkintojärjestelmän ja tutkintojen perusteiden kehittämiseksi.

Tutkintojen järjestäjinä toimivat oppilaitokset ja muut koulutuksen järjestäjät toteuttavat näyttötutkinnot hyväksytyyn näyttösuunnitelman mukaan.

Näyttötutkinnoissa aikaisemmin hankittu ammattitaito ja muu osaaminen hyväksytään näytöiksi niiltä osin kuin tutkinnon suorittajalla on luotettavat, aikaisemmin dokumentoidut näytöt ja jotka arvioijat hyväksyvät kolmikantaisesti.

Mahdolliset henkilökohtaostamisen erityisjärjestelyt eivät saa vaikuttaa arvioinnin luotettavuuteen. Arvioinnissa ei saa poiketa tutkinnon perusteissa määritellyistä ammattitaitovaatimuksista, arvioinnin kohteista tai arviointikriteereistä. Tutkinnon järjestäjä huolehtii, että tutkinnon suorittaja saa asiallisen ohjauksen näytön suunnitteluun ja tarvitsemansa neuvonnan ammattitaitonsa osoittamiseen. Ohjauksessa ja neuvonnassa voidaan käyttää erilaisia muotoja. Näyttöjen järjestelyissä on kuitenkin aina noudatettava tutkinnon perusteissa määriteltyjä tutkinnon suoritusapoja. Tutkinnon järjestäjä ja tutkintotoimikunta vastaavat ammattitaidon arvioinnin luotettavuudesta.

Tutkinnon järjestäjä, tutkinnon suorittaja ja tarvittaessa näytön työpaikka-arvioija tekevät yhdessä henkilökohtaisen näyttösuunnitelman, joka perustuu aikaisemmin hankitun osaamisen tunnistamiseen ja josta ilmenevät seuraavat sisällöt:

perehdyttäminen näyttötutkintosuoritukseen

- arvioijien päätös tutkinnon suorittajan saavuttaman osaamisen tunnustamisesta dokumentoitujen suoritusten ja näyttöjen perusteella
- perehdyttäminen tutkinnon suorittajan näytöissä osoitettaviin tutkinnon osiin

näytön henkilökohtaistaminen

- suoritettaviin tutkinnon osiin soveltuvien näyttöympäristöjen määrittäminen
- tutkinnon osien näyttöajankohtien määrittäminen
- tutkinnon suorittajan näytön suunnittelu ja toteutus

neuvonta ja ohjaus näytöissä

- henkilökohtaisen neuvonnan ja ohjauksen tarpeen täsmennys näyttöjen aikana
- tarvittavien ja sallittujen tukitoimien käyttö näyttöjen suunnittelussa ja toteutuksessa
- ryhmäneuvonta- ja ohjaus näyttöjen suunnittelussa
- yksilöllinen neuvonta ja ohjaus näytön suunnittelussa

ammattitaidon arviointi

- arvioijien valinta (jäävittömyyden ja arviointikoulutuksen varmistaminen)
- arvioijien työn määrittely ja arvioinnin työn ja vastuun jakaminen
- tutkinnon suorittajan oma arvio ammattitaidostaan
- arvioijien arviointijohtopäätöksen tekeminen arviointiaineistosta (kuka, mitä, milloin, missä)

tutkinnon etenemisen seuranta

- henkilökohtaisen näyttösuunnitelman tarkistus, tarvittavien muutosten kirjaaminen ja toteutumisen varmistaminen

laadun kehittäminen

- palautteen hankkiminen
- näyttöjen henkilökohtaistamisen arviointi
- johtopäätösten tekeminen palautteesta ja arvioinnista ja korjaukset henkilökohtaistamisen toimintatapoihin ja menetelmiin.

Näyttötutkintojärjestelmässä pyritään siihen, että jokaisen tutkintoon hakeutuvan aikuisen näyttöprosessi ja tarvittava ammattitaidon hankkiminen henkilökohtaistetaan aikaisemmin hankitun osaamisen tunnistamisen perustalta. Tutkinnon järjestäjä tai koulutuksen järjestäjä ohjaa tutkinnon suorittajaksi tai opiskelijaksi hakeutuvaa osaamisen tunnistamisen perusteella joko koko tutkinnon tai sen osan tai osien suoritukseen tai puuttuvan ammattitaidon hankkimiseen. Aikuisopiskelun henkilökohtaistaminen AiHe -hankkeissa henkilökohtaistaminen pyritään konkretisoimaan seuraaviin vaiheisiin: henkilökohtaistaminen tutkinnon suorittajaksi/opiskelijaksi hakemisvaiheessa henkilökohtaistaminen näyttöjen suunnittelussa ja toteutuksessa sekä henkilökohtaistaminen tarvittavan ammattitaidon hankkimisessa. AiHe-projektin jatkuu vuoden 2006 loppuun saakka.

4.3 Hyväksilukeminen

Opiskelijan aiempia opintoja tai aiemmin hankittua osaamista hyväksytään kyseessä olevan tutkinnon opintoihin (suorituksiksi), jos aiemmat opinnot tai osaaminen ovat tavoitteiltaan ja keskeisiltä sisällöiltään opetussuunnitelman mukaisia. Hyväksilukemisella voidaan korvata tutkinnon pakollisia opintoja tai hyväksiluettavat opinnot/osaaminen voidaan hyväksyä valinnaisiin tai vapaasti valittaviin opintoihin. Hyväksiluettujen opintojen arvosanat siirretään suoritettavan tutkinnon opintojen arvosanoiksi. Tarvittaessa voidaan edellyttää, että osaamisen vastaavuus osoitetaan käytännössä erilaisilla näytöillä. Hyväksilukemisella vältetään opintojen päällekkäisyyttä ja lyhennetään opiskeluaikaa.

4.3.1 Lukiokoulutus

Hyväksilukeminen lainsäädännössä

Lukiolainsäätöön lisättiin vuonna 1992 oppilaitosten yhteistyötä ja opintojen hyväksilukemisesta koskevat säännökset. Siihen saakka opintojen hyväksilukemisesta lukio-opinnoissa ei ollut säädetty. Lukion tuntijako vuodelta 1983 ei myöskään mahdollistanut opiskelijalle kovin paljoa valinnaisuutta opintoihin, valinnaisuus toteutui pääasiassa pitkän ja lyhyen matematiikan sekä valinnaisten vieraiden kielten valinnoissa. Annettujen säännösten mukaisesti opiskelija voi osallistua myös muiden oppilaitosten opetukseen. Muualla suoritettavat opinnot voitiin hyväksyä lukion kurssisuorituksiksi, mikäli ne vastasivat tavoitteiltaan korvattavia lukio-opintoja. Tarvittaessa voitiin edellyttää lisäsuorituksia. Opintojen hyväksilukemisesta päätti rehtori tai hänen määräämänsä viranhaltija.

Nuorisoasteen koulutuskokeilun käynnistyminen lukuvuonna 1991–1992 sekä lukion tuntijako vuonna 1993 ja lukion opetussuunnitelman perusteet vuonna 1994 sekä lukion luokattomuus loivat tilanteen, jossa muiden oppilaitosmuotojen opintoja voitiin entistä enemmän sisällyttää osaksi lukion oppimäärää. Oppilaitosten yhteistyö ja sen mukanaan tuoma opintojen korvaaminen muiden oppilaitosten opinnoilla lisääntyivät 1990-luvulla; alkusi nuorisoasteen koulutuskokeilun piirissä, mutta vähitellen myös sen ulkopuolella. Samalla lukioissa ryhdyttiin toteuttamaan yhteistyötä myös yliopistojen kanssa.

Opintojen hyväksilukemissäännös vahventui koulutuksen lainsäädännön kokonaisuudistuksen yhteydessä vuoden 1999 alusta lukien. Lukiolaissa hyväksilukemisesta koskeva lukiolain 23 § on yhteneväinen lain ammatillisesta koulutuksesta kanssa. Samalla hyväksilukeminen muuttui opiskelijan oikeudeksi. Hyväksiluettavien opintojen tulee olla tavoitteiden lisäksi myös keskeisiltä sisällöiltään lukion opetussuunnitelman mukaisia.

Hyväksilukeminen lukion opetussuunnitelman perusteissa

Lukion opetussuunnitelman perusteissa 1994 todetaan oppilaitosten yhteistyön voivan tarkoittaa muun muassa, että koulun opetuksesta jokin kokonaisuus sovitaan opetettavaksi muussa oppilaitoksessa. Menettelyä on perusteltu tarkoituksenmukaisuudella, kuten toisen oppilaitoksen paremmilla tiloilla, välineillä ja asiantuntemuksella.

Hyväksilukemisen määrittelyjä tarkennettiin opiskelijan oppimisen arvioinnin muutoksen yhteydessä vuonna 1999. Tällöin määriteltiin erilaisten arvosana-asteikkojen vastaavuuksia lukioarvosanoihin sekä yleisperiaatteeksi hyväksiluettavan arvosanan siirtymisestä sellaiseen lukion arvosanaksi. Samalla määriteltiin erilaisten arvosana-asteikkojen vastaavuudet lukion asteikkoon. Lukion opetussuunnitelman perusteisiin 2003 lisättiin oppiaineen pitkien ja lyhyiden oppimäärien hyväksilukemisen määrittelyjä ja vastaavuuksia. Muiden oppilaitos-

muotojen hyväksilukemisen määrittelyt säilytettiin lähes ennallaan.

Opintoja voidaan hyväksilukea lukion vuoden 2002 tuntijaon ja lukion opetussuunnitelman perusteiden 2003 mukaisesti:

- Kun hyväksiluetaan pakollisiin ja valtakunnallisiin syventäviin kursseihin muualla suoritettuja opintoja, on näiden opintojen oltava tavoitteiltaan ja keskeisiltä sisällöiltään lukion korvautuvien kurssien mukaisia.
- Oppilaitoskohtaisiin syventäviksi kursseiksi voidaan sisällyttää muiden oppilaitosten opintoja syventämään lukion pakollisten oppiaineiden oppimääriä. Tällaisia suorituksia voivat olla esimerkiksi suuri osa yliopistojen arvosanaopinnoista.
- Lukion tuntijaon mukaisesti opiskelijalla on mahdollisuus sisällyttää lukion soveltaviksi kursseiksi muiden koulutuksen järjestäjien antamia opintoja. Kyseisen opintojen mahdollisesta kuulumisesta jonkin lukion oppiaineen oppimäärään tulee päättää opetussuunnitelmassa. Soveltavien kurssien ei kuitenkaan tarvitse liittyä mihinkään yksittäiseen oppiaineeseen.

Muissa oppilaitosmuodoissa suoritettavat opinnot on yleensä kirjattu lukion päättötodistukseen omaksi kohdaksi: "Muualla suoritettavat opinnot". Suoritusoppilaitoksen antama todistus on voitu sisällyttää myös lukion päättötodistuksen liitteeksi.

Lukion tuntijako, kurssimuotoisuus, luokaton toimintamuoto ja opetussuunnitelman perusteet mahdollistavat opiskelijan henkilökohtaisen opiskelusuunnitelman toteuttamisen opinnoissa. Suunnitelmaa voidaan tarkentaa ja muuttaa opiskelun kuluessa. Siihen voidaan sisällyttää myös muissa oppilaitoksissa suoritettavia opintoja.

Aikuisten lukiokoulutuksen opetussuunnitelman perusteissa 2004 opintojen hyväksilukemisen periaatteet noudattelevat pitkälti nuorten lukiokoulutusta. Opiskelumahdollisuuksien järjestämisen lähtökohtana on näkemys siitä, että oppijana aikuinen rakentaa osaamistaan elämäkokemukselleen, aikaisemmin oppimilleen tiedoille ja taidoille sekä mahdollisille rinnakkaisille opinnoilleen. Koulutustarjonnassa tulee olla valinnaisuutta ja vaihtoehtoja, jotka mahdollistavat opiskelun erilaisissa elämäntilanteissa. Opiskelijan opiskelusuunnitelma tulee voida rakentaa aikaisemman koulutuksen, mahdollisesti opintoja korvaavien työkokemusten sekä opinnoille asetettujen tavoitteiden mukaan joustavasti ja yksilöllisesti.

Vuonna 2005 voimaan astuvissa aikuisille tarkoitetun lukiokoulutuksen opetussuunnitelman perusteissa on määritelty vastaavat pakolliset ja valtakunnalliset syventävät kurssit kuin nuorten lukiokoulutuksen opetussuunnitelman perusteissa. Koulutuksenjärjestäjät ovat kuitenkin velvollisia tarjoamaan aikuisopiskelijoille ainoastaan aikuisten tuntijaon mukaisen opetustarjonnan. Toteutettu opetussuunnitelmamuutos helpottaa jatkossa aikuisten ja nuorten lukiokoulutuksen välistä opintojen hyväksilukemista.

Lukion lainsäädäntö, tuntijako ja opetussuunnitelman perusteet tarjoavat riittävässä määrin koulutuksen järjestäjille mahdollisuuksia muissa oppilaitoksissa suoritettujen opintojen sisällyttämiseen ja hyväksilukemiseen osaksi lukion oppimäärää. Sen sijaan normisto ei sisällä määrittelyjä muun kuin opintojen avulla hankitun osaamisen tunnustamisesta. Tällaisia tilanteita ilmenee etenkin aikuisten lukiokoulutuksessa, jossa opiskelija on saattanut hankkia opetussuunnitelman mukaiset tiedot ja taidot esimerkiksi työelämässä.

Hyväksilukemisen käytäntöjä lukiokoulutuksessa

Opetusministeriön työryhmä selvitti vuonna 1999 lukioden ja korkeakoulujen välistä yhteistyötä. (OPM 1:1999). Runsaalla 40 % lukioista oli opetuksellista yhteistoimintaa yliopistojen ja/ tai ammattikorkeakoulujen kanssa. Valtaosassa kouluja toteutettujen yliopisto-opintojen määrä oli 1–5 kurssia. Yhteistoiminta oli yleisempää kaupunkilukioissa, joissa yliopistojen läheisyys aktivoi yhteistyöhön. Yliopistoyhteistyössä korostuivat luonnontieteet, kielissä yhteistyötä oli vähiten.

Selvityksen mukaan lukion rehtoreista selvä enemmistö katsoi korkeakoulu yhteistyökursien voivan korvata vain vähäisessä määrin lukioden pakollisia kursseja. Sen sijaan lukion syventäviä kursseja oli korkeakouluopinnoilla korvattu enemmän. Korvaavuuden painopiste oli kuitenkin soveltavissa kursseissa. Yliopistot eivät yleensä ottaneet huomioon yhteistyöopintoja huomioon opiskelijavalinnoissa, mutta hyvittivät niitä jatko-opinnoissa.

Opetushallitus selvitti vuonna 2000 lukion opetussuunnitelmauudistuksen (1994) toteutumista. Selvitys perustui sekä koulukohtaiseen otantakyselyyn että otannassa olleiden koulujen opetussuunnitelmien analysointiin. Selvityksessä tarkasteltiin mm. lukioden yhteistyötä muiden oppilaitosten ja tahojen kanssa sekä muualla suoritettujen opintojen korvaavuutta. Yleisin yhteistyömuoto oli yhden tai useamman kurssin suorittaminen muussa oppilaitoksessa. Yhteistyön keskeinen tavoite oli laajentaa opetustarjontaa.

Oppilaitosten opetussuunnitelmiin oli kirjattu pääasiassa suoraan lainsäädännön tai opetussuunnitelman perusteiden määrittelyt muualla suoritettujen opintojen korvaavuudesta. Osassa opetussuunnitelmia ei ollut lainkaan määräystä opintojen korvaavuudesta tai niiden hyväksilukemisesta. Yleensä opetussuunnitelmissa oli mainittu lukion kursseja korvaaviksi kursseiksi kaikki toisen asteen oppilaitosten opetustarjonta, kansalaisopiston, kesälukion ja kesäyliopiston kurssit. Muiden lukioden kurssit olivat hyväksiluettavissa sellaisenaan pakollisiin ja syventäviin kursseihin, mutta esimerkiksi ammatillisten oppilaitosten opinnot pääasiassa soveltaviksi kursseiksi. Eräät koulutuksen järjestäjät olivat tehneet keskenään sopimuksia oppilaitosten opintojen korvaavuuksista. Joillain lukioilla oli yhteinen kurssitarjotin alueen ammatillisten oppilaitosten kanssa, joka mahdollisti lukio-opinnoiksi muiden oppilaitosten opintoja. Yksittäisissä opetussuunnitelmissa oli tarkempaa tietoa muualla suoritettujen opintojen korvaavuuksista, kuten esimerkiksi kurssivastaavuuksista.

4.3.2 Ammatillinen peruskoulutus

Ammatillisessa peruskoulutuksessa on opintojen hyväksilukemista toteutettu jo silloin, kun keskiasteen koulutuksessa oli erikseen valtakunnalliset opetussuunnitelmat peruskoulu- ja ylioppilaspohjaisista koulutusta varten. Ylioppilaspohjaisilla linjoilla koulutus pituus oli ½–1 vuotta lyhyempi kuin peruskoulupohjaisilla linjoilla. Ammattikasvatustahojen vahvistamisessa opetussuunnitelmissa oli ohjeistettu oppilaitoskohtaisesti ratkaistavaksi työsaliopetuksen mahdollinen korvaaminen työharjoittelulla.

Ammatillisista oppilaitoksista annetussa laissa (487/1987) säädettiin muissa oppilaitoksissa suoritettujen opintojen hyväksilukemisesta. Oppilaitosmuodoittain annetuissa asetuksissa (491–501/1987) säädettiin, että muissa oppilaitoksissa suoritettujen opintojen voitiin hyväksyä oppimäärän tai kurssin suorituksiksi, mikäli opinnot tavoitteiltaan vastasivat korvattavia ammatillisten opetussuunnitelmien mukaisia opintoja. Opiskelijoilta voitiin tarvittaessa vaatia lisäsuorituksia.

Valtioneuvoston päätöksen (414/1994) mukaan ammatillisen koulutuksen opintojen hyväksilukeminen opistoasteella ja ammatillisella korkea-asteella lyhensi opintoaikaa 20–60 opintoviikkoa ja vastaavasti lukion tai ylioppilastutkinnon suorittaneet saivat hyväksiluettua

opintoja 20–40 opintoviikkoa. Lisäksi opiskelijoiden aikaisemmat opinnot ja työkokemus tuli voida ottaa huomioon opintoaikaa lyhentävänä tekijänä

Hyväksilukeminen ammatillista koulutusta koskevassa lainsäädännössä

Ammatillista koulutusta koskevan lain (630/1998) 30 §:n mukaan opiskelijalla on oikeus lukea hyväkseen muualla suoritettut opinnot, jotka ovat tavoitteiltaan ja keskeisiltä sisällöiltään opetussuunnitelman mukaisia. Päätös muualla suoritettavien opintojen hyväksilukemisesta tulee sitä erikseen pyydettyä tehdä ennen mainittujen opintojen aloittamista.

Ammatillista koulutusta koskevan asetuksen (811/1998) 13 §:n mukaan opiskelijan muualla suorittamien hyväksiluettujen opintojen arvosanat merkitään opiskelijalle annettavaan todistukseen.

Hyväksilukeminen ammatillisten perustutkintojen opetussuunnitelmien perusteissa

Ammatillisten perustutkintojen opetussuunnitelmien ja näyttötutkinnon perusteet uudistettiin vuosina 1999–2001. Voimassa olevissa opetussuunnitelmien perusteissa on määrätty, että koulutuksen järjestäjän/oppilaitoksen on verrattava hyväksiluettavien opintojen vastaavuutta opetussuunnitelman perusteiden tavoitteiden kanssa. Lisäksi on määrätty, että hyväksiluettujen opintojen arvosanat siirretään tutkintotodistukseen ja, että hyväksilukemista on toteutettava seuraavasti:

- Siirryttäessä tutkinnosta toiseen tai lukiosta toisen asteen ammatilliseen koulutukseen on luettava hyväksi vähintään suoritettut yhteiset opinnot ja vapaasti valittavat opinnot.
- Kesätyö ja ennalta työkokemuksella hankittu osaaminen tulee lukea hyväksi, mikäli näin hankittu osaaminen todetaan opetussuunnitelman tavoitteiden mukaiseksi. Tarvittaessa on todettava osaamisen vastaavuus erilaisin näytöin. Hyväksilukemista on edistettävä kehittämällä erilaisia sitä helpottavia arviointimuotoja.

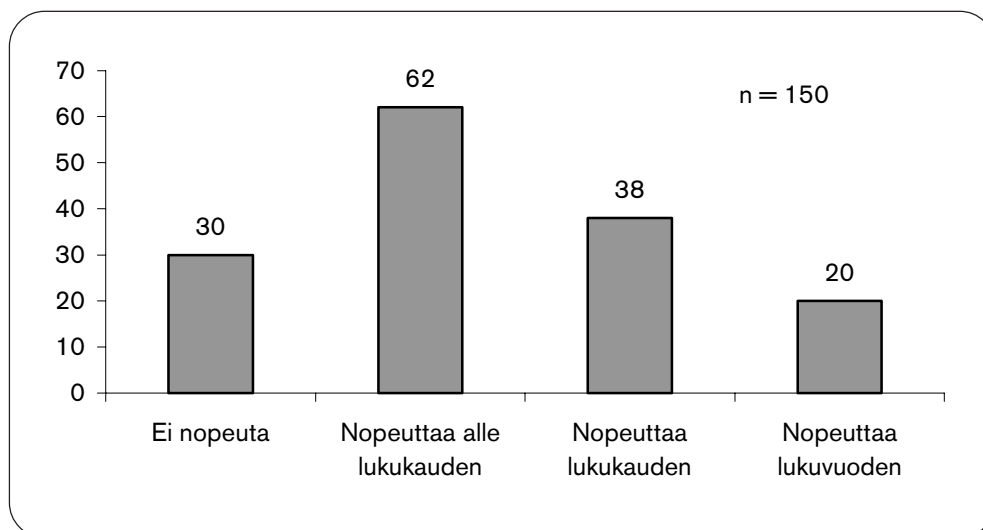
Niin ikään opetussuunnitelman perusteissa on määrätty, että koulutuksen järjestäjän vahvistaman opetussuunnitelman yhteiseen osaan tulee sisällyttää aiempien opintojen hyväksilukemisen periaatteet ja tutkintokohtaiseen osaan aiempien opintojen hyväksilukemisen suunnitelma. Opetussuunnitelman perusteiden liiteosassa on ohjeistus henkilökohtaisen opiskelusuunnitelman laatimisesta.

Hyväksilukeminen käytännössä

Hyväksilukemisen käytäntöjä ammatillisessa peruskoulutuksessa on selvitetty valtioneuvoston selonteossa eduskunnalle uusien koululakien vaikutuksista ja laeissa asetettujen tavoitteiden toteutumisesta (VNS 2/2002 vp) sekä opetussuunnitelmauudistuksen seurantaraportissa vuosina 2002–2003. Lisäksi hyväksilukemisesta on saatu tietoa kielten asemaa ammatillisessa koulutuksessa selvittäneestä tutkimuksesta sekä kaupan ja hallinnon alan, matkailu-, ravitsemis- ja talousalan ja käsi- ja taideteollisuusalan koulutuksen arvioinneista.

Selvityksistä ja seurantaraporteista voidaan tehdä seuraavia johtopäätöksiä hyväksilukemisen käytännöistä ammatillisessa koulutuksessa:

- Koulutuksen järjestäjien opetussuunnitelmissa on hyväksilukemisen periaatteet. Usein ne on kuvattu suoraan opetussuunnitelman perusteiden mukaisesti.
- Useimmin luetaan hyväksi lukio-opintoja ja aikaisemmin suoritettujen toisen ammatillisen perustutkinnon opintoja. Hyväksiluetut opinnot ovat olleet erityisesti tutkintoon kuuluvia yhteisiä opintoja. Kieliopintojen hyväksilukemisen määrä vaihtelee ja vaihtelu perustellaan ammattiin liittyvän kielitaidon tarpeella.
- Hyväksilukeminen lyhentää opiskeluaikaa suurten ja keskisuurten koulutuksen järjestäjien oppilaitoksissa, mutta ei kovinkaan paljon pienten koulutuksen järjestäjien oppilaitoksissa. Koulutusaika lyheni useimmiten aikaisemmin toisen tutkinnon suorittaneilla, joilla opiskeluaika oli lyhentynyt vähintään 30 opintoviikkoa.
- Työkokemuksella hankitun osaamisen hyväksilukeminen on koettu epäselväksi.
- Koulutuksen järjestäjistä kaksi kolmannesta katsoo, että opiskelijoiden on mahdollista nopeuttaa hyväksilukemisten ansiosta opintojaan alle lukukauden tai lukukauden. Koulutuksen järjestäjistä viidennes ilmoitti, ettei opintojen hyväksilukeminen nopeuta opiskelijoiden valmistumista. Osan mielestä opintoja on mahdollista nopeuttaa yhden lukuvuoden.
- Viidesosa koulutuksen järjestäjistä kuvasi sanallisesti opiskelijoiden opintojen nopeuttamismahdollisuuksia seuraavasti: ylioppilastutkinnon suorittanut opiskelija voi nopeuttaa opintojaan yhden lukuvuoden, pienessä oppilaitoksessa opetusta ei ole mahdollista toteuttaa jatkuvana tarjontana, kurssit toteutetaan kerran lukuvuodessa, opintojen nopeuttaminen kiinni opiskelijan omista valinnoista ja halusta, nopeuttaminen riippuu tutkinnosta ja työjärjestysteknisistä seikoista.

Kaavio. Ammatillisen koulutuksen järjestäjien näkemykset hyväksilukemisen vaikutuksista opintoaikaan

Ammatilliseen perustutkintoon liitettävät ammattiosaamisen näytöt ja hyväksilukeminen

Opetussuunnitelmaperusteiseen ammatilliseen perustutkintoon sisällytetään näytöt aikaisintaan 1.8.2005 lukien alkavasta koulutuksesta lukien. Yhdessä työelämän kanssa suunnitelluissa, toteutetuissa ja arvioiduissa näytöissä opiskelija osoittaa aidossa työtilanteessa tai oppilaitoksessa, miten hyvin hän on saavuttanut ammatillisten opintojen tavoitteet ja työelämän edellyttämän ammattitaidon. Yhteisiä opintoja ja vapaasti valittavia opintoja näytöt eivät koske.

Näyttöjen linjausestityksen mukaan opiskelijan on näytöissä osoitettava kaikkien ammatillisten opintokokonaisuuksien sisältämä keskeinen osaaminen. Saadakseen tutkintotodistuksen on opiskelijan suoritettava näytöt hyväksyttävästi. Näytöt arvioidaan opetussuunnitelman perusteiden mukaisesti. Näytöissä opiskelija voi osoittaa sekä opiskeluaikana että aiemmin hankitun osaamisensa. Näin voidaan todentaa osaaminen ja saada tutkintotodistukseen arvosana, vaikka kaikesta hyväksiluettavasta osaamisesta ei arvosanaa ole esittä.

Näyttöperusteisesta ammattiosaamisen arvioinnista ammatillisessa peruskoulutuksessa on tarkoitus säätää ammatillisesta koulutuksesta annetussa laissa. Tätä tarkoittava hallituksen esitys on tarkoitus antaa eduskunnalle alkusyksystä 2004. Näytöt otettaisiin käyttöön viimeistään 1.8.2006 lukien alkavasta koulutuksesta lukien.

4.3.3 Ammattikorkeakouluopinnot

Hyväksilukeminen lainsäädännössä

Ammattikorkeakouluista annetun valtioneuvoston asetuksen (353/2003) 14 §:n mukaan ammattikorkeakoulun tulee huolehtia siitä, että opiskelija saa tutkintosäännössä määrätyn perustein lukea tutkintoa suorittaessaan hyväksi muussa kotimaisessa tai ulkomaisessa korkeakoulussa taikka muussa oppilaitoksessa suorittamiaan vastaavia opintoja sekä korvata tutkintoon kuuluvia opintoja ja harjoittelua muilla samantasoisilla opinnoilla taikka vastaavalla harjoittelulla tai työkokemuksella. Ammattikorkeakoulujen johtosäännöissä on kirjattuna korkeakoulukohtaisesti ohjeita niistä menettelytavoista, joilla hyväksilukemista voidaan toteuttaa kussakin koulutusyksikössä.

Ammattikorkeakoulujen jatkotutkintokokeilua koskeva, parhaillaan voimassa oleva laki (645/2001) päättyy 31.7.2005. Ammattikorkeakoulun jatkotutkintoa opiskelemaan voidaan ottaa henkilö, joka on suorittanut soveltuvan ammattikorkeakoulututkinnon tai muun soveltuvan korkeakoulututkinnon ja jolla on vähintään kolmen vuoden työkokemus asianomaiselta alalta korkeakoulututkinnon suorittamisen jälkeen. Aiemmin opitun hyväksilukemiskysymyksiä selvitetään kokeilun aikana. Esimerkiksi vastaavia erikoistumisopintosuorituksia on voinut hyväksilukea osaksi jatkotutkintoa. Uutta jatkotutkintoa koskevaa lainsäädäntö valmistellaan siten, että toimintaa voidaan jatkaa välittömästi kokeilun päättyessä.

Ammattikorkeakoulujen erikoistumisopinnot ovat tutkintojärjestelmää täydentäviä, ammatillista kehittymistä edistäviä, laajoja täydennyskoulutusohjelmia (vähintään 20 opintoviikkoa), joita järjestetään korkeakoulututkinnon taikka ammatillisen opistoasteen tai ammatillisen korkea-asteen tutkinnon suorittaneille ja muille riittävät opiskeluvälmiudet omaaville. Erikoistumisopinnot palvelevat jatkotutkintojen rinnalla muita työelämän kannalta merkittäviä, mutta lyhyempiä täydennyskoulutustarpeita.

Koska ammattikorkeakoulujen jatkotutkintokokeilu päättyy vasta 31.7.2005, hyväksilukemisen ongelmista ole vielä riittävä tietoa. Pääsääntöisesti koulutusohjelmajohtajat ja yliopettajat noudattavat samoja periaatteita kuin on jäljempänä kuvattu ammattikorkeakoulututkintojen osalta yleensä hyväksilukemisen käytännöistä.

Hyväksilukemista koskevat suositukset

Opetusministeriön valmisteluryhmä on laatinut 31.12.2001 suositukset ammattikorkeakoulujen aikuiskoulutuksen opintojen lukemisesta. (OPM työryhmien muistioita 1:2002). Aiempien opintojen hyväksilukemisesta on esitetty seuraavat suositukset:

1. Alle 10 vuotta sitten suoritetuista saman koulutusalan opistoasteen tai ammatillisen korkea-asteen tutkinnosta luetaan aina hyväksi vähintään 40–60 opintoviikkoa. Muut hyväksilukemisen perusteet on kirjattuna kunkin ammattikorkeakoulun omassa tutkintosäännössä.
2. Jokaisessa ammattikorkeakoulussa on nimettyä vastuuhenkilö, joka koordinoi hyväksilukemisia ammattikorkeakoulussa koulutusohjelmia edustavan asiantuntijaryhmän ohjaamana. Vastuuhenkilön vastuulla on myös asiasta tiedottaminen opiskelijoille.
3. Ammattikorkeakoulujen tulisi kehittää uusia mekanismeja, joilla opiskelija voi nykyistä paremmin osoittaa myös muulla kuin todistuksilla hankkimansa osaamisen hyväksiluettavaksi opinnoissaan.
4. Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto ARENE ry:n tehtävänä on edistää yhdenmukaisia, valtakunnallisia käytäntöjä ammattikorkeakoulujen tutkintosääntöihin hyväksilukua koskeviksi perusteiksi.

Toistaiseksi ei edellä mainittujen uudistusten toteuttamisesta ole vielä saatu tietoa.

Hyväksilukemisen käytännöistä

Opetusministeriö vahvistaa ammattikorkeakoulujen koulutusohjelmat. Koulutusohjelmissa voi olla suuntautumisvaihtoehtoja. Ammattikorkeakoulut päättävät itse opetussuunnitelmien sisällöstä. Tutkintoon johtaviin opintoihin kuuluu perus- ja ammattiopintoja, vapaasti valittavia opintoja, ammattitaitoa edistävää harjoittelua sekä opinnäytetyö. Ammattikorkeakouluissa on viimeisten vuosien kuluessa koetettu kehittää opiskelijoiden ohjausta ja aiemmin suoritettujen tai työsuoritteisiin perustuvan oppimisen hyväksilukemisen järjestelmiä.

Muualla tai aiemmin suoritettujen opintojen voidaan lukea hyväksi johtosäännön edellyttämällä tavalla. Mikäli opintotasoa tai -laatua ei voida täsmällisesti todeta todistusten perusteella, voi opiskelija osoittaa osaamistaan näyttökokeella, tentillä tai työsuorituksina. Ulkomailla tehtyihin opintosuorituksiin suhtaudutaan samalla tavoin. Näissä tapauksissa yleensä oppiainetta opettavalla opettajakunnalla on vastuu suorituksen hyväksymisestä. ECTS- ja Europass-järjestelmän avulla ammattikorkeakoulujen opiskelijat ovat voineet tyydyttävästi siirtää ulkomaisia opintoja suomalaiseen järjestelmään.

Opintojen hyväksilukemista varten on monessa ammattikorkeakoulussa pysyvästi nimetty toimikunta, joka esittelee tai päättää opiskelijoiden anomusten ja selvitysten perusteella hyväksilukemisesta. Myös koulutusohjelmajohtajat tai rehtorit ovat usein näistä toimenpiteistä vastaavia. Opinto-ohjaajat avustavat opiskelijoita tarpeellisten todistusten ja selvitysten teossa. Johtosäännöstä ja opinto-oppaasta tulisi selvittää, miten kyseinen ammattikorkeakoulu on järjestänyt hyväksilukemista koskevan päätöksenteon. Hyväksilukemiset ja näyttökokeen tulokset merkitään päätöksen jälkeen suoraan opintorekisteriin.

Opiskelijoiden näkökulmasta katsoen, ammattikorkeakoulujen kesken on vielä suuria eroja hyväksilukemisen käytänteissä. Opiskelijat toivovat ammattikorkeakoulujen keskinäistä yhteistyötä ja periaatteiden selkiinnyttämistä varsinkin tutkintoon tähtäävien opintojen osalta.

Ammattikorkeakoulujen koulutusohjelmat ja opintosuunnitelmat ovat olleet jatkuvan kehittämisen kohteina. Opiskelijoiden ja opettajakunnan joustavuutta on tarvittu opintojen kokonaisuutta rakennettaessa ja jo suoritettujen opinto-osioiden mukauttamisessa uusiin rakenteisiin. On ilmeistä, että opiskelijoiden ohjaukseen ja opintosuunnitelmien tarkistuksiin tarvitaan vielä lisää panostusta, jotta henkilökohtaiset opintosuunnitelmat voidaan toteuttaa joustavasti.

Eräänä ongelmana on ollut, että kurssimuutosten opintosuoritusten mukauttamista ei ole osattu suunnitella ennakoivasti vaan opiskelijat ovat joutuneet jälkikäteen itse huolehtimaan suorittamiensa opintojen vastaavuudesta uudelleen tehtyyn tutkintojärjestelmään. Tällöin aiempien suoritusten hyväksilukeminen on voinut koskea isojakin opiskelijamääriä eri ammattikorkeakouluissa eikä sitä varten ole välttämättä muodostettu yhtenäisiä käytäntöjä.

Pakolliset kieliopinnot ovat olleet eräs osa-alue, jossa hyväksilukemisen periaatteet ovat nousseet jatkuvan pohdinnan kohteeksi. Ammattikorkeakouluopiskelijoilta edellytetään kielitutkintoja, joihin heillä ei välttämättä ole valmiuksia aiempien opintojen perusteella. Varsinkin ulkomailta Suomeen siirtyvillä opiskelijoilla ja niillä, jotka on aikanaan vapautettu ruotsinkielen opinnoista, on vaikeuksia menestyä ammattikorkeakoulun kyseisissä kieliopinnoissa. Nykyiset tutkintosäännöt eivät jousta riittävästi näiden opintojen korvaamisessa muilla opinnoilla tai näytöillä.

Ammattikorkeakoulututkintoon liittyvä työharjoittelu voidaan usein hyväksilukea työkokemuksen tai harrastuksen ollessa vastaavalta koulutusosalta ja sellaisista tehtävistä, jotka osoittavat alan työolojen ja -tehtävien tuntemusta. Korvausmäärät ovat yleensä suhteellisia osuuksia koko vaaditusta työharjoittelusta, esimerkiksi puolet tai neljännes vaaditusta työharjoittelumäärästä.

Jatkotutkintokokeilun yhtenä valintakriteerinä on ollut kolmen vuoden työkokemus ammattikorkeakoulututkinnon suorittamisen jälkeen. Tämä vaatimus on rajannut pois kokeilun piiristä monia sellaisia, jotka ovat aikanaan suorittaneet opistotason tutkinnon, esimerkiksi insinöörin, olleet pitkään työelämässä ja hiljattain saaneet samalla täydennettyä ammattikorkeakoulututkinnon. Kokeilukauden päättyessä on tarkoitus arvioida jatkotutkinto-opintoihin pyrkiviltä edellytettävä työkokemus tarkemmin.

4.3.4 Yliopistokoulutus

Hyväksilukeminen lainsäädännössä

Yliopistolaki (645/1997) sisältää perussäännökset yliopistojen tutkinnoista ja opetuksesta. Tarkemmin yliopistojen tutkinnoista säädetään 19 eri tieteen- ja taiteenalojen tutkintoja koskevassa asetuksessa (ns. tutkinto-asetukset), jotka sisältävät säännökset myös opintojen hyväksilukemisesta. Tutkintoasetusten säännökset ovat keskenään lähes identtisiä:

Humanistisista ja luonnontieteellisistä tutkinnoista annetun asetuksen (221/1994) 15 §:n mukaan opiskelija saa tutkintoa suorittaessaan lukea hyväkseen muussa kotimaisessa tai ulkomaisessa korkeakoulussa taikka muussa oppilaitoksessa suorittamiaan opintoja sekä korvata tutkintoon kuuluvia opintoja muilla samantasoilla opinnoilla yliopiston päätöksen mukaan.

Säännöksen mukaan muualla suoritettuja opintoja voidaan lukea hyväksi yliopistossa suoritettavaan tutkintoon joko korvaamalla tutkintoon kuuluvia opintoja tai sisällyttämällä niitä tutkintoon. *Korvattaessa* tutkintoon kuuluvia pakollisia opintoja muualla suoritettujen saman alan opintojen tulee vastata niitä opintoja, joita halutaan korvata. *Sisällytettäessä* opintoja tutkintoon (sivuainekokonaisuuksina taikka vaihtoehtoisina tai vapaasti valittavina opinnoina) sisällöllistä vastaavuutta ei edellytetä, ts. muualla suoritettujen opintojen ei tarvitse suoraan vastata suoritettavan tutkinnon opintoja.

Voimassa olevien säännösten mukaan hyväksilukeminen koskee vain muualla suoritettu-

ja opintoja. Se, että hyväksilukeminen ei koske muutoin osoitettua osaamista, saattaa johtua yliopistojen asemasta tiedekorkeakouluina sekä yliopisto-opintojen luonteesta tieteeseen ja tutkimukseen perustuvina opintoina. Kasvatustieteellisen alan tutkinnoista ja opettajankoulutuksesta annetun asetuksen todistuksia koskevassa säännöksessä tunnustetaan kuitenkin myös muualla hankittu osaaminen:

Kasvatustieteellisen alan tutkinnoista ja opettajankoulutuksesta annetun asetuksen (576/1995) 22 §:n mukaan yliopisto voi antaa hakemuksesta opettajan viran tai toimen kelpoisuusvaatimukseen kuuluvaa opintosuoritusta vastaavan todistuksen henkilölle, joka on muulla tavalla kuin kelpoisuusvaatimusten edellyttämällä opinnoilla hankkinut säädettyä opintosuoritusta vastaavat tiedot ja taidot. Tarvittaessa yliopisto voi asettaa todistuksen antamisen ehdoksi, että hakija suorittaa täydentäviä opintoja.

Tämä opettajan kelpoisuusvaatimukseen kuuluvaa opintosuoritusta koskeva säännös poikkeaa muista hyväksilukemista koskevista säännöksistä siten, että sen mukaan opintosuoritusta vastaava todistus voidaan antaa myös muulla tavalla kuin opinnoilla osoitetun osaamisen perusteella. Säännöstä on sovellettu opettajan pedagogisiin opintoihin kuuluvaan opetusharjoitteluun siten, että pitkään opettajana toimineelta henkilöltä on vaadittu vähemmän opetusharjoittelua kuin ilman opettajankokemusta olevalta.

Eduskunnalle on annettu hallituksen esitys laiksi yliopistolain muuttamisesta, jossa ehdotetaan muun muassa siirtymistä kaksiportaiseen tutkintorakenteeseen (HE 10/2004 vp). Ehdotettu laki on tarkoitettu tulemaan voimaan 1 päivänä elokuuta 2005. Lain nojalla on tarkoitus antaa valtioneuvoston asetus yliopistojen tutkinnoista (ns. uusi tutkintoasetus). Uudella tutkintoasetuksella kumottaisiin nykyiset yliopistojen tutkintoja koskevat asetukset ammatillisia jatkotutkintoja koskevia asetuksia lukuun ottamatta. Tutkintoasetuksen on tarkoitus tulla voimaan 1 päivänä elokuuta 2005.

Uuteen tutkintoasetukseen on tarkoitus sisällyttää nykyisten tutkinto-asetusten mukainen opintojen hyväksilukemista koskeva säännös. Lisäksi säädettäisiin, että opiskelija voisi yliopiston päätöksen mukaan lukea hyväkseen sekä korvata tutkintoon kuuluvia opintoja myös muulla tavoin osoitetulla osaamisella. Yliopistoille luodaan näin mahdollisuus tunnustaa niin sanottua epävirallista oppimista, kuten työelämässä hankittua osaamista.

Hyväksilukemisen käytännöt

Muualla suoritettujen opintojen hyväksilukemisesta ja korvaavuudesta päättää yliopisto. Hyväksilukemisen käytäntöjä yliopistoissa ei ole erikseen selvitetty eikä aiheesta ole tilastotietoa. Opintojen hyväksilukemisen periaatteet vaihtelevat yliopistoittain ja tiedekunnittain.

Suomen yliopistojen rehtorien neuvosto on antanut vuonna 1994 suomalaisissa ja ulkomaisissa *korkeakouluissa suoritettujen opintojen* hyväksilukemista koskevan suosituksen.

"Hyväksilukemisen lähtökohta on, että toisessa kotimaisessa korkeakoulussa suoritettut opinnot hyväksytään mahdollisimman täysimääräisenä tutkintoon, edellyttäen, että ne sopivat korkeakoulun opetussuunnitelman tavoitteisiin. Suositeltavaa on, että vältetään saman suorituksen käyttö useammassa tutkinnossa. On kuitenkin selvää, ettei hyvin samantapaisten kieli-, yleis- tai aineopintojen suorittaminen monen kertaan useassa korkeakoulussa ole oikeaa korkeakoulujen tai opiskelijoiden resurssien käyttöä"

Joissakin yliopistoissa/tiedekunnissa hyväksilukemisen yleisenä edellytyksenä on, että hyväksiluettavat opinnot eivät sisälly toiseen samantasoiseen tai ylempään tutkintoon. Joissa-

kin tiedekunnissa taas on määritelty, mitkä johonkin toiseen tutkintoon sisältyvät opinnot voidaan lukea hyväksi samantasoiseen tutkintoon (esimerkiksi kieliopinnot ja muut yhteiset yleisopinnot sekä yhden oppiaineen opinnot tietyin edellytyksin). Joskus muuhun samantasoiseen tutkintoon sisältyvien opintojen hyväksilukemiselle on asetettu opintoviikkoihin perustuva enimmäismäärä (esimerkiksi pääaineopintoihin ja sivuaineopintoihin yhteensä enintään 50 opintoviikkoa).

Ammattikorkeakouluopintojen hyväksilukemista koskevat käytännöt vaihtelevat hyvin paljon aloittain ja yliopistoittain. Ammattikorkeakoulu-opintoja luetaan hyväksi muutamista kymmenistä opintoviikoista yli sataan opintoviikkoon. Esimerkiksi Helsingin yliopiston ja ammattikorkeakoulujen neuvottelukunnan vuonna 1999 laatiman kolmiosaisen hyväksilukemismallin mukaan tutkintoon voidaan hyväksyä yhteensä korkeintaan puolet suoritettavasta tutkinnosta kuitenkin niin, että hyväksilukeminen on enintään 80 opintoviikkoa.

Avoimessa yliopistossa suoritettujen opintojen perusteella (ns. avoimen yliopiston väylän kautta) yliopistoon valitut tutkinto-opiskelijat korvaavat noin 60 opintoviikkoa koulutukseen sisältyvistä opinnoista. Avoimen väylän vaihtoehdosta huolimatta edelleen yleisin keino tulla hyväksytyksi yliopistoon on osallistua normaalisti pääsykokeisiin. Avoimen yliopiston opinnot toimivat tällöin valmentautumisena akateemisiin opintoihin ja yliopistoon pääsyn jälkeen avoimessa suoritettujen opintojen voi hyväksyttää tiedekunnassa osaksi tutkintoa.

Muiden kuin varsinaisen tutkintojärjestelmän alaan kuuluvien opintojen hyväksilukemisesta ei ole tilastotietoa. Voidaan kuitenkin arvioida, että ei-tutkintotavoitteisessa koulutuksessa suoritettujen opintojen hyväksilukeminen ei ole kovinkaan laajaa. Opetushallituksen joulukuussa 2002 ilmestyneen raportin (Koulun ulkopuolella opitun tunnustaminen, Kari Nyysölä, Moniste 13/2002) mukaan yliopistoissa epävirallisen oppimisen ja arkioppimisen hyväksilukeminen on vähäistä ja vaihtelevaa. Raportissa todetaan, että hyväksilukemista rajoittavat yliopisto-opetuksen korkeat tasovaatimukset, sillä ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneen on hallittava oma alansa niin hyvin, että hän voi halutessaan jatkaa opintojaan tohtorin tutkintoon asti. Raportin mukaan hyväksilukemiskäytäntöihin vaikuttavat oppiaineen professorin näkemykset. Raportissa todetaan, että esimerkiksi laajalla työkokemuksella voi korvata joitain pieniä opintosuorituksia, mutta ei isoja opintokokonaisuuksia.

Muualla opitun hyväksilukemisena voidaan pitää myös tenttimällä osoitetun osaamisen perusteella annettua vapautusta tiettyjen opintojen suorittamisesta. Esimerkiksi kieltenopiskelija voi vapautua kokeen perusteella ääntämiskurssista, jos hän on saavuttanut kurssin tarkoittamat taidot esimerkiksi pitkäaikaisen ulkomailla asumisen perusteella. Tällöin kyse ei kuitenkaan ole varsinaisesta hyväksilukemisesta vaan opiskelija saa normaalin suoritusmerkinnän kyseisestä kurssista sekä kurssin mukaiset opintoviikkomäärät.

Nykytilan arviointia

Yliopistoja koskeva voimassaoleva lainsäädäntö mahdollistaa muualla suoritettujen opintojen hyväksilukemisen. Yliopistojen uuden tutkintoasetuksen tullessa voimaan 1.8.2005 opiskelija saa lukea hyväkseen sekä korvata tutkintoon kuuluvia opintoja myös muulla tavoin osoitetulla osaamisella. Yliopistot päättävät hyväksilukemisesta autonomiansa mukaisesti itse. Yliopistojen tulisi kuitenkin pyrkiä yhteisiin käytäntöihin ja menettelytapoihin. Tämä todetaan myös valtioneuvoston 4 päivänä joulukuuta 2003 hyväksymässä vuosia 2003–2008 koskevassa koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmassa, jonka mukaan tutkintojen ja opintosuoritusten hyväksilukemisen käytäntöjä yhdenmukaistetaan alakohtaisesti opetusministeriön, ammattikorkeakoulujen ja yliopistojen välisenä yhteistyönä.

5 Henkilökohtaiset opiskelusuunnitelmat osaamisen tunnustamisen edistäjinä

Henkilökohtaiset opiskelusuunnitelmat lukiokoulutusta ja ammatillista koulutusta koskevissa säännöksissä ja määräyksissä sekä käytännössä

Lukiolakiin sekä ammatillista koulutusta koskevaan lakiin ei sisälly henkilökohtaisen opiskelusuunnitelman (HOPS) tekemiseen velvoittavia tai sen sisältöön liittyviä säännöksiä. Kumpaankin lakiin (lukiolain 11 § ja ammatillisesta koulutuksesta annetun lain 14 §) sisältyy kuitenkin koulutuksen järjestäjälle asetettu velvoite laatia opetussuunnitelma siten, että se antaa opiskelijalle mahdollisuuden yksilöllisiin opintoja koskeviin valintoihin tarvittaessa myös muiden koulutuksen järjestäjien antamaa opetusta hyväksi käyttäen. Lukio-opinnoissa sekä ammatillisessa koulutuksessa voidaan tehdä erityisiä opetusjärjestelyitä, jos opiskelijalla katsotaan ennestään olevan joltain osin tutkinnon sisältämiä opintoja vastaavat tiedot ja taidot.

Lukion opetussuunnitelman perusteiden 1994 mukaan opiskelija laatii henkilökohtaisen opinto-ohjelman. Vuonna 2005 käyttöön otettavissa lukion opetussuunnitelman perusteissa 2003 on määrätty vuoden 1994 perusteita tarkemmin opiskelijan henkilökohtaisen opiskelusuunnitelman laatimisesta ja velvoitteista ohjata opiskelijaa oman opiskelusuunnitelmansa ja opinto-ohjelmansa laatimisessa ja seurannassa.

Opiskelija laatii henkilökohtaisen opiskelusuunnitelmansa lukion opetussuunnitelman ja lukuvuosittaisen suunnitelman pohjalta. Opiskelijan opiskelusuunnitelma ja siihen kuuluva opinto-ohjelma sisältävät muun muassa opiskelijan valitsemat oppiaineet ja niiden oppimäärät siinä laajuudessa, jossa hän aikoo ne suorittaa. Eri oppiaineiden vähimmäiskurssimäärät opiskelijan opinto-ohjelmaan määrittelee valtioneuvoston päättämä lukion tuntijako. Opiskelusuunnitelma ja opinto-ohjelma tarkentuvat lukio-opintojen aikana.

Ammatillista koulutusta koskevissa opetussuunnitelman perusteissa on lähdetty siitä, että henkilökohtaisen opiskelusuunnitelman laatiminen opiskelijoille on tarpeen koulutukseen sisältyvän valinnaisuuden vuoksi. Ammatilliseen perustutkintoon sisältyy vähintään 20 opintoviikkoa työssäoppimista, mikä myös edellyttää henkilökohtaista suunnittelua. Henkilökohtainen opiskelusuunnitelma pohjautuu opiskelijan yksilöllisiin tarpeisiin, opiskelija osallistuu oman opiskelunsa suunnitteluun, omakohtaisiin valintoihin, yksilöllisiin opinnoissa etenemiseen ja oman oppimisensa arviointiin.

Ammatillisen koulutuksen opetussuunnitelmauudistuksen seurantaprojekteissa vuosina

2002–2003 kysyttiin koulutuksen järjestäjien näkemyksiä henkilökohtaisten opiskelusuunnitelmien laadintatilanteesta.

Opiskelijoiden henkilökohtaisten opiskelusuunnitelmien (HOPS) laadintatilanne.

HOPS	Kyllä		Ei		Yhteensä	
	n	%	n	%	n	%
Kaikille opiskelijoille	89	61	58	39	147	100
Osalle opiskelijoista	72	61	46	39	118	100
Ryhmäkohtaisesti	44	38	71	62	115	100
Erityisopiskelijoille	115	91	11	9	126	100
Ei kenellekään	2	2	85	98	87	100
Keskiarvo n %	64	51	54	49	119	100

Kaksi kolmesta koulutuksen järjestäjästä laatii kaikille opiskelijoille henkilökohtaiset opiskelusuunnitelmat. Saman verran laadittiin opiskelusuunnitelmia osalle opiskelijoista. Yhdeksän kymmenestä koulutuksen järjestäjästä ilmoitti laativansa henkilökohtaiset opiskelusuunnitelmat erityisopiskelijoille. Ryhmäkohtaisia opiskelusuunnitelmia laadittiin vähiten. Samassa kysymyksessä tiedusteltiin koulutuksen järjestäjien näkemyksiä henkilökohtaisten opiskelusuunnitelmien tarpeellisuudesta. Opiskelijoiden henkilökohtaisia opiskelusuunnitelmia pidettiin tarpeellisena tai välttämättömänä.

Opiskelijoiden henkilökohtaisten opiskelusuunnitelmien (HOPS) tarpeellisuus

HOPS	Kyllä		Ei		Vastaukset yhteensä	
	n	%	n	%	n	%
Välttämättömiä	112	83	23	17	135	100
Tarpeellisia	101	93	8	7	109	100
Tarpeettomia	0	0	91	100	91	100
Keskiarvo n %	71	59	41	41	112	100

Opetushallitus vahvistaa näyttötutkintojen perusteet. Ammatillisesta aikuiskoulutuksesta annetun asetuksen 1 §:n mukaan tutkintojen perusteista tulee käydä ilmi tutkintoon valmistavassa koulutuksessa noudatettavien henkilökohtaisten opiskeluohjelmien laatimisen perusteet. Opetushallitus on vahvistanut henkilökohtaisten opiskeluohjelmien laatimista koskevat periaatteet 15.3.2000 (OPH 47/011/2000).

Määräyksen mukaan koulutuksen järjestäjän tulee huolehtia siitä, että jokaisella opiskelijalla on kirjallinen henkilökohtainen opiskeluohjelma, johon kuuluvat oppimissuunnitelma ja näyttösuunnitelma. Oppimissuunnitelmaan kirjataan, minkä tutkinnon tai tutkinnon osien perusteiden mukaiseen ammattitaitoon opiskelija pyrkii ja miten hän aikoo saavuttaa puuttuvan osaamisen. Oppimissuunnitelmassa on määriteltävä valmistavassa koulutuksessa olevan opiskelijan työssäoppimisen tavoitteet. Oppimissuunnitelman toteutumista ja opiskelijan edistymistä tulee seurata ja tarvittaessa tarkentaa suunnitelmaa. Näyttösuunnitelmaan tulee kirjata, mitä tutkintoon tai tutkinnon osiin liittyviä näyttöjä opiskelija antaa sekä missä, milloin ja millä tavoin hän ne antaa.

Henkilökohtaisen opiskeluohjelman lähtökohtana on opiskelijan työssä ja muulla kokemuksella sekä aiemmilla opinnoilla saavuttama ammattitaito. Henkilökohtaisen opiskeluohjelman toteutumista on arvioitava kouluttajan ja opiskelijan välisissä keskusteluissa opiskelun edetessä ja päättyessä. Henkilökohtaista opiskeluohjelmaa on muutettava tarvittaessa.

Ammattikorkeakoulut ja yliopistot

Koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmassa 2003–2008 todetaan, että yliopistot ottavat kaikilla koulutusaloilla käyttöön opiskelijoiden henkilökohtaiset opintosuunnitelmat, joiden toteuttamiseen sekä opiskelija että yliopisto sitoutuvat. Opetusministeriön ja yliopistojen välisissä tulosneuvotteluissa vuonna 2004 on sovittu, että yliopistot ottavat käyttöön henkilökohtaiset opintosuunnitelmat vuoteen 2006 mennessä. Henkilökohtaisten opintosuunnitelmien tehokasta käyttöönottoa voidaan edistää mm. nivomalla opintosuunnitelman tekeminen osaksi kurssivaatimuksia. Opintosuunnitelman käytön on oltava joustavaa niin, että opiskelijalla on mahdollisuus muuttaa suunnitelmaansa yliopiston hyväksymällä tavalla.

Opetuksen laadun kohottamiseksi ammattikorkeakouluissa niinikään kiinnitetään huomiota yksilöllisiin opintosuunnitelmiin, hyväksilukemiskäytäntöihin, opiskelijoiden ohjaus- ja neuvontapalveluihin sekä keskeyttämisten vähentämiseen liittyviin toimenpiteisiin. Henkilökohtaisten opintosuunnitelmien avulla voidaan tällöin tukea ja kehittää yksilöllisiä ratkaisuja opetussisällöissä ja ottaa huomioon opiskelijoiden työkokemuksen kautta karttuneet tiedot ja osaaminen aikaisempaa paremmin.

Henkilökohtaiset opiskelusuunnitelmat osaamisen tunnustamisessa

Henkilökohtaisen opiskelusuunnitelman laatimisen yhteydessä arvioidaan, onko opiskelijan oppimisvalmiuksia syytä selvittää tarkemmin. Tätä voidaan selvittää esimerkiksi opiskelua koskevien todistusten, testien ja muiden näyttöjen, lausuntojen tai haastattelujen avulla. Lisäksi selvitetään, onko opiskelijalla sellaista aikaisempaa opintojen, työkokemuksen tai harrastusten kautta tai muutoin hankittua osaamista, joka vastaa tutkinnon vaatimuksia ja tavoitteita. Edelleen selvitetään, korvaako aikaisempi osaaminen tutkinnon pakollisia, valinnaisia tai vapaasti valittavia opintoja ja annetaanko siitä opiskelijan pyynnöstä erillinen todistus. Tässä yhteydessä arvioidaan myös sitä, miten aikaisempi osaaminen vaikuttaa opetusjärjestelyihin ja opiskelu-aikaan.

Henkilökohtaisen opiskelusuunnitelman laatimiseen liittyvä selvitys ja arviointi ovat hyödyksi myös koulutuksen suunnittelulle. Opetusta voidaan eriyttää ja kohdentaa opiskelijan erilaisten tarpeiden ja valmiuksien perusteella. Tämä mahdollistaa opiskeluajan lyhentämisen niiden opiskelijoiden kohdalla, joiden osalta se on perusteltua ja turvaa riittävän opetuksen myös niiden kohdalla, jotka tarvitsevat enemmän ohjausta ja tukea opinnoissaan.

Henkilökohtainen opiskelusuunnitelma laaditaan opetussuunnitelman tavoitteiden, alkuvaiheen arvioinnin ja opiskelijan valintojen perusteella. Opiskelija osallistuu oman opiskelunsa suunnitteluun ja arviointiin yhteistyössä opettajan/opettajien kanssa. Henkilökohtaisesta opiskelusuunnitelmasta tulisi käydä ilmi ainakin suoritettava tutkinto ja sitä varten suoritettavat opinnot sekä tavoitteellinen opiskelu-aika, koulutuksen järjestämis- ja -paikat, opetuksen ja ohjauksen muodot ja laajuus, työajat, hyväksi luetut opinnot ja muu osaamisen ja niiden vaikutus opiskelu-aikaan, opintojen arviointi ja erityiset opetusjärjestelyt. Osaamisen ajantasaisuus arvioidaan tarvittaessa erilaisilla menetelmillä. Henkilökohtaisen opiskelusuunnitelman toteutumista seurataan ja tarvittaessa tarkennetaan koulutuksen aikana. Vastuu tästä on sekä opettajalla että opiskelijalla itsellään.

6 Työryhmän ehdotukset aikaisemmin hankitun osaamisen tunnustamiseksi

Aikaisemmin hankitun osaamisen selvittämiseksi, arvioimiseksi ja tunnustamiseksi on luotava järjestelmä ja menettelytavat

Aikaisemmin hankitun osaamisen tunnustaminen on uusi käsite, joka kiinnittää huomiota siihen hyvin tunnettuun, mutta usein väistettyyn tosiasiaan, että opimme ja hankimme tietoja, taitoja ja valmiuksia koulutusjärjestelmässä, mutta myös työelämässä, järjestötoiminnassa, harrastuksissa ja vapaa-aikana. Nämä tiedot, taidot ja osaaminen voivat olla yleissivistävää, ammatillista tai muuta osaamista esim. sosiaalista osaamista.

Osaamisen tunnustamisen tavoitteena on tehdä yksilön osaaminen läpinäkyväksi ja legitimoida siten, että se kohottaa yksilön työmarkkinakelpoisuutta tai osaaminen voidaan lukea yksilölle hyödyksi opinto- ja tutkintosuorituksena koulutusjärjestelmässä.

Osaamisen hankkiminen voi tapahtua monella tavalla; se voi tapahtua eri aikoina; se voi tapahtua erilaisissa oppimisympäristöissä: kotimaassa tai ulkomailla, aikaisemmissa koulutusjärjestelmän piirissä suorituilla opinnoilla ja tutkinnoilla, vapaan sivistystyön piirissä suorituilla opinnoilla, järjestö- ja harrastustoiminnassa tai muussa järjestelmällisessä ja ohjatussa oppimisessa, työelämässä henkilöstökoulutuksena tai työssä tapahtuneena oppimisena, vapaa-aikana tai muutoin yksityiselämässä.

Työryhmä katsoo, että

Osaamisen tunnustamiseksi on luotava järjestelmä ja menettelytavat, jotka tarjoavat yksilöille mahdollisuuden aikaisemmin hankitun osaamisen selvittämiseen, arvioimiseen ja tunnustamiseen riippumatta siitä, miten, milloin tai missä osaaminen on hankittu.

Aikaisemmin hankittu osaaminen on tunnustettava kaikissa peruskoulun jälkeisissä koulutusmuodoissa ja tutkinnoissa

Koulutusjärjestelmä on keskeisessä asemassa työelämässä tunnustetun osaamisen tuottamisessa. Keskeinen tavoite koulutusjärjestelmän kehittämiseksi on, että jokainen voisi halutessaan saada aikaisemmin ja muissa kuin koulutusjärjestelmän tarjoamissa oppimisympäristöissä hankkimansa osaamisen muodollisesti tunnustettua. Tämä palvelisi elinikäistä oppimista.

Eri oppimisympäristöissä aikaisemmin hankitun osaamisen nykyistä laajempi tunnustaminen edellyttää, että yksilö ja hänen osaamisensa asetetaan koulutusjärjestelmässä aikaisempaa keskeisempään asemaan. Tavoitteeksi tulee asettaa, että koulutuksen ulkopuolella tai toisessa koulutuksessa aikaisemmin hankittu osaaminen tulee voida selvittää, arvioida, dokumentoida ja tunnustaa kaikissa perusopetuksen jälkeisissä koulutusmuodoissa ja tutkinnoissa (koulutusjärjestelmän sisällä).

Aikaisemmin hankitun osaamisen tunnustaminen tapahtuisi lähinnä kolmessa tapauksessa:

- osana koulutuksen tai tutkinnon suorittamista. Yksilön osaaminen selvitetään ja dokumentoidaan: osaamisen tunnustamisella osa koulutukseen tai tutkintoon kuuluvista opinto- tai tutkintovaatimuksista korvataan. Osaamisen selvittäminen ja dokumentoiminen palvelevat jäljelle jäävän opinto-ohjelman ja sen sisällön suunnittelemista. Osaamisen tunnustaminen mahdollistaa opinto-ajan lyhentämisen.
- osana jatko-opintokelpoisuuden ja jatko-opintoedellytysten arviointia sekä opintojen aloittamisen lähtötason osaamisen ja yksilöllisten tarpeiden selvittämisen yhteydessä
- osana työpaikoilla tapahtuvaa henkilöstön kehittämistä tai palvelussuhteen hakua tai muuta liikkuvuutta varten.

Aikaisemmin hankitun osaamisen selvittämisellä ja tunnustamisella luodaan koulutusjärjestelmässä mahdollisuus:

- yksilön todellisen osaamisen, koulutusedellytysten ja koulutustarpeiden arviointiin suhteessa koulutukseen ja työelämään,
- aikaisempaa joustavampaan koulutuksen aloittamiseen ja laajempiin vaihtoehtoihin koulutuksessa,
- aikaisempaa henkilökohtaisempaan ja mahdollisesti lyhyempään koulutukseen,
- saada tutkinto-, osatutkinto- tai muita todistuksia osaamisesta, jotka tunnustetaan koulutusjärjestelmässä, vaikka osaaminen on hankittu koulutuksen ulkopuolella.

Työryhmä katsoo, että

Yksilön koulutusjärjestelmän ulkopuolella tai toisessa koulutuksessa aikaisemmin hankittu osaaminen tulee voida selvittää, arvioida, dokumentoida ja tunnustaa kaikissa perusopetuksen jälkeisissä koulutusmuodoissa ja tutkinnoissa (koulutusjärjestelmän sisällä).

Aikaisemmin hankitun osaamisen selvittäminen, arviointi ja dokumentointi on kehitettävä osaksi työhallinnon palveluja

Työvoimapolitiittinen koulutus on laajentunut viime vuosina ja sen piiriin on tullut myös korkea-asteen koulutus. Koulutuksen ulkopuolella tai toisessa koulutuksessa aikaisemmin hankittu osaaminen tulee myös työvoimapolitiittisessa koulutuksessa voida selvittää, arvioida, dokumentoida ja tunnustaa. Samaa tarvetta on myös muissa työvoimapalveluissa, joiden osana voitaisiin yksilön niin halutessa suorittaa aikaisemmin hankitun osaamisen selvittäminen, arvioiminen ja dokumentointi. Osaksi työvoimahallinnon palveluja tulisi kehittää palvelu, jossa työhallinto hankkii yliopistoilta, ammattikorkeakouluilta tai ammatillisen koulutuksen järjestäjiltä aikaisemmin hankitun osaamisen selvittämisen, arvioinnin ja dokumentoinnin työhallinnon palvelupiirissä oleville asiakkailleen.

Työryhmä katsoo, että

Osaksi työvoimahallinnon palveluja tulisi kehittää palvelu, jossa työhallinto hankkii yliopistoilta, ammattikorkeakouluilta tai ammatillisen koulutuksen järjestäjiltä aikaisemmin hankitun osaamisen selvittämisen, arvioinnin ja dokumentoinnin työhallinnon palvelujen piirissä oleville asiakkailleen.

Aikaisemmin hankitun osaamisen selvittämisen järjestelyjä tarpeen edistää myös työelämässä

Monissa maissa on nykyisin tarjolla ja kehitettävänä palveluja, joissa työ- ja elinkeinoelämä sekä sen järjestöt huolehtivat yksilöiden osaamisen kartoittamisesta ja tunnustamisesta. Tällöin yksilön ensisijaisena päämääränä ei ole hakeutua koulutukseen, vaan saada osaaminen tunnustettua työmarkkinakelpoisuuden kohottamiseksi. Tällä on erityistä merkitystä esimerkiksi maahanmuuttajille.

Työryhmä katsoo, että

Aikaisemmin hankitun osaamisen selvittämistä ja tunnustamista sekä menettelytapojen kehittämistä tarvitaan myös työelämässä työ- ja elinkeinoelämän järjestöjen ja muiden tahojen toimesta tapahtuvana. Työelämässä tapahtuvan aikaisemman osaamisen selvittämis-, arviointi- ja dokumentointimenettelyjen kehittämiseksi tulisi käynnistää erillinen selvitystyö.

Koulutusta koskevassa lainsäädännössä on säädettävä opiskelijalle oikeus aikaisemmin hankitun osaamisen arviointiin ja tunnistamiseen

Nykyisessä koulutuslainsäädännössä on säännöksiä muun muassa opintojen hyväksi lukemisesta, opiskelijaksi ottamisen yhteydessä tapahtuvasta opiskeluedellytysten selvittämisestä, osaamisen hankkimistavasta riippumattomista näyttötutkinnoista. Säännösten tavoitteena on perimmältään aikaisemmin hankitun osaamisen tunnustaminen. Säännökset ovat kuitenkin eri koulutusmuodoissa epäyhtenäisiä, eivätkä ne tunnista kaikkia osaamisen muotoja, vaan koskevat etenkin aikaisempien opintojen hyväksi lukemista. Tavoitteena tulisi olla, että

kutakin koulutusmuotoa koskevaan lainsäädäntöön otettaisiin aikaisempaa yhtenäisemmin säännökset aikaisemmin hankitun, eri muodoissa hankitun, osaamisen selvittämisestä, arvioinnista, dokumentoinnista ja tunnustamisesta. Säännöksissä voitaisiin ottaa huomioon kunkin koulutusmuodon erityispiirteet.

Jokaiselle opiskelijalle tulisi antaa lainsäädännössä oikeus saada aikaisemmin opinnoilla, työssä tai muutoin hankittu osaaminen selvitettyä, arvioitua ja dokumentoitua ja tunnustettua koulutusta aloitettaessa tai koulutuksen aikana. Koulutusmuodoittain voitaisiin ratkaista, mistä asioista säännöksiä tarvittaisiin: tarvitaanko säännöksiä prosessin eri vaiheista, tuleeko osaamisen arviointia pyytää vai tehdäänkö se esimerkiksi kaikille opiskelijoille.

Kaikissa koulutusmuodoissa aikaisemmin hankitun osaamisen selvittämisen, arvioinnin, dokumentoinnin ja tunnustamisen periaatteiden tulee olla kuitenkin kansallisesti riittävän yhtenäiset ja avoimet.

Työryhmä katsoo, että

Jokaiselle opiskelijalle tulee antaa lainsäädännössä oikeus saada aikaisemmin opinnoilla tai muutoin hankittu osaaminen selvitettyä, arvioitua, dokumentoitua ja tunnustettua koulutusta aloitettaessa tai koulutuksen aikana.

Aikaisemmin hankitun osaamisen selvittämisen, arvioinnin, dokumentoinnin ja tunnustamisen yleisten periaatteiden tulee olla valtakunnallisesti riittävän yhtenäiset ja avoimet kaikissa koulutusmuodoissa.

Aikaisemmin hankitun osaamisen tunnustamisen valtakunnalliset hyvän käytännön periaatteet on vahvistettava suosituksina

Aikaisemmin hankitun osaamisen tunnustaminen tapahtuu yliopistojen, ammattikorkeakoulujen, ammattiopistojen, lukioiden ja muiden koulutuksen järjestäjien käytännön toimintana. Aikaisemmin hankitun osaamisen selvittämisen ja tunnustamisen laajentaminen koulutusjärjestelmässä asettaa uusia haasteita koulutuksen järjestäjille. Tämä asettaa vaatimuksia etenkin koulutuksen toimintojen järjestämiselle, koulutusinformaatiolle, ohjaukselle sekä opettajien ja muun henkilöstön osaamiselle. Aikaisemmin hankitun osaamisen tunnustamisen laadullisesti korkeatasoinen ja luottamusta synnyttävä toteuttaminen edellyttää, että toiminnalle on olemassa yleiset ja riittävän yhtenäiset valtakunnalliset periaatteet. Nämä valtakunnalliset koulutuksen järjestäjiä koskevat hyvän käytännön yleiset periaatteet, jotka turvasivat suosituksina koulutuksen laatua ja osaamisen vaatimusten saavuttamista olisivat:

- Koulutuksen järjestäjä on vahvistanut itselleen aikaisemmin hankitun osaamisen tunnustamisen toimintapolitiikan ja menettelytavat, jotka ovat selkeät, oikeudenmukaiset ja joita noudatetaan johdonmukaisesti;
- Koulutuksen järjestäjän tarjoama aikaisemmin hankitun osaamisen tunnustamista koskeva informaatio koulutukseen hakijoille ja opiskelijoille sekä koulutuksen järjestäjän henkilöstölle on selkeää ja helposti saatavilla;
- Aikaisemmin hankitun osaamisen tunnustamista hakevan ja koulutuksen järjestäjän henkilöstön roolit ja vastuut on määritelty selkeästi. Koulutuksen järjestäjän henkilöstön tulee olla pätevää suorittamaan osaamisen tunnustamisen edellyttämät tehtävät.

- Koulutuksen järjestäjällä on tarjolla osaamisen tunnustamista hakevalle riittävästi tukea ja informaatiota, jotta hän voi esittää luotettavan selvityksen nykyisestä osaamisestaan;
- Koulutuksen järjestäjä seuraa ja arvioi aikaisemmin hankitun osaamisen tunnustamisen toimintapolitiikkaa ja menettelytapoja.

Työryhmä katsoo, että

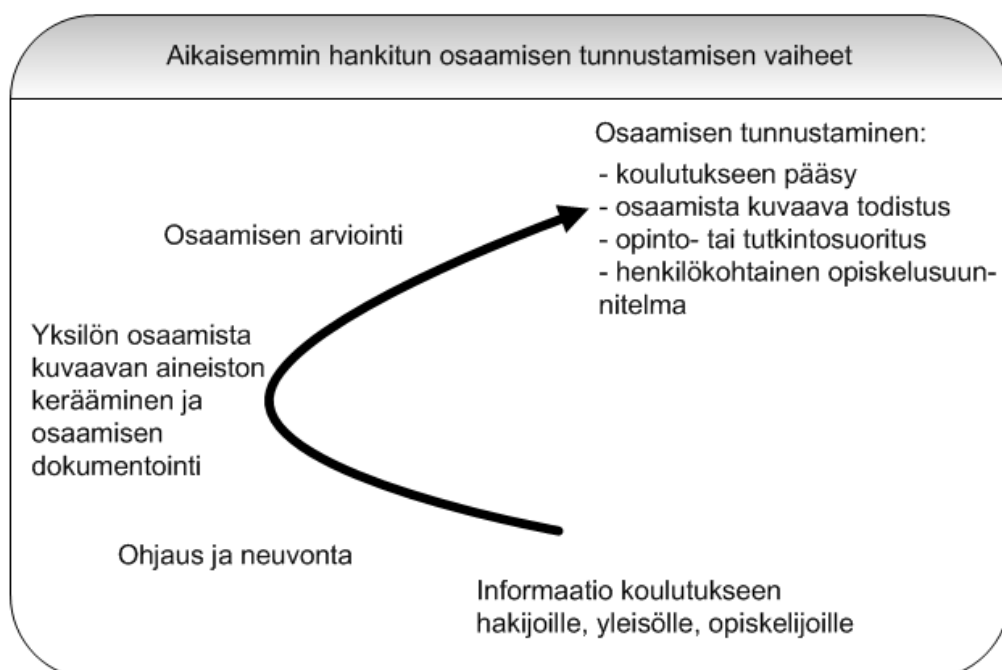
Aikaisemmin hankitun osaamisen tunnustamisen edistämiseksi tulee laatia valtakunnalliset koulutuksen järjestäjiä koskevat hyvän käytännön yleiset periaatteet.

Koulutuksen järjestäjien tulee vahvistaa itselleen aikaisemmin hankitun osaamisen tunnustamisen toimintapolitiikka ja menettelytavat, jotka kirjataan kunkin koulutuksen järjestäjän opetussuunnitelmaan, tutkinnon järjestämissuunnitelmaan tai ammattikorkeakoulun tai yliopiston tutkintosääntöön.

Aikaisemmin hankitun osaamisen tunnustamisprosessin tavoitteet ja menettelyn vaiheet on määriteltävä selkeästi

Aikaisemmin hankitun osaamisen selvittämisen ja tunnustamisen vaiheiden tulee muodostaa yksilön kannalta prosessi, jonka tavoitteet ja menettelyn vaiheet on määritetty selkeästi. Samoin tunnustamiseen liittyvän päätöksentekoprosessin tulee olla avoin ja läpinäkyvä ja lopputulosten täsmällisiä ja selkeästi todettavissa.

Osaamisen selvittämisessä ja tunnustamisessa voidaan tarvittaessa erottaa seuraavat osat: 1) informaatio koulutukseen hakijoille ja yleisölle; 2) neuvonta ja ohjaus; 3) yksilön osaamisen dokumentointi; 4) osaamisen arviointi; 5) osaamisen tunnustaminen.

Huomattava osa aikaisemmin hankitun osaamisen tunnustamisesta tapahtuu koulutusjärjestelmän sisällä aikaisempia opintoja hyväksi luettaessa. Osaamisen tunnustamisen laajentamisen haaste merkitsee näissä koulutusmuodoissa saavutetun osaamisen aikaisempaa parempaa dokumentointia. Etenkin vapaan sivistystyön oppilaitoksissa tulee kehittää koulutusta ja siinä saavutettua osaamista koskevaa dokumentointia (opintosuunnitelmat, todistukset, saavutetun osaamisen dokumentointi) niin, että osaamisen tunnustamista koskevissa päätöksissä vastaanottajaoppilaitokset voivat nykyistä paremmin verrata annetun koulutuksen laajuutta ja sisältöä ja siten hankittua osaamista suhteessa omiin vaatimuksiinsa.

Työryhmä katsoo, että

Koulutuksen järjestäjien tulee muodostaa aikaisemmin hankitun osaamisen selvittämisestä ja tunnustamisesta hakijan kannalta prosessi, jonka tavoitteet ja menettelyn vaiheet on määritetty selkeästi.

Aikaisemmin hankitun osaamisen tunnustamisen lähtökohtana samanarvoisuus: osaamista verrataan koulutusjärjestelmän asettamiin tavoitteisiin ja vaatimuksiin

Aikaisemmin hankitun osaamisen tunnustamisen periaatteiden mukaisesti osaaminen on yhtä arvokasta riippumatta siitä, miten, milloin ja missä osaaminen on hankittu. Osaamisen tunnustamisella koulutusjärjestelmän ulkopuolella hankittu osaaminen tai muussa koulutuksessa hankittu osaaminen saatetaan samanarvoiseksi käsillä olevassa koulutuksessa saavutettavan osaamisen kanssa.

Toisessa koulutuksessa tai työelämässä tai muulla oppimisareenalla hankittu osaaminen on kuitenkin harvoin juuri sen muotoista kuin siinä koulutuksessa tai tutkinnossa, johon osaamista verrataan ja johon nähden aikaisemmin hankitun osaamisen tunnustamista haetaan.

Osaamisen tulee voidakseen tulla tunnustetuksi olla kuitenkin samanarvoista. Aikaisemmin hankittua osaamista tulee verrata siihen osaamiseen, joka vastaa koulutuksen järjestäjän opetussuunnitelman, tutkinnon järjestämissuunnitelman tai tutkintosäännön mukaisia osaamisen tavoitteita ja vaatimuksia. Koulutuksen järjestäjän tulee varmistua siitä, että aikaisemmin kokemuksen tai muun oppimisen keinoin hankittu osaaminen on samanarvoista kuin se oppiminen, joka muutoin saavutettaisiin osallistumalla opetukseen ja suorittamalla opinnot ja tutkintosuoritukset.

Aikaisemmin hankitun osaamisen arvioinnin tulee perustua sellaisiin menetelmiin, että hankittu osaaminen voidaan näyttää ja osoittaa luotettavalla tavalla. Toisaalta menetelmien tulee olla monipuolisia. Aikaisemmin hankitun osaamisen tunnustamista hakevan arviointi on opiskelijan suorituksen arviointiin rinnastuvaa. Koulutuksen järjestäjät voivat harkita, mitä osaamisen arvioinnin menetelmiä käytetään arvioitaessa aikaisemmin hankittua osaamista. Arvioinnissa noudatettavista menetelmistä ja siitä, minkälaista ja minkä laajuista aineistoa, dokumentteja tai muita näyttöjä hakijan on esitettävä osaamisen arviointia varten, koulutuksen järjestäjien tulee antaa hakijoille ja yleisölle etukäteistietoa ja suosituksia.

Aikaisemmin hankitun osaamisen arvioinnissa käytetään useimmiten portfolioita ja oppimispäiväkirjoja, työsuorituksia ja muita osaamisen näyttöjä, haastatteluja tai normaaleja asianomaisen tutkinnon moduulin tai opintojakson koe- ja muita arviointimenettelyjä. Suositeltavaa on, että koulutuksen järjestäjät voisivat liittää opintojen alkuun opintojakson tai moduulin, jonka opiskelijat voisivat valmistella aikaisemmin hankitun osaamisen tunnusta-

misessa tarvittavan dokumentaation ja suorittaa tarvittavat näytöt, esim. valmistella osaamisen portfolion opettajan tukemana. Tämä korostaisi aikaisemmin hankitun osaamisen tunnustamista oppimisprosessin osana.

Aikaisemmin hankitun osaamisen arvioinnissa tulisi noudattaa samantasoista laadun varmentamista kuin muussakin opiskelijan arvioinnissa. Koulutuksen järjestäjät voivat arvioidessaan aikaisemmasta osaamisesta esitettyä dokumentaatiota tai muita näyttöjä kiinnittää huomiota seuraaviin kriteereihin:

- Hyväksyttävyyys – onko esitetyllä näytöllä ja kriteerinä olevalla osaamisella olemassa riittävä vastaavuus ja onko näyttö luotettava?
- Riittävyys – onko esitetty riittävä näyttö täyteen suoritukseen?
- Luotettavuus – onko näyttö osoitus hakijan omista saavutuksista ja osaamisesta?
- Ajantasaisuus – onko osaaminen ajantasaista?

Aikaisemmin suoritetuille opinnoille tai muulle hankitulle osaamiselle ei voida asettaa yleistä aikarajaa, jota ennen hankittua osaamista ei voitaisi tunnustaa – osaamisen ajantasaisuus on tällöin varmistettava arviointivaiheessa. Koulutuksen järjestäjä on kuitenkin voinut asettaa tai ammattitoimintaa valvova viranomainen on asettanut erityisiä vaatimuksia osaamisen ajantasaisuudelle tai aikaisempien opintojen tai muun osaamisen hyväksi lukemiselle ja tunnustamiselle. Näissä tapauksissa poikkeukset tulee perustella ja informoida hakijoille ja yleisölle etukäteen.

Aiemmin hankitun osaamisen tunnustamisen edistämiseksi ja yhtenäistämiseksi voitaisiin asettaa koulutusmuotokohtaisia suosituksia aiemmin koulutuksessa hankitun osaamisen tunnustamiselle esimerkiksi seuraavasti:

- Alle 10 vuotta sitten suoritetuista saman koulutusalan opistoasteen tai ammatillisen korkea-asteen tutkinnosta tulisi kunkin ammattikorkeakoulun tunnustaa aiemmin suoritetuilla opinnoilla hankittua osaamista vähintään 40 opintoviikkoa vastaava osuus.
- Alle 10 vuotta sitten suoritetusta lukion oppimäärän suorittamisesta tulisi ammatillista perustutkintoa suorittaessa ammatillisen koulutuksen järjestäjän tunnustaa aiemmin suoritetuilla lukio-opinnoilla hankittua osaamista 40 opintoviikkoa vastaava osuus riippuen ammatillisen perustutkinnon sisällöstä.

Aikaisemmin hankittua osaamista arvioitaessa opettajan tai muun arvioitsijan päätöksenteko perustuu kokemuksen tms. perusteella syntyneen osaamisen ja toisaalta koulutuksessa ja opinnoissa hankitun osaamisen saman arvoisuuden vertaamiseen. Osaamisen tunnustamista koskevassa koulutuksen järjestäjän päätöksessä yksilön osaaminen tulisi kirjata selkeästi viitaten esim. tutkinnon tms. osaamisen vaatimuksiin tai muihin ammatillisen pätevyyden määrittäisiin ja vaatimuksiin.

Koulutuksen järjestäjä voi asettaa rajoituksia sen suhteen, mikä osuus tutkinnosta tai opeussuunnitelmasta voidaan osoittaa ja lukea yksilölle hyväksi aikaisemmin hankitun osaamisen tunnustamisella. Nämä rajoitukset tulee ilmaista selkeästi ja ne on informoitava ja perusteltava hakijoille ja yleisölle koulutuksen järjestäjän informaation yhteydessä. Rajoitukset voitaisiin ilmaista esimerkiksi pienimpänä tunnustettavana määränä (esim. kurssi, opintojakso) ja/tai suurimpana määränä, joka enintään voidaan lukea yksilölle hyväksi aikaisemmin hankitun osaamisen tunnustamisen muodossa.

Koulutuksen järjestäjän ratkaistavaksi jää myös, annetaanko aikaisemmin hankitulle osaamiselle tunnustettaessa arvosanoja ja jos annetaan, miten arvosanat annetaan. Vastaavasti koulutuksen järjestäjän tulee arvioida, hyväksytäänkö toisen koulutuksen järjestäjän aiemmasta koulutuksesta arvosanat, jos aikaisemmin hankittu osaaminen tunnustetaan.

Koulutuksen järjestäjien opetussuunnitelmia, ammattikorkeakoulujen opinto-ohjelmia ja muiden koulutuksen järjestäjien määrittämiä koulutusohjelmia tulisi koulutusaloittain aiempaa enemmän yhteen sovittaa ja perusopintoja riittävästi yhdenmukaistaa, jotta suoritettuja opintoja voidaan nykyistä helpommin siirtää ja aiemmin opittu tunnustaa seuraavassa oppilaitoksessa.

Työryhmä katsoo, että

Aikaisemmin hankittua osaamista tulee verrata siihen osaamiseen, joka vastaa koulutuksen järjestäjän opetussuunnitelman, tutkinnon perusteen/ järjestämissopimuksen tai tutkintosäännön mukaisia osaamisen tavoitteita ja vaatimuksia (osaamisen samanarvoisuus).

Osaamisen arviointimenetelmien tulee olla monipuolisia ja luotettavia.

Suosittelavaa on, että koulutuksen järjestäjät voisivat liittää opintojen alkuun opintojakson tai moduulin, jonka opiskelijat voisivat valmistella aikaisemmin hankitun osaamisen tunnustamisessa tarvittavan dokumentaation ja muun näytön.

Aikaisempaa osaamista arvioitaessa koulutuksen järjestäjän tehtävänä on arvioida esitetyn näytön hyväksyttävyyttä, riittävyttä, luotettavuutta ja ajankohtaisuutta.

Aikaisemmin hankitun osaamisen selvittäminen ja tunnustaminen on järjestettävä kullekin koulutusmuodolle ja koulutuksen järjestäjälle ominaisella tavalla

Jokainen koulutuksen järjestäjän tehtävänä olisi kehittää oma toimintapolitiikka ja menettelytavat aikaisemmin hankitun osaamisen tunnustamiseksi. Nämä voivat heijastaa asianomaisen koulutuksen järjestäjän organisaation rakenteita ja sen vastuulla olevaa koulutusmuotoa ja sen tavoitteita. Järjestämisvastuusta ja organisoinnista säädetään tarvittaessa asianomaista koulutusmuotoa koskevassa lainsäädännössä.

Koulutuksen tai tutkinnon järjestäjä päättää siirtä, kuka voi tehdä päätökset aikaisemmin hankitun osaamisen arvioimisesta ja tunnustamisesta sekä mitä menettelytapoja on noudatettava. Koulutuksen järjestäjä voi päättää siitä, että aikaisemmin hankitun osaamisen tunnustamisen menettelytavat on keskitetty tai että menettelytavat ovat oppilaitos-, tiedekunta-, osasto- tai laitoskohtaisia.

Aikaisemmin hankitun osaamisen toimintapolitiikkaa määritellessään koulutuksen järjestäjä harkitsee, voiko hakemuksen aikaisemmin hankitun osaamisen tunnustamiseksi tehdä

- vain ennen koulutuksen aloittamista (arvioitaessa henkilön sopivuutta ja mahdollisuutta suoriutua opinnoista),
- määrätyn ajan kuluessa opintojen aloittamisesta,
- minä aikana tahansa opintojen kuluessa.

Koulutuksen järjestäjän tulee antaa informaatiota aikaisemmin hankitun osaamisen tunnustamisen hakijoille, opettajille ja muille arvioitsijoille sekä yleisölle seuraavista asioista:

- koulutuksen järjestäjän toimintapolitiikasta ja menettelytavoista;
- mitä aikaisemmin hankittua osaamista arvioinnissa tunnustetaan ja mitä ei lueta hyväksi, esim. informaatio tyypillisesti tunnustettavasta osaamisesta ja toisaalta siitä, ettei aikaisempaa osaamisena tunnusteta vain työkokemusta yksinomaista;
- aikaisemmin hankitun osaamisen tunnustamisen perusteet ja kriteerit sekä arviointimenetelmät;
- milloin hakemus tai esitys aikaisemmin hankitun osaamisen tunnustamisesta on tehtävä;
- minkälaista ja minkä laajuista aineistoa, dokumentteja tai muita näyttöjä hakijan on esitettävä osaamisen arviointia varten;
- mitkä vaiheet arvioinnissa ja tunnustamisessa on ja kuinka kauan prosessi kestää;
- mitkä ovat arvioinnin ja tunnustamisen lopputulokset;
- kuvaus siitä, minkälaista tukea ja ohjausta on hakijoille saatavilla.

Aikaisemmin hankitun osaamisen tunnustamista hakevan ja koulutuksen järjestäjän henkilöstön roolit ja vastuut tulisi määrittellä selkeästi. Milloin mahdollista, aikaisemmin hankitun osaamisen tunnustamisessa neuvoja antavan ja tukevan henkilöstön sekä osaamisen arvioivan henkilöstön roolit tulisi eriyttää. Koulutuksen järjestäjän henkilöstön tulee olla pätevää suorittamaan osaamisen tunnustamisen edellyttämät tehtävät.

Aikaisemmin hankitun osaamisen tunnustamista hakevan/opiskelijan velvollisuudet tulee määrittellä ja informoida selkeästi. Osaamisen tunnustamista hakevan opiskelijan tulee aktiivisesti myötävaikuttaa ja vastata arvioinnin perusaineiston kokoamisesta ja dokumentoimisesta. Tämä voidaan järjestää myös koulutuksen alkuvaiheessa tapahtuvaksi opintojen orientointovaiheeksi.

Työryhmä katsoo, että

Jokaisen koulutuksen järjestäjän toimintapolitiikka ja menettelytavat aikaisemmin hankitun osaamisen tunnustamiseksi heijastavat asianomaisen koulutuksen järjestäjän organisaation rakenteita ja sen vastuulla olevaa koulutusmuotoa ja sen tavoitteita.

Koulutuksen järjestäjän tulee antaa laajasti informaatiota aikaisemmin hankitun osaamisen tunnustamisen hakijoille, opettajille ja muille arvioitsijoille sekä yleisölle opinto-oppaissa, internet-sivustoilla jne.

Aikaisemmin hankitun osaamisen tunnustamista hakevan ja koulutuksen järjestäjän henkilöstön roolit ja vastuut tulee määrittellä selkeästi. Osaamisen tunnustamista hakevan opiskelijan tulee aktiivisesti myötävaikuttaa ja vastata arvioinnin perusaineiston kokoamisesta ja dokumentoimisesta.

Hakijalle on annettava todistus osaamisesta suoritettun aikaisemmin hankitun osaamisen arvioinnin päätteeksi

Aikaisemmin hankitun osaamisen arviointi tulee suorittaa siten, että yksilölle voidaan antaa todistus hankitusta osaamisesta prosessin päätteeksi asianomaisen niin pyytäessä. Todistusta asianomainen voi käyttää jatkaessaan koulutuksessa, hakeutuessaan toiseen koulutukseen, muussa osaamisen kehittämisessä tai työelämässä.

Koulutuksen järjestäjien tulee merkitä opiskelijan tutkinto- tai muihin todistuksiin, mikä osuus tutkinnosta tai muusta määrätystä koulutuskokonaisuudesta on suoritettu lukemalla yksilölle hyväksi aikaisemmin kokemuksen, koulutuksen tai muulla tavoin hankittu osaaminen.

Työryhmä katsoo, että

Hakijalle tulee antaa todistus aikaisemmin hankitusta osaamisesta prosessin päätteeksi asianomaisen niin pyytäessä.

Opiskelijan tutkinto- tai muihin todistuksiin on merkittävä, mikä osuus on suoritettu lukemalla yksilölle hyväksi aikaisemmin kokemuksen, koulutuksen tai muutoin hankittu osaaminen lukuun ottamatta ammattitaidon hankkimistavasta riippumattomia näyttötutkintoja.

Osaamisen arvioinnin menetelmien kehittäminen

Aikaisemmin hankitun osaamisen arvioinnin ja tunnustamisen menetelmiä tulee opetushallituksen, yliopistojen opettajankoulutuslaitosten ja ammatillisten opettajakorkeakoulujen sekä yliopistojen toimesta kehittää. Menetelmiä kehitettäessä tulisi ottaa huomioon näyttötutkintojen, ammatillisen peruskoulutukseen liitettävien ammattiosaamisen näyttöjen ja yleisten kielitutkintojen kehittämisestä saadut kansalliset esimerkit sekä kansainvälinen osaamisen arvioinnin kehittämistyö. Opettajille ja muille arvioitsijoille tulisi turvata koulutusta ja mahdollisuuksia eri koulutusmuotojen kesken vaihtaa kokemuksia ja hyviä esimerkkejä.

Työryhmä katsoo, että

Aikaisemmin hankitun osaamisen arvioinnin menetelmien kehittämiseksi tulee käynnistää kansallinen kehittämisohjelma ja kansainvälistä yhteistyötä alalla lisätä.

Kaikille opiskelijoille tulisi laatia henkilökohtainen opiskelusuunnitelma

Aikaisemmin hankitun osaamisen tunnustamista voidaan edistää edellyttämällä, että koulutuksen järjestäjät laativat kaikille opiskelijoille henkilökohtaisen opiskelusuunnitelman. Toisaalta henkilökohtainen opiskelusuunnitelma antaisi mahdollisuuden toteuttaa aikaisemmin hankitun osaamisen jälkeen suoritettavaksi jäävä koulutus mahdollisimman yksilöllisesti.

Kaikissa perusopetuksen jälkeisissä koulutusmuodoissa tulisi opiskelijalle voida laatia henkilökohtainen opiskelusuunnitelma, jossa määritetään koulutuskokonaisuudet, jotka asianomaisen tulee suorittaa saavuttaakseen tutkinnossa, tutkinnon osassa tai muussa koulutusko-

konaisuudessa määritellyn osaamisen. Aiemmin hankitun osaamisen tunnistaminen ja arviointi voidaan määrittää myös henkilökohtaisen opiskeluohjelman laatimisen osaksi ja opintojen aloitusvaiheeksi. Opiskelusuunnitelmassa voidaan ottaa huomioon opiskelijan yksilölliset opiskeluedellytykset.

Työryhmä katsoo, että

Kaikille opiskelijoille tulisi laatia henkilökohtainen opiskelusuunnitelma.

7 Työryhmän ehdotukset aikaisemmin hankitun osaamisen tilastoinnin kehittämiseksi

Koulutusjärjestelmää koskeva tiedonkeruu ja tilastotuotanto osaamisen tunnustamisen näkökulmasta

Lukiokoulutus

Valtioneuvoston vuosille 2003–2008 hyväksymän koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelman mukaan koulutuksen järjestäjiä kannustetaan yhteistyöhön opetuksen tarjonnassa sekä arvioidaan opintojen hyväksilukemisen toteutumiseksi tehtyjä toimenpiteitä.

Tilastokeskuksen tiedonkeruu on muutettu henkilötunnuspohjaiseksi vuodesta 1999 lukien. Opiskelijavirtatilastoissa on seurattu opiskelijoiden hakeutumista koulutukseen, opintojen etenemistä, keskeyttämistä ja koulutuksen suorittamista sekä valmistuneiden sijoittumista jatko-opintoihin tai työelämään. Oppilaitoskohtaisesti on koottu opiskelijoiden ainevalintatiedot.

Lukiokoulutuksesta ei kuitenkaan kerätä opintoja koskevia tietoja, kuten esimerkiksi lukion oppimäärän suorittaneiden kokonaiskurssimäärätietoja. Tietoja ei kerätä myöskään lukio-opiskelijoiden muissa oppilaitoksissa suorittamista opinnoista eikä niiden hyväksilukemisesta tai muutoin hankitun osaamisen tunnustamisesta osana lukio-opintoja.

Ammatillinen koulutus

Opetusministeriön vuosien 2005–2008 toiminta- ja taloussuunnitelman mukaan ammatillista tietä etenevien opiskelijoiden opintoväylien toimivuutta ja korkeakoulutukseen pääsyä selvitetään. Samoin selvitetään erilaisella pohjakoulutuksella ja taustalla aloittaneiden ammatillisesta peruskoulutuksesta valmistuneiden opiskeluaikoja ja koulutuksen aikaisen hyväksilukemisen tarkoituksenmukaisuutta sekä tutkinnon suorittaneiden työllistymiseen vaikuttavia asioita. Opetusministeriön esityksessä valtiovarainministeriölle vuoden 2005 talousarvioksi lähdetään siitä, että vuoden 2005 aikana ammatillisen koulutuksen läpäisylle voidaan asettaa tavoitteet. Tavoitteenasettelun pohjaksi selvitetään erilaisten pohjakoulutusten, aikaisemmin hankitun osaamisen tunnustamisen ja opetusjärjestelyjen sekä erityisopetuksen järjestämisen vaikutuksia koulutuksen kestoan.

Ammatillisen koulutuksen tiedonkeruuta ja tilastotuotantoa ollaan uudistamassa. Vuonna 1999 aloitettiin henkilötunnuspohjainen tiedonkeruu, joka mahdollistaa henkilötasolla opintojen kulun seurannan toisin kuin aikaisemmin, jolloin henkilötunnus kerättiin säännönmukaisesti vasta tutkinnon suorittaneista. Vuoden 2000 tilastoaineisto on ensimmäinen, josta voidaan luotettavasti lähteä seuraamaan koulutuksen aloittaneiden vaiheita koulutuksen aikana, liikkumista koulutusjärjestelmän sisällä ja tutkinnon suorittamiseen kuluvaa aikaa.

Tiedonkeruulomakkeisto uudistettiin vuotta 2004 kuvaavissa tiedonkeruissa ja ensimmäiset uudistetun tiedonkeruun mukaiset tiedot ovat käytettävissä vuoden 2005 aikana. Uudistuksessa muun ohella tarkennettiin tiedonkeruuta opetussuunnitelmaperusteisen ja näyttötutkintoon valmistavan koulutuksen aloittamista sekä näyttötutkintoon valmistavan koulutuksen loppuun saattamista koskevien tietojen osalta. Niin ikään opetussuunnitelmaperusteisen koulutuksen tiedonkeruuta muutettiin siten, että voidaan saada tietoa tutkinnon suorittaneiden osalta tutkinnossa hyväksiluettujen opintoviikkojen kokonaismäärästä ja erikseen siitä, minkä verran hyväksilukua on tapahtunut ennen koulutuksen alkua. Tiedonkeruussa ei sitä vastoin kerätä tietoa siitä, missä hyväksiluettuja opintoja on suoritettu (esim. koulutuksen järjestäjän toisessa oppilaitoksessa, muun koulutuksen järjestäjän oppilaitoksissa, lukiossa tai muussa koulutuksessa) tai siitä miten muutoin hankittua osaamista on tunnustettu (esim. työssä hankittu osaaminen, työssäoppiminen tai harjoittelu, harrastustoiminta, muu) eikä myöskään siitä, onko opinnot suoritettu tai muutoin tunnustettu osaaminen hankittu kotimaassa vai ulkomailla.

Ammattikorkeakoulut

Ammattikorkeakoulujen tiedonkeruussa kysytään jo nykyisinkin tietoja siitä, miten tutkinnot/koulutusohjelmat muodostuvat eri tahoilla suoritetuista opinnoista. Suoritettuja tutkintoja koskevan tiedonkeruun yhteydessä selvitetään tutkintoon sisältyvien – myös tutkintovaatimukset ylittävien – opintoviikkojen määrät seuraavalla luokittelulla: 1) omassa ammattikorkeakoulussa, 2) muissa ammattikorkeakouluissa, 3) yliopistoissa, 4) yleissivistävissä ja ammatillisissa oppilaitoksissa, 5) ulkomailla ja 6) muualla suoritettut opintoviikot. Sitä vastoin ammattikorkeakoulusektorilla ei kysyä erikseen sitä, kuinka paljon opiskelijoilla on aikaisemmin opitun perusteella tunnustettua osaamista ennen koulutuksen alkua ja kuinka paljon hyväksilukemisesta on tapahtunut koulutuksen aikana.

Yliopistot

Yliopistojen osalta ei ole aikaisemmin kattavasti kerätty valtakunnallisesti tietoa yliopistotutkintoihin sisältyvistä opintoviikkomääristä. Nämä tiedot eivät sisälly myöskään opetusministeriön KOTA-tietokannan tietosisältöihin. Tarve opintoviikkotietojen keräämiseen on noussut kuitenkin esille keskeisenä tietotarpeena muun muassa osana opintojen tehostamisen ja yliopistojen tutkintorakennemuutosten valmistelua.

Opintoviikkotietojen saamiseksi opetusministeriö teki asiasta aloitteen Tilastokeskukselle keväällä 2002. Tilastokeskus on valmistellut tältä osin yliopistojen tiedonkeruita koskevan muutoksen ja ohjeistanut yliopistot keräämään tutkintotietoihin liittyvät opintoviikkotiedot vuodesta 2002 alkaen. Opintoviikkotiedot on toivottu täydellisinä viimeistään vuodelta 2003. Yliopistot ovat vuonna 2003 ensimmäistä kertaa toimittaneet kyseiset tiedot ja tiedonkeruun kehittämistyö on vielä osittain kesken. On todennäköistä, että tiedonkeruu ei ensimmäisellä kierroksella ole vielä kaikilta osin kattavaa ja laadukasta. Tilastoaineistoja ensimmäisestä tiedonkeruusta on saatavissa Tilastokeskuksen mukaan syksyllä 2004.

Työryhmän esitykset osaamisen tunnustamista kuvaavien tilastotietojen saatavuuden ja käytettävyyden parantamiseksi

Aikaisemmin hankitun osaamisen tunnustamisen koko ilmiön selvittämiseksi tilastotietoa tarvitaan ainakin kahdesta suuremmasta asiakokonaisuudesta. Ensinnäkin tietoa tarvitaan siitä, minkälaisella pohjakoulutuksella ja osaamisen taustalla a) koulutukseen hakeudutaan, b) tullaan valituksi/päästään koulutukseen ja c) aloitetaan opiskelu. Tämän tyyppisiin kysymyksiin nykyisellä tilastotuotannolla on mahdollista etsiä vastauksia silloin, kun aikaisempi suoritus on kokonainen tutkinto. Muunlaista osaamista ei voida nykyjärjestelmällä systemaattisesti tilastoida, vaan asian selvittely edellyttäisi erillisiä selvityksiä tai tutkimuksia.

Aikaisemmin hankitun osaamisen tunnustamisen näkökulmasta toinen – edellä kuvattua keskeisempi – asiakokonaisuus, josta tilastotietoa tarvittaisiin – on, mitä vaikutuksia aikaisemmin opitun tunnustamisella on koulutuksen ja opiskelun aikana. Tietoa tarvitaan ainakin siitä, a) minkä sisällöistä ja miten/missä hankittua osaamista on tunnustettu, b) mitä suoritettavaan tutkintoon kuuluvia opintoja ja missä laajuudessa tunnustamisella on korvattu ja c) miten tunnustaminen näkyy koulutuksen aikana opetusjärjestelyissä ja ennen kaikkea tutkinnon kokonaisuuden muodostumisessa ja koulutuksen kestossa. Tärkeää olisi saada eriteltyä ennen koulutuksen alkua suoritettujen opintojen, harjoittelun, työnteon tai muutoin hankitun osaamisen perusteella suoritettava osaamisen tunnustaminen koulutuksen aikana tapahtuvasta osaamisen tunnustamisesta ja hyväksi lukemisesta. Tämän tyyppisiin kysymyksiin ei vielä nykyisellä tilastotuotannolla pystytä vastaamaan. Joihinkin kysymyksiin – kuten aikaisemman tutkinnon vaikutuksista uuden tutkinnon suorittamiseen kuluneeseen aikaan – voidaan saada suuntaa-antavaa tietoa nykyisenkin tiedonkeruun avulla, mutta varsinaista tietoa tapahtuneesta tunnustamisesta ja opintojen korvaavuudesta ei ole vielä mahdollista saada.

Työryhmä esittää, että

Kaikkia koulutusasteita koskevaan tilastotuotantoon tehdään tarvittavat tarkistukset siten, että osaamisen tunnustamisen kannalta keskeisimmät asiat saadaan tilastoitua kaikilta koulutusasteilta vertailukelpoisesti. Yhdenmukaisten tietojen määrittelytyötä voitaisiin tehdä ammattikorkeakoulusektorilla toteutettavaa tiedonkeruuta edelleen kehittämällä ja laajentaen kaikille sektoreille soveltuvaksi. Ammattikorkeakoulujen tiedonkeruuta tulee myös tarkentaa tiedoilla siitä, ovatko osaamisen tunnustamiseen johtaneet suoritukset tapahtuneet koulutuksen aikana vai ennen koulutuksen alkua. Tämä on tärkeää, jotta saataisiin tietoa osaamisen tunnustamisen vaikutuksesta koulutuksen keston.

Tiedonkeruukäytäntöjen kehittyttyä tilastokeskukselta tilataan tietopalvelusopimuksen aineistosopimusliitteisiin määriteltävällä tavalla yhdistelmäaineistoja, joilla kuvataan kaikkien koulutusasteiden osalta yhteismitallisella tavalla osaamisen tunnustamisen kannalta keskeiset asiakokonaisuudet.

Yhteisesti kaikkia koulutusasteita koskien määritellään seuraavia kysymyksiä käsitteleviä tilastoaineistoja, joista suuri osa edellyttää myös tarkistuksia eri koulutussektoreilla tiedonkeruuseen:

- Millainen vaikutus on erilaisilla pohjakoulutuksilla tutkinnon suorittamisen ja koulutuksen keston?

- Minkälaista, miten ja missä hankittua osaamista on tunnustettu?
- Mihin tutkintojen osiin ja kuinka laajasti on muualla suoritettuja opintoja ja muutoin osoitettua osaamista sisällytetty?
- Mikä on tutkinnon suorittamiseen kulunut aika (= koulutuksen kesto) suhteessa tutkinnon laajuudeksi määriteltyyn aikaan (= koulutuksen laajuus) ja erikseen tutkinnon suorittamiseen kulunut aika poislukien vähintään lukukauden kestäneet poissaolot (= opiskeluaika)?
- Miten tutkinto muodostuu kyseisessä oppilaitoksessa ja muissa oppilaitoksissa suoritetuista opinnoista ja ennen koulutusta tai sen aikana muutoin hankitusta osaamisesta?

Ammatillisen koulutuksen tilastotuotantoa ja tarvittaessa tiedonkeruuta tulisi muuttaa siten, että tarvittavat tiedot saadaan pääsääntöisesti vuosittain perustilastotuotannolla. Tämä edellyttää seuraavia muutoksia ja täydennyksiä nykyiseen tilastotuotantoon ja myös tiedonkeruuseen:

- Tilastoidaan systemaattisesti tieto tutkinnon suorittamiseen kuluneesta ajasta ja lisäksi myös todellisesta koulutuksen kestosta rahoituksen määräytymisen näkökulmasta (so. poissa- ja läsnäolon tilastointi).
- Kerätään tieto erikseen 1) ennen koulutuksen alkua suoritettujen opintojen tai muutoin hankitun osaamisen tunnustamisen seurauksena opiskelijalle hyväksi luetuista opinnoista ja 2) tutkinnon suorittamisen aikana tutkintoon sisällytettävistä muualla kuin ko. tutkintoon johtavassa tai valmistavassa koulutuksessa suoritetuista opinnoista tai muutoin tunnustetusta osaamisesta. Tiedot kerätään suorituspaikan ja -tavan osalta riittävällä tarkkuustasolla eriteltynä lisäksi kotimaassa ja ulkomailla hankittuun osaamiseen.
- Kerätään tieto siitä, mitä tutkintoon kuuluvia yhteisiä, ammatillisia, vapaasti valittavia tai valinnaisia opintoja ja missä laajuudessa tunnustamisella on korvattu ja mitä tutkintovaatimukset ylittävää osaamista on sisällytetty tutkintoon muutoin.
- Valmentava ja kuntouttava opetus ja ohjaus, maahanmuuttajien valmistava koulutus sekä muuna kuin ammatilliseen perustutkintoon johtavana järjestettävä kotitalousopetus liitetään henkilötunnuspohjaisen tilastoinnin piiriin. Tämä on edellytys muun ohella erityisesti erityisopiskelijoiden ja maahanmuuttajaopiskelijoiden kokonaiskoulutusaikojen ja opintojen kulun selvittämiseksi.
- Tutkinnon suorittaneiden lisäksi myös koulutuksen ja tarvittaessa sen osan suorittaneet tilastoidaan tutkintorekisterin tapaan siten, että aineistojen perusteella olisi mahdollista tarkastella koulutuksen tai sen osan suorittaneita vastaavasti kuin tutkinnon suorittaneita muun muassa koulutuksen keston ja keskeyttämisen näkökulmasta. Vuoden 2004 tiedonkeruu-uudistuksessa on tehty tähän asiaan liittyen jo merkittäviä parannuksia (esimerkiksi näyttötutkintoon valmistavan koulutuksen aloittamis- ja päättymisajankohdan tilastointi sekä tutkinnon osan ja osien suorittamisen tilastointi oppisopimuskoulutuksessa,

näyttötutkintoon valmistavassa koulutuksessa ja opetussuunnitelmaperusteisen koulutuksen osalta erityisopetuksessa).

- Ammatillisen koulutuksen tiedot tulee tilastoida siten, että ne voidaan tarpeen mukaan kuvata ja esittää erikseen ensinnäkin oppilaitosmuotoisesta ja oppisopimuskoulutuksesta ja toiseksi opetussuunnitelmaperusteisesta ja näyttötutkintoon valmistavasta koulutuksesta sekä tarvittaessa myös erikseen erityisopetuksesta.
- Tiedot tulee niin ikään tilastoida ja esittää siten, että tutkintotavoitteinen lisäkoulutus (so. ammatti- ja erikoisammattitutkintoihin valmistava koulutus) on peruskoulutuksesta selkeästi erotettu oma kokonaisuutensa.

EU:n neuvoston ja neuvostossa kokoontuneiden jäsenvaltioiden hallitusten edustajien päätelmät epävirallisen oppimisen ja arkioppimisen yhteisistä eurooppalaisista tunnistamis- ja tunnustamisperiaatteista
(vahvistettu opetusneuvostossa 28.5.2004)

EU:n neuvosto ja neuvostossa kokoontuneet jäsenvaltioiden hallitusten edustajat

Ovat tietoisia siitä, että

Epävirallisen oppimisen ja arkioppimisen tunnistamisella ja tunnustamisella pyritään elinikäisen oppimisen yhteydessä tekemään näkyväksi ja tunnustamaan yksilön kaikki tiedot ja taidot riippumatta siitä, miten tai missä ne on hankittu. Epävirallisen oppimisen ja arkioppimisen tunnistaminen ja tunnustaminen tapahtuu virallisen koulutuksen puitteissa ja sen ulkopuolella, työpaikalla ja kansalaisyhteiskunnassa.

Tunnistaminen ja tunnustaminen ovat keskeisiä välineitä, joiden avulla tehdään mahdolliseksi kaikkien erilaisissa puitteissa saavutettujen opintosaavutusten siirtäminen ja hyväksyminen. Tunnistamisen avulla yksilön opintosaavutukset tallennetaan ja tehdään näkyviksi. Tunnistaminen ei johda virallisen todistuksen tai tutkintotodistuksen antamiseen mutta se voi olla virallisen tunnustamisen perustana. Tunnustaminen perustuu yksilön opintosaavutusten arviointiin ja voi johtaa todistuksen tai tutkintotodistuksen antamiseen.¹

Lissabonissa maaliskuussa 2000 kokoontunut Eurooppa-neuvosto totesi, että koulutus ja työllistyvyys ovat talous- ja sosiaalipolitiikan olennainen osa pyrittäessä saavuttamaan strateginen tavoite, jonka mukaan Euroopasta on tultava maailman dynaamisin tietoon perustuva talous vuoteen 2010 mennessä. Euroopan koulutusjärjestelmien konkreettisia tulevaisuuden tavoitteita koskevan selvityksen (maaliskuu 2001) jatkotoimenpiteenä laadittiin neuvoston 14.6.2002 hyväksymä yksityiskohtainen työohjelma, jossa kehoitettiin kehittämään tapoja epävirallisen oppimisen tunnustamiseksi virallisesti.

Komission valkoisessa kirjassa EU:n nuorisopolitiikan uudet tuulet (21.11.2001), jossa asetetaan uudet puitteet Euroopan yhteistyölle nuorisoasioissa, korostetaan epävirallisen oppimisen ja koulutuksen tärkeyttä.

Neuvoston päätöslauselmassa elinikäisestä oppimisesta (27.6.2002) kehoitetaan jäsenvaltioita kannustamaan yhteistyötä ja tehokkaita toimenpiteitä opintosaavutusten vahvistamiseksi.

Euroopan työmarkkinaosapuolten sopimissa toimintapuitteissa osaamisen ja pätevyyksien elinikäiseksi kehittämiseksi (14.3.2002) korostetaan, että osaamisen ja pätevyyksien tunnustaminen on sekä jaettu tavoite että toiminnan painopiste eurooppalaisella tasolla.

Tehostetun yhteistyön edistämisestä ammatillisen koulutuksen alalla annetussa Kööpenhaminan julistuksessa (30.11.2002) ja neuvoston päätöslauselmassa (19.12.2002) tunnustettiin, että ensisijaiseksi tavoitteeksi olisi asetettava yhteisten periaatteiden laatiminen epävirallisen oppimisen ja arkioppimisen tunnustamisesta, jotta voidaan varmistaa eri valtioissa ja eri tasoilla käytössä olevien lähestymistapojen parempi vertailtavuus.

¹ Termillä tunnustaminen on oma erityinen merkityksensä edellä olevassa tekstissä, mutta jäsenvaltioissa sitä käytetään eri tavoin. Joillekin sillä on laajempi merkitys, joka sisältää sekä epävirallisen oppimisen ja arkioppimisen tunnustamisen että sen arvioinnin ja tunnustamisen.

Neuvoston ja komission kevään Eurooppa-neuvostolle antamassa yhteisessä väliraportissa Koulutus 2010 (26.2.2004) todetaan, että yhteisten eurooppalaisten puitteiden ja periaatteiden laatiminen voi tukea kansallisia politiikkoja. Vaikka tällaiset yhteiset puitteet ja periaatteet eivät luo jäsenvaltioille velvoitteita, ne edistävät keskeisten toimijoiden molemminpuolisen luottamuksen rakentamista ja kannustavat uudistuksiin. Väliraportissa kehoitetaan erityisesti laatimaan epävirallisen oppimisen ja arkioppimisen tunnustamista koskevat yhteiset eurooppalaiset periaatteet.

Toteavat, että

Jäsenvaltiot, komissio, ETA:an kuuluvat EFTA-maat ja liittyvät valtiot sekä Euroopan tason työmarkkinaosapuolet ovat Kööpenhaminan julistuksen, neuvoston päätöslauselman ja tulevaisuuden tavoitteita koskevan työohjelman jatkotoimenpiteenä saavuttaneet edistystä yhteisten eurooppalaisten periaatteiden kehittämisessä epävirallisen oppimisen ja arkioppimisen tunnustamista ja tunnustamista varten.

Epävirallisen oppimisen ja arkioppimisen tunnustaminen ja tunnustaminen palvelee yksittäisen oppijan tarpeita. Ne tukevat sosiaalista integroitumista, työllistävyyttä sekä inhimillisten voimavarojen kehittämistä ja käyttöä kansalaisyhteiskuntaan liittyvissä, sosiaalisissa ja taloudellisissa yhteyksissä. Ne täyttävät myös niiden yksilöiden erityistarpeet, jotka pyrkivät joko ensimmäistä kertaa tai uudelleen koulutukseen, työmarkkinoille ja yhteiskuntaan.

Euroopassa on kansallisella, alueellisella ja paikallisella tasolla olemassa ja kehittymässä useita erilaisia tunnustamista ja tunnustamista koskevia lähestymistapoja ja käytäntöjä. Osallisena on myös useita sidosryhmiä, joita ovat muun muassa virallisen koulutuksen tarjoajat ja alan toimivaltaiset viranomaiset, työmarkkinaosapuolet työpaikalla ja kansalaisjärjestöt kansalaisyhteiskunnassa. Tunnustaminen on kaikkien sidosryhmien ja yksilön vastuulla kun taas tunnustamisesta vastaavat tietyissä jäsenvaltioissa yksinomaan toimivaltaiset viranomaiset kansallisen lainsäädännön mukaisesti.

Korostavat, että

Yhteiset eurooppalaiset periaatteet ovat tarpeen epävirallisen ja arkioppimisen tunnustamista ja tunnustamista koskevien korkealaatuisten ja luotettavien lähestymistapojen ja järjestelmien kehittämiseksi.

Niitä tarvitaan varmistamaan jäsenvaltioissa sovellettavien erilaisten lähestymistapojen ja järjestelmien vertailtavuus ja laaja hyväksyttävyyys. Ne myös mahdollistavat kaikkien opinto-saavutusten siirron ja hyväksynnän eri ympäristöissä. Niissä otetaan erityisesti huomioon yksittäisten henkilöiden tarpeet ja oikeudet.

Seuraavat yhteiset eurooppalaiset periaatteet on osoitettu jäsenvaltioille, komissiolle ja sidosryhmille, jotka osallistuvat epävirallisen oppimisen ja arkioppimisen tunnustamiseen ja tunnustamiseen. Niitä sovelletaan vapaaehtoisesti ja niissä kunnioitetaan täysimääräisesti jäsenvaltioiden ja sidosryhmien oikeuksia, vastuualoja ja toimivaltuuksia. Periaatteiden avulla annetaan tietoa tunnustamista ja tunnustamista koskevien järjestelmien ja lähestymistapojen kehittämisestä. Niissä ei määrätä erityisestä lähestymistavasta tai järjestelmästä.

Yhteiset eurooppalaiset periaatteet heijastavat Kööpenhaminan julistuksen, neuvoston 19. joulukuuta 2002 antaman päätöslauselman ja tulevaisuuden tavoitteita koskevan työohjelman sekä erityisesti helmikuussa 2004 annetun yhteisen väliraportin, Koulutus 2010, seurantaan liittyvää Euroopan tason yhteistyötä. Periaatteet esitetään seuraavissa pääotsikoissa:

Yksityiset oikeudet

Epävirallisen oppimisen ja arkioppimisen tunnistamisen ja tunnustamisen olisi oltava periaatteessa yksityishenkilölle vapaaehtoista. Kaikilla olisi oltava yhtäläinen pääsy tunnustamisen piiriin ja kaikkia olisi kohdeltava tasapuolisesti ja oikeudenmukaisesti. Yksityishenkilön yksityisyyttä ja oikeuksia on kunnioitettava.

Sidosryhmien velvollisuudet

Sidosryhmien olisi oikeuksiensa, vastuualueidensa ja toimivaltuuksiensa mukaisesti laadittava järjestelmät ja lähestymistavat epävirallisen oppimisen ja arkioppimisen tunnistamista ja tunnustamista varten. Asianmukaisten laadunvarmistusmenetelmien olisi oltava niistä osa. Sidosryhmien olisi annettava yksityishenkilöille ohjausta, neuvontaa ja tietoja kyseisistä järjestelmistä ja lähestymistavoista.

Luottamus

Epävirallisen oppimisen ja arkioppimisen tunnistamis- ja tunnustamismenettelyjen ja -perusteiden on oltava oikeudenmukaisia ja avoimia ja niitä olisi tuettava asianmukaisin laadunvarmistusmenetelmin.

Uskottavuus ja legitiimiys

Epävirallisen oppimisen ja arkioppimisen tunnistamista ja tunnustamista koskevissa järjestelmissä olisi otettava huomioon varmistettava asiaankuuluvien sidosryhmien tasapuolinen osallistuminen.

Arviointiprosessin olisi oltava puolueeton ja eturistiriitojen välttämiseksi olisi laadittava järjestelyjä. Arviointia suorittavien ammatillinen pätevyys olisi myös varmistettava.

Kehottavat jäsenvaltioita ja komissiota toimivaltansa mukaisesti epävirallisen oppimisen ja arkioppimisen tunnistamisen ja tunnustamisen osalta

Edistämään ja levittämään yhteisten eurooppalaisten periaatteiden käyttöä.

Kannustamaan Euroopan työmarkkinaosapuolia sosiaalisen vuoropuhelun yhteydessä käyttämään ja mukauttamaan yhteisiä eurooppalaisia periaatteita työpaikkojen erityistarpeisiin.

Kannustamaan elinikäisen oppimisen mahdollisuuksia tarjoavia kansalaisjärjestöjä tarvittaessa käyttämään ja mukauttamaan yhteisiä eurooppalaisia periaatteita.

Tukemaan kokemusten vaihtoa ja molemminpuolista oppimista ja laatimaan myös epävirallisen oppimisen ja arkioppimisen tunnistamista ja tunnustamista koskeva eurooppalainen luettelo.

Lujittamaan kansainvälisten järjestöjen kanssa tehtävää yhteistyötä synergiaetujen aikaansaamiseksi tällä alalla.

Kehittämään ja tukemaan johdonmukaisia ja vertailtavissa olevia tapoja

epävirallisen oppimisen ja arkioppimisen tunnistamisessa ja tunnustamisessa Euroopan tasolla saavutettujen tulosten esittämiseksi, ja tarkastelemaan sitä, miten tätä voidaan edistää tutkinto- ja pätevyysvaatimuksia selkeyttäviin puitteisiin (Europass) jo sisältyvien välineiden avulla.

Tarkastelemaan sitä, miten tunnustamista koskevat yhteiset eurooppalaiset periaatteet voisivat tukea meneillään olevaa, opintosuoritusten siirto- ja kertymisjärjestelmään, laadunvarmistukseen ja ohjaukseen liittyvää työtä sekä edistää yleisesti ottaen tutkintojen tunnustamista koskevien eurooppalaisten puitteiden kehittämistä, johon helmikuussa 2004 annetussa komission ja neuvoston yhteisessä väliraportissa kehoitettiin.

Tukemaan laadunvarmistusmenetelmien kehittämistä ja tarkastelemaan erityisesti sitä, miten arviointia suorittavien ammatillista kehittämistä voitaisiin edistää, esimerkiksi tukemalla verkostoja, joiden tarkoitus on hyvien käytäntöjen kehittäminen ja levittäminen.

OPETUSMINISTERIÖ

Undervisningsministeriet

MINISTRY OF EDUCATION

Ministère de l'Éducation

ISBN 952-442-805-9

ISSN 1458-8102

Julkaisumyynti:

Yliopistopaino

PL 4 (Vuorikatu 3)

00014 Helsingin Yliopisto

puhelin (09) 7010 2363

faksi (09) 7010 2374

books@yopaino.helsinki.fi

www.yliopistopaino.helsinki.fi